

דף ב.א

משנה. מאימתי קורין את שמע בערבין? - משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: עד חצות. רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה, אמרו לו: לא קרינו את שמע. - אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן, למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העבירה. גמרא. תנא היכא קאי דקתני מאימתי? ותו, מאי שנא דתני בערבית ברישא? לתני דשחרית ברישא - תנא אקרא קאי, דכתיב (דברים ו') בשכבך ובקומך. והכי קתני: זמן קריאת שמע דשכיבה אימת - משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ואי בעית אימא: יליף מברייתו של עולם, דכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. אי הכי, סיפא דקתני בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה - לתני דערבית ברישא - תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית, עד דקאי בשחרית - פריש מילי דשחרית, והדר פריש מילי דערבית. אמר מר: משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי, כהנים אימת קא אכלי תרומה - משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים - מלתא אגב אורחיה קמשמע לן, כהנים אימת קא אכלי בתרומה - משעת צאת הכוכבים, והא קמשמע לן: דכפרה לא מעכבא. כדתניא: (ויקרא כ"ב) ובא השמש וטהר - ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש, והאי וטהר - טהר יומא,

דף ב.ב

דילמא ביאת אורו הוא, ומאי וטהר - טהר גברא - אמר רבה בר רב שילא: אם כן לימא קרא ויטהר, מאי וטהר - טהר יומא. כדאמרי אינשי איערב שמשא ואדכי יומא. במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו, ובעו לה מיבעיא: האי ובא השמש ביאת שמשו הוא, ומאי וטהר - טהר יומא, או דילמא ביאת אורו הוא, ומאי וטהר - טהר גברא? והדר פשטו לה מברייתא, מדקתני בברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים שמע מינה: ביאת שמשו הוא, ומאי וטהר - טהר יומא. אמר מר: משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. ורמינהו: מאימתי קורין את שמע בערבין? משהעני נכנס לאכול פתו במלח, עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו. סיפא ודאי פליגא אמתניתין רישא, מי לימא פליגא אמתניתין? - לא, עני וכהן חד שיעורא הוא. ורמינהו: מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבית? - משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן, סימן לדבר צאת הכוכבים. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר (נחמיה ד') ואנחנו

עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, ואומר (נחמיה ד') והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה. מאי ואומר? - וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא, ואינהו דמחשכי ומקדמי, תא שמע: והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה. קא סלקא דעתך דעני ובני אדם חד שעורא הוא, ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא - חכמים היינו רבי מאיר אלא שמע מינה: עני שעורא לחוד וכהן שעורא לחוד - לא, עני וכהן חד שעורא הוא, ועני ובני אדם לאו חד שעורא הוא. - ועני וכהן חד שעורא הוא? ורמינהו: מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין? - משעה שקדש היום בערבי שבתות, דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן. רבי מאיר אומר: משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן. אמר לו רבי יהודה: והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים רבי חנינא אומר: משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח. רבי אחאי, ואמרי לה רבי אחא, אומר: משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב. ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא - רבי חנינא היינו רבי יהושע אלא לאו שמע מינה: שעורא דעני לחוד, ושעורא דכהן לחוד, שמע מינה. הי מינייהו מאוחר? - מסתברא דעני מאוחר, דאי אמרת דעני מוקדם - רבי חנינא היינו רבי אליעזר אלא לאו שמע מינה דעני מאוחר, שמע מינה. אמר מר: אמר ליה רבי יהודה: והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים. שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר - ורבי מאיר, הכי קאמר ליה: מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא? אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא. דאמר רבי יוסי: בין השמשות כהרף עין. זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו.

דף גא

קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר - תרי תנאי אליבא דרבי מאיר. קשיא דרבי אליעזר אדרבי אליעזר - תרי תנאי אליבא דרבי אליעזר. ואיבעית אימא: רישא לאו רבי אליעזר היא. עד סוף האשמורה. מאי קסבר רבי אליעזר? אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה - לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה - לימא עד שלש שעות - לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמשמע לן: דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא, דתניא: רבי אליעזר אומר: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר: (ירמיהו כ"ה) ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו, וסימן לדבר: משמרה ראשונה - חמור נוער, שניה - כלבים צועקים, שלישית - תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. מאי קא חשיב רבי אליעזר? אי תחלת משמרות קא חשיב, תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי? אורתא הוא אי סוף משמרות קא חשיב - סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא? יממא הוא - אלא: חשיב סוף משמרה ראשונה ותחלת משמרה אחרונה ואמצעית דאמצעיתא. ואיבעית אימא כולהו סוף משמרות קא חשיב, וכי תימא: אחרונה לא צריך, למאי נפקא מינה - למיקרי קריאת שמע למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן קריאת שמע אימת, כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו -

ליקום וליקרי. אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם. תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי ואמרת לי: שלום עליך, רבי ומורי ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך ואמרת לי: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך - מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרת לי: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואמרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה לא בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. תנו רבנן, מפני שלש דברים אין נכנסין לחורבה: מפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין. מפני חשד - ותיפוק ליה משום מפולת

דף ג.ב

בחדתי. - ותיפוק ליה משום מזיקין - בתרי. אי בתרי - חשד נמי ליכא - בתרי ופריצי. מפני המפולת - ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין - בתרי וכשרי. מפני המזיקין - ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת - בחורבה חדתי, ובתרי וכשרי. - אי בתרי - מזיקין נמי ליכא - במקומן חיישינן. ואיבעית אימא: לעולם בחד, ובחורבה חדתי דקאי בדברא, דהתם משום חשד ליכא, דהא אשה בדברא לא שכיחא, ומשום מזיקין איכא. תנו רבנן: ארבע משמרות הוי הלילה, דברי רבי. רבי נתן אומר: שלש. מאי טעמיה דרבי נתן? דכתיב (שופטים ז') ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמרת התיכונה, תנא: אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ורבי? מאי תיכונה - אחת מן התיכונה שבתכונות. ורבי נתן? מי כתיב תיכונה שבתכונות? תיכונה כתיב. מאי טעמיה דרבי? - אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: כתוב אחד אומר (תהלים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך, וכתוב אחד אומר: (תהלים קי"ט) קדמו עיני אשמורות, הא כיצד? - ארבע משמרות הוי הלילה. ורבי נתן? סבר לה כרבי יהושע, דתנן: רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות: שית דליליא ותרתני דיממא, הוו להו שתי משמרות. רב אשי אמר: משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו. ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא בדברי תורה,

אבל מיילי דעלמא לית לן בה. ואיכא דאמרי, אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא [אפילו] בדברי תורה, וכל שכן מיילי דעלמא. ודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי דכתיב: (תהלים קי"ט) קדמתי בנשף ואשועה, וממאי דהאי נשף אורתא הוא - דכתיב (משלי ז') בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר (דוד): מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר: עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס. מכאן ואילך היה מתגבר כארי. רב אשי אמר: עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה, מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא? הא נשף צפרא הוא דכתיב (שמואל א' ל') ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם, מאי לאו מצפרא ועד ליליא - לא, מאורתא ועד אורתא. - אי הכי, לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב - אלא אמר רבא: תרי נשפי הוו, נשף ליליא ואתי יממא, נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת? השתא משה רבינו לא הוה ידע, דכתיב (שמות י"א) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, מאי כחצות? אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות - מי איכא ספיקא קמי שמיא? אלא דאמר ליה (למחר) בחצות (כי השתא), ואתא איהו ואמר: כחצות, אלמא מספקא ליה - ודוד הוה ידע? - דוד סימנא הוה ליה, דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמרו לו: אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין פרנסה. אמר להם: לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו. אמר להם: לכו ופשטו ידיכם בגדוד. מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים. אמר רב יוסף: מאי קרא? - (דכתיב) (דברי הימים א' כ"ז) ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב. אחיתופל - זה יועץ, וכן הוא אומר (שמואל ב' ט"ז) ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים

דף דא

בניהו בן יהוידע - זה סנהדרין, ואביתר - אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר: (שמואל ב' כ') ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי? כרתי - שכורתים דבריהם, פלתי - שמופלאים בדבריהם ואחר כך שר צבא למלך יואב. אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי: מאי קרא - (תהלים נ"ז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. רבי זירא אמר: משה לעולם הוה ידע, ודוד נמי הוה ידע. וכיון דדוד הוה ידע, כנור למה ליה? - לאתעורי משנתיה. וכיון דמשה הוה ידע, למה ליה למימר כחצות? - משה קסבר: שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא. דאמר מר: למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחו. רב אשי אמר: בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי, והכי קאמר משה לישראל: אמר הקדוש ברוך הוא, למחר כחצות הלילה כי האידנא, אני יוצא בתוך מצרים. (תהלים פ"ו) לדוד

שמרה נפשי כי חסיד אני - לוי ורבי יצחק; חד אמר: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני (תהלים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך. ואידך: כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה. ולא עוד: אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי, ואומר לו: מפבישת רבי יפה דנתני, יפה חייבתי? יפה זכיתי? יפה טהרתי? יפה טמאתי? ולא בושתני. אמר רבי יהושע בריה דרב - אידי: מאי קרא - (תהלים קי"ט) ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש. תנא: לא מפבישת שמו אלא איש בשת שמו, ולמה נקרא שמו מפבישת? - שהיה מבייש פני דוד בהלכה. לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב. ואמר רבי יוחנן: לא כלאב שמו אלא דניאל שמו, ולמה נקרא שמו כלאב - שהיה מכלים פני מפבישת בהלכה, ועליו אמר שלמה בחכמתו: (משלי כ"ג) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ואומר: (משלי כ"ז) חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר. ודוד מי קרי לנפשיה חסיד? והכתיב (תהלים כ"ז) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי: למה נקוד על לולא? - אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו - שמא יגרום החטא כדרבי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב: (בראשית כ"ח) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתוב: (בראשית ל"ב) ויירא יעקב מאד אמר: שמא יגרום החטא, כדתניא: (שמות ט"ו) עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קנית - זו ביאה שניה מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא. וחכמים אומרים עד חצות. חכמים כמאן סבירא להו? אי כרבי אליעזר סבירא להו - לימרו כרבי אליעזר

דף ד.ב.

ואי כרבן גמליאל סבירא להו - לימרו כרבן גמליאל - לעולם כרבן גמליאל סבירא להו, והא דקא אמרי עד חצות - כדי להרחיק את האדם מן העבירה. כדתניא: חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל. וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה, ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה? איבעית אימא: משום דאיכא אונס שינה ואיבעית אימא: לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות, קא משמע לן דחובה. אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? - זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום.

במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ורבי יהושע בן לוי סבר: כיון דלא הויא אלא מצפרא, לא הויא גאולה מעלייתא. ואיבעית אימא קרא - ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב: (דברים ו') בשכבך ובקומך, רבי יוחנן סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה, אף שכיבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה רבי יהושע בן לוי סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו, אף שכיבה נמי קריאת שמע סמוך למטתו. מתיב מר בריה דרבינא: בערב מברך שתים לפנייה ושתים לאחרייה ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבו אמרי: כיון דתקינן רבנן השכיבונו, כגאולה אריכתא דמיא. דאי לא תימא הכי - שחרית היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: (תהלים נ"א) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי אלא: התם כיון דתקינן רבנן למימר ה' שפתי תפתח - כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי, כיון דתקינן רבנן למימר השכיבונו - כגאולה אריכתא דמיא. אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר (תהלים קמ"ה) תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא? אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת - נימא (תהלים קי"ט) אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפיין אלא משום דאית ביה (תהלים קמ"ה) פותח את ידך - נימא הלל הגדול דכתיב ביה: (תהלים קל"ו) נתן לחם לכל בשר - אלא: משום דאית ביה תרתי. אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי? - מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב: (עמוס ה') נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. במערבא מתרצי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר (תהלים קמ"ה) סומך ה' לכל הנפלים. אמר רבי אלעזר בר אבינא: גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל, דאילו במיכאל כתיב (ישעיהו ו') ויעף אלי אחד מן השרפים, ואילו גבי גבריאל כתיב: (דניאל ט') והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף ביעף וגו'. מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא? אמר רבי יוחנן: אתיא אחד אחד, כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתוב התם (דניאל י') והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני. תנא: מיכאל באחת, גבריאל בשתים, אליהו בארבע, ומלאך המות בשמנה, ובשעת המגפה באחת. אמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, מצוה לקרותו על מטתו. אמר רבי יוסי: מאי קרא - (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה. אמר רב נחמן:

דף ה.א

אם תלמיד חכם הוא אין צריך. אמר אביי: אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון (תהלים ל"א) בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת. אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו

בלבבכם אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה. ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב (שמות כ"ד) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להרתם - זה תלמוד מלמד שכולם נתנו למשה מסיני. אמר רבי יצחק: כל הקורא קריאת שמע על מטתו, כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר (תהלים קמ"ט) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. מאי משמע? אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: מרישא דענינא, דכתיב (תהלים קמ"ט) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, וכתוב בתריה: רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק: כל הקורא קריאת שמע על מטתו - מזיקין בדילין הימנו, שנאמר (איוב ה') ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה, שנאמר: (משלי כ"ג) התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין, שנאמר (דברים ל"ב) מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, שנאמר: ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה, שנאמר: התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין, שנאמר: מזי רעב ולחמי רשף. אמר ליה רבי יוחנן: הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן, שנאמר: (שמות ט"ו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא: כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק - הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותן, שנאמר: (תהלים ל"ט) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר, ואין טוב אלא תורה, שנאמר: (משלי ד') כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקדוש ברוך הוא הוא אינו כן - נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפשפש במעשיו, שנאמר (איכה ג') נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא - יתלה בבטול תורה, שנאמר: (תהלים צ"ד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ואם תלה ולא מצא - בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר: (משלי ג') כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו - מדכאו ביסורין, שנאמר: (ישעיהו נ"ג) וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה - תלמוד לומר (ישעיהו נ"ג) אם תשים אשם נפשו, מה אשם לדעת - אף יסורין לדעת. ואם קבלם מה שכרו - (ישעיהו נ"ג) יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר: (ישעיהו נ"ג) וחפץ ה' בידו יצלח. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא, חד אמר: אלו הם יסורין של אהבה - כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר: אלו הן יסורין של אהבה - כל שאין בהן בטול תפלה,

שנאמר: (תהלים ס"ו) ברוך אלהים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי. אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר: כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו? - אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה, והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח, דכתיב (ויקרא ב') ולא תשבית מלח ברית, ונאמר ברית ביסורין, דכתיב: (דברים כ"ח) אלה דברי הברית. מה ברית - האמור במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין - יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם. תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על-ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין - שנאמר: אשרי הגבר אשר תיסרנו יח ומתורתך תלמדנו. ארץ ישראל - דכתיב (דברים ח') כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, וכתיב בתריה: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה. העולם הבא - דכתיב (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

דף ה.ב

וקובר את בניו - מוחלין לו על כל עונותיו. אמר ליה רבי יוחנן: בשלמא תורה וגמילות חסדים - דכתיב (משלי ט"ז) בחסד ואמת יכפר עון חסד - זו גמילות חסדים, שנאמר (משלי כ"א) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, אמת - זו תורה, שנאמר: (משלי כ"ג) אמת קנה ואל תמכר אלא קובר את בניו - מנין? תנא ליה ההוא סבא משום רבי שמעון בן יוחאי: אתיא עון, עון, כתיב הכא: בחסד ואמת יכפר עון, וכתיב התם: (ירמיהו ל"ב) ומשלם עון אבות אל חיק בניהם. אמר רבי יוחנן: נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה. ונגעים לא? והתניא: כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו - אינן אלא מזבח כפרה - מזבח כפרה הוון, יסורין של אהבה לא הוון. ואי בעית אימא: הא לן והא להו. ואי בעית אימא: הא בצנעא, הא בפרהסיא, ובנים לא? היכי דמי? אילימא דהוון להו ומתו - והא אמר רבי יוחנן: דין גרמא דעשיראה ביר. אלא: הא - דלא הוון ליה כלל, והא - דהוון ליה ומתו. רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. רבי יוחנן חלש, על לגביה רבי חנינא. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ידך יהב ליה ידיה ואוקמיה. אמאי? לוקים רבי יוחנן לנפשיה - אמרי: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. - רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן. חזא דהוון קא גני בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא. חזייה דהוון קא בכי רבי אלעזר. אמר ליה: אמאי קא בכית? אי משום תורה דלא אפשת - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואי משום מזוני - לא כל אדם זוכה

לשתי שלחנות ואי משום בני - דין גרמא דעשיראה ביר. אמר ליה: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא. אמר ליה: על דא ודאי קא בכית, ובכו תרוייהו. אדהכי והכי, אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ידך, יהב ליה ידיה ואוקמיה. רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא, על לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן, ואמרי לה: רב אדא בר אהבה ורבנן, ואמרו ליה: לעיין מר במיליה. אמר להו: ומי חשידנא בעינייכו? אמרו ליה: מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא? אמר להו: אי איכא מאן דשמיע עלי מלתא - לימא. אמרו ליה: הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה. אמר להו: מי קא שביק לי מידי מיניה? הא קא גניב ליה כוליה אמרו ליה: היינו דאמרי אינשי: בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים. אמר להו: קבילנא עלי דיהיבנא ליה. איכא דאמרי: הדר חלא והוה חמרא ואיכא דאמרי: אייקר חלא ואיזדבן בדמי דחמרא. תניא, אבא בנימין אומר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי - על תפלתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. על תפלתי שתהא לפני מטתי - מאי לפני מטתי? אילימא לפני מטתי ממש - והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר - שנאמר: (ישעיהו ל"ח) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. לא תימא לפני מטתי, אלא אימא: סמוך למטתי. ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום - דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר (תהלים י"ז) וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא: וצפונך תמלא בטנם, וכתוב התם (בראשית כ"ה) וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה. תניא, אבא בנימין אומר: שנים שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא - טורפין לו תפלתו בפניו, שנאמר: (איוב י"ח) טרף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ. ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר: (איוב י"ח) ויעתק צור ממקומו ואין צור אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ל"ב) צור ילדך תשי. ואם המתין לו מה שכרו? -

דף ו.א

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: זוכה לברכות הללו, שנאמר: (ישעיהו מ"ח) לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו'. תניא, אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. אמר אביי: אינהו נפיש מינן, וקיימי עלן כי כסלא לאוגיא. אמר רב הונא: כל חד וחד מינן, אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה. אמר רבא: האי דוחקא דהוי בכלה - מנייהו הוי הני ברכי דשלהי - מנייהו הני מאני דרבנן דבלו - מחופיא דידהו הני כרעי דמנקפן - מנייהו. האי מאן דבעי למידע להו - ליתיה קיטמא נהילא ונהדר אפורייה, ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא. האי מאן דבעי למחזינהו - ליתי שילייתא דשונרתא אוכמתא בת אוכמתא, בוכרתא בת בוכרתא, וליקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה, וחזי להו. ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי

מניה. ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק. רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתזק. בעו רבנן רחמי עליה ואתסי. תניא, אבא בנימין אומר: אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר: (מלכים א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה. אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר: (תהלים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם - שנאמר: אלהים נצב בעדת אל ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם - שנאמר: (תהלים פ"ב) בקרב אלהים ישפוט ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם - שנאמר: (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וגו'. מאי (מלאכי ג') ולחושבי שמו? אמר רב אשי: חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו - שנאמר: (שמות כ') בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. וכי מאחר דאפילו חד - תרי מבעיא? - תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות. וכי מאחר דאפילו תרי - תלתא מבעיא? מהו דתימא: דינא שלמא בעלמא הוא, ולא אתיא שכינה - קמשמע לן דדינא נמי היינו תורה. וכי מאחר דאפילו תלתא - עשרה מבעיא? - עשרה קדמה שכינה ואתיא, תלתא - עד דיתבי. אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין - שנאמר (ישעיהו ס"ב) נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו בימינו - זו תורה, שנאמר: (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו, ובזרוע עזו - אלו תפילין, שנאמר: (תהלים כ"ט) ה' עז לעמו יתן. ומנין שהתפילין עוז הם לישראל - דכתיב: (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייה בר אבין: הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו? אמר ליה: (דברי הימים א' י"ז): ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קודשא בריך הוא בשבחייהו דישראל? - אין, דכתיב: (דברים כ"ו) את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך היום. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר: (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: תינח בחד ביתא, בשאר בתי מאי? - אמר ליה: (דברים ד') כי מי גוי גדול ומי גוי גדול (דברים ל"ג) אשריך ישראל (דברים ד') או הנסה אלהים (דברים כ"ו) ולתתך עליון. - אי הכי נפיש להו טובי בתי אלא: כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי - בחד ביתא, אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא, או הנסה אלהים - בחד ביתא, ולתתך עליון - בחד ביתא,

דף ו.ב

וכולהו כתיבי באדרעיה. אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד - הקדוש ברוך הוא משאיל בו, שנאמר: (ישעיהו נ') מי בכס

ירא ה' שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו אם לדבר מצוה הלך - נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו. יבטח בשם ה', מאי טעמא - משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח. אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מיד הוא כועס, שנאמר: (ישעיהו נ') מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפלתו - אלהי אברהם בעזרו. וכשמת - אומרים לו: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? - דכתיב: (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר: (תהלים ק"ו) ויעמוד פינחס ויפלל. אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל - מצוה למרהט, שנאמר (הושע ו') נרדפה לדעת את ה'. אמר רבי זירא: מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא, אמינא: קא מחליין רבנן שבתא. כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר (הושע י"א) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' - אנא נמי רהיטנא. אמר רבי זירא: אגרא דפרקא - רהטא. אמר אביי: אגרא דכלה - דוחקא. אמר רבא: אגרא דשמעתא - סברא. אמר רב פפא: אגרא דבי טמיא - שתיקותא. אמר מר זוטרא: אגרא דתעניתא - צדקתא. אמר רב ששת: אגרא דהספדא - דלויי. אמר רב אשי: אגרא דבי הלולי - מילי. אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר: (תהלים י"ב) סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי: לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא, אבל מהדר אפיה לבי כנישתא - לית לן בה. ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא. חלף אליהו, חזייה, אידמי ליה כטייעא. אמר ליה: כדו בר קיימת קמי מרד? שלף ספסרא וקטליה. אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק: מאי (תהלים י"ב) כרם זלת לבני אדם? - אמר ליה: אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן. רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כיון שנצטרך אדם לבריות - פניו משתנות ככרום, שנאמר: כרם זלת לבני אדם. מאי כרום? - כי אתא רב דימי אמר: עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו, וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונין. רבי אמי ורבי אסי דאמרי תרוייהו: כאלו נדון בשני דינים, אש ומים, שנאמר: (תהלים ס"ו) הרכבת אנוש לראשו באנו באש ובמים. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר: (מלכים א' י"ח) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו'. ענני ה' ענני ענני - שתד אש מן השמים, וענני - שלא יאמרו מעשה כשפים הם. רבי יוחנן אמר: אף בתפלת ערבית, שנאמר: (תהלים קמ"א) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. רב נחמן בר יצחק אמר: אף תפלת שחרית, שנאמר (תהלים ה'): ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הנהנה מסעדת חתן ואינו משמחו - עובר בחמשה קולות, שנאמר: (ירמיהו ל"ג) קול ששון וקול שמחה קול

חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות. ואם משמחו מה שכרו? - אמר רבי יהושע בן לוי: זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות, שנאמר: (שמות י"ט) ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקל שופר וגו' ויהי קול השפר וגו' והאלהים יעננו בקול. איני? והא כתיב (שמות כ') וכל העם רואים את הקולות - אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. רבי אבהו אמר: כאילו הקריב תודה, שנאמר: (ירמיהו ל"ג) מבאים תודה בית ה'. רב נחמן בר יצחק אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שנאמר: (ירמיהו ל"ג) כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ה'. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים - דבריו נשמעין, שנאמר: (קהלת י"ב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו'. מאי (קהלת י"ב) כי זה כל האדם? אמר רבי אלעזר: אמר הקדוש ברוך הוא: כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה. רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם כולו. רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום - יקדים לו שלום, שנאמר: (תהלים ל"ד) בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר - נקרא גזלן, שנאמר: (ישעיהו ג') ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם.

דף זא

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל? שנאמר (ישעיהו נ"ו) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי, תפלתם לא נאמר אלא תפלתי, מכאן שהקדוש ברוך הוא מתפלל. מאי מצלי? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהג עם בני במדת רחמים, ואכנס להם לפני משורת הדין. תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני - אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפני משורת הדין, ונענע לי בראשו. וקמשמע לן שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו - דכתיב: (שמות ל"ג) פני ילכו והנחתי לך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? - אין, דתניא: (תהלים ז') ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכיין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה: (במדבר כ"ד) ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע - דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכיין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל: (מיכה ו') עמי זכר-נא מה-יעץ בלק מלך מואב וגו'. מאי (מיכה ו') למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי

בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי - לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: (במדבר כ"ג) מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח? - שנאמר: (תהלים ל') כי רגע באפו חיים ברצונו. ואי בעית אימא, מהכא: (ישעיהו כ"ו) חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. ואימת רתח? אמר אביי: בהנך תלת שעי קמייתא, כי חוירא כרבלתא דתרנגולא וקאי אחד כרעא. כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי כל שעתא אית ביה שורייקי סומקי, בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי. ההוא מינא דהוה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי, הוה קא מצער ליה טובא בקראי. יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה, סבר: כי מטא ההיא שעתא אלטייה. כי מטא ההיא שעתא ניס. אמר: שמע מיניה לאו אורח ארעא למעבד הכי (תהלים קמ"ה), ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתוב: (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב. תנא משמיה דרבי מאיר: בשעה שהחמה זורחת, וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחווים לחמה, מיד כועס הקדוש ברוך הוא. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות, שנאמר: (הושע ב') ורדפה את מאהביה וגו' ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה וריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקיות, שנאמר: (משלי י"ז) תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, שנאמר: (שמות ל"ג) הלא בלכתך עמנו, בקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתן לו, שנאמר: (שמות ל"ג) ונפלינו אני ועמך, בקש להודיעו דרכיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו, שנאמר: (שמות ל"ג) הודיעני נא את דרכיך אמר לפניו: רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? אמר לו: משה, צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע, רשע וטוב לו - רשע בן צדיק, רשע ורע לו - רשע בן רשע. אמר מר: צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע. איני? והא כתיב: (שמות ל"ד) פקד עון אבות על בנים, וכתוב: (דברים כ"ד) ובנים לא יומתו על אבות ורמינן קראי אהדדי ומשנינן: לא קשיא, הא - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא - כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא, הכי קאמר ליה: צדיק וטוב לו - צדיק גמור, צדיק ורע לו - צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור, רשע ורע לו - רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר, דאמר רבי מאיר: שתיים נתנו לו ואחת לא נתנו לו, שנאמר: (שמות ל"ג) וחנתי את אשר אחן - אף על פי שאינו הגון, - ורחמתי את אשר ארחם - אף על פי שאינו הגון. (שמות ל"ג) ויאמר לא תוכל לראות את פני, תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשרציתי לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, בשכר שלש זכה לשלש: בשכר (שמות ל"ד) ויסתר משה פניו - זכה לקלסתר פנים. בשכר כי ירא - זכה

(שמות ג') לוייראו מגשת אליו, בשכר מהביט - זכה (במדבר י"ב) לותמנת ה' יביט. (שמות ל"ג) והסרתי את כפי וראית את אחרי - אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו. מנא לן? ממשה רבינו שנאמר: (דברים ט') הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום. אף על גב דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפילו הכי אוקמה בזרעיה שנאמר (דברי הימים א' כ"ג) בני משה גרשום ואליעזר. ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו'. ותני רב יוסף: למעלה מששים רבוא, אתיא רביה רביה, כתיב הכא רבו למעלה, וכתוב התם (שמות א') ובני ישראל פרו וישרצו וירבו.

דף זב

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון, שנאמר: (בראשית ט"ו) ויאמר אדני (אלהים) - במה אדע כי אירשנה. אמר רב: אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם, שנאמר: (דניאל ט') ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני. למענך מבעי ליה אלא - למען אברהם שקראך אדון. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו? - שנאמר: (שמות ל"ג) פני ילכו והנחותי לך. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתו, שנאמר (בראשית כ"ט) הפעם אודה את ה'. ראובן - אמר רבי אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן חמי דאילו בן חמי, אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה, דכתיב (בראשית כ"ה) וימכר את בכרתו ליעקב, חזו מה כתיב ביה: (בראשית כ"ז) וישטם עשו את יעקב, וכתוב: (בראשית כ"ז) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים וגו'. ואילו בני, אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה, דכתיב: (דברי הימים א' ה') ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף, אפילו הכי לא אקנא ביה, דכתיב: (בראשית ל"ז) וישמע ראובן ויצלהו מידם. רות - מאי רות? אמר רבי יוחנן: שזכתה ויצא ממנה דוד שריהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות. מנא לן דשמא גרים? - אמר רבי אלעזר דאמר קרא: (תהלים מו) לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ, אל תקרי שמות אלא שמות. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג, שנאמר: (תהלים ג') מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, וכתוב בתריה: (תהלים ג') ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי ואילו מה רבו צרי לא כתיב. מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, מזמור לדוד? קינה לדוד מיבעי ליה אמר רבי שמעון בן אבישלום: משל למה הדבר דומה? - לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עצב, לאחר שפרעו שמח - אף כן דוד, כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא (שמואל ב' י"ב) הנני מקים עליך רעה מביתך -

היה עצב, אמר: שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי. כיון דחזא דאבשלום הוא שמח, משום הכי אמר מזמור. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, שנאמר: (משלי כ"ח) עזבי תורה יהללו רשע ושמרי תורה יתגרו בס. תניא נמי הכי, רבי דוסתאי ברבי מתון אומר: מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, שנאמר: (משלי כ"ח) עזבי תורה יהללו רשע וגו' ואם לחשך אדם לומר: והא כתיב (תהלים ל"ז) אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה אמור לו: מי שלבו נוקפו אמר כן אלא אל תתחר במרעים - להיות כמרעים, אל תקנא בעשי עולה - להיות כעושי עולה, ואומר: (משלי כ"ג) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. איני? והאמר רבי יצחק: אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, שנאמר: (תהלים י') יחילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין, שנאמר: (תהלים י') מרום משפטך מנגדו, ולא עוד אלא שרואה בצריו, שנאמר: (תהלים י') כל צורריו יפיח בהם - לא קשיא: הא במילי דידיה, הא במילי דשמיא. ואיבעית אימא: הא והא במילי דשמיא, ולא קשיא: הא ברשע שהשעה משחקת לו, הא ברשע שאין השעה משחקת לו. ואיבעית אימא: הא והא ברשע שהשעה משחקת לו, ולא קשיא, הא בצדיק גמור, הא בצדיק שאינו גמור, דאמר רב הונא: מאי דכתיב (חבקוק א') למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו, וכי רשע בולע צדיק? והא כתיב: (תהלים ל"ז) ה' לא יעזבנו בידו, וכתוב: (משלי י"ב) לא יאנה לצדיק כל און - אלא: צדיק ממנו - בולע. צדיק גמור - אינו בולע. ואיבעית אימא: שעה משחקת לו שאני. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, שנאמר: (שמואל ב' ז') ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה. רב הונא רמי: כתיב לענותו וכתוב (דברי הימים א' י"ז ט') לכלותו - בתחילה לענותו ולבסוף לכלותו. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר: (מלכים ב' ג') פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק - מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה. אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי? אמר ליה: לא יכילנא. אמר ליה: לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה: טריחא לי מלתא. - ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר. - אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי,

דף תא

מאי דכתיב (תהלים ס"ט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: (ישעיהו מ"ט) כה אמר ה' בעת רצון עניתך. רבי אחא ברבי חנינא אמר, מהכא: (איוב ל"ו) הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב: (תהלים נ"ה) פדה בשלום נפשי מקרב-לי כי ברבים היו עמדי. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, שנאמר: הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב: פדה בשלום נפשי מקרב-לי וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק

בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור - מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם. אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל - נקרא שכן רע, שנאמר: (ירמיהו י"ב) כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו, שנאמר: (ירמיהו י"ב) הנני נתשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם. אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: (דברים י"א) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא כיון דאמרי ליה: מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו. דאמר רבי יהושע בן לוי לבניה: קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חיי. אמר רבי אחא ברבי חנינא: מאי קרא - (משלי ח') אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי, וכתוב בתריה: כי מצאי מצא חיים. אמר רב חסדא: לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת. שני פתחים סלקא דעתך? - אלא, אימא: שיעור שני פתחים, ואחר כך יתפלל. (תהלים לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא, אמר רבי חנינא: לעת מצא - זו אשה שנאמר: (משלי י"ח) מצא אשה מצא טוב. במערבא, כי נסיב אינש אתתא, אמרי ליה הכי: מצא או מוצא? מצא - דכתיב (משלי י"ח) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה', מוצא דכתיב: (קהלת ז') ומוצא אני מר ממות את האשה וגו'. רבי נתן אומר: לעת מצא - זו תורה, שנאמר: (משלי ח') כי מצאי מצא חיים וגו'. רב נחמן בר יצחק אמר: לעת מצא - זו מיתה, שנאמר (תהלים ס"ח) למות תוצאות. תניא נמי הכי: תשע מאות ושלושה מיני מיתה נבראו בעולם, שנאמר: למות תוצאות - תוצאות בגימטריא הכי הוו. קשה שבכלן - אסכרא, ניחא שבכלן - נשיקה אסכרא - דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא, ואיכא דאמרי: כפיטורי בפי ושט. נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא. רבי יוחנן אמר: לעת מצא - זו קבורה. אמר רבי חנינא: מאי קרא - (איוב ג') השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. אמר רבה בר רב שילא, היינו דאמרי אינשי: ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא. מר זוטרא אמר: לעת מצא - זה בית הכסא. אמרי במערבא: הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו. אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא אמר ליה, הכי אמר רב חסדא: מאי דכתיב (תהלים פ"ז) אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי: מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד - לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוה גרסי. ואמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב:

(תהלים קי"ב) אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב: (תהלים קכ"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה. ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה. והתניא: אל ידור - לא קשיא: הא דכייף ליה, הא דלא כייף ליה. אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב (ישעיהו א') ועוזבי ה' יכלו - זה המניח ספר תורה ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. בעי רב פפא: בין פסוקא לפסוקא מהו? תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר: אנן בדידן ואינהו בדידהו. אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום

דף ח.ב

ואפילו: (במדבר ל"ב) עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכלא שתא במעלי יומא דכפורי. תנא ליה חייא בר רב מדפת: כתיב (ויקרא כ"ג) ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, וכי בתשעה מתעניין? והלא בעשרה מתעניין אלא לומר לך: כל האוכל והשותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. סבר לאקדומינהו, אמר ליה ההוא סבא, תנינא: ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה: אשלימו פרשיותיכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, והזהרו בורידין כרבי יהודה דתנן רבי יהודה אומר: עד שישחוט את הורידין והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרינן: לוחות ושברי לוחות מונחות בארון. אמר להו רבא לבניה: כשאתם חותכין בשר - אל תחתכו על גב היד. איכא דאמרי: משום סכנה ואיכא דאמרי: משום קלקול סעודה. ואל תשבו על מטת ארמית, ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. ואל תשבו על מטת ארמית - איכא דאמרי: לא תגנו בלא קריאת שמע ואיכא דאמרי דלא תנסבו גורתא ואיכא דאמרי: ארמית ממש, ומשום מעשה דרב פפא. דרב פפא אזל לגבי ארמית, הוציאה לו מטה, אמרה לו: שב אמר לה: איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת. מכאן אמרו חכמים: אסור לישוב על מטת ארמית. ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין - מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. אמר אביי: ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא, אבל איכא פתחא אחרינא - לית לן בה. ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא, אבל איכא בי כנישתא אחרינא - לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט, ולא מנח תפילין, אבל איכא חד מהנדך - לית לן בה. תניא, אמר רבי עקיבא: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים: כשחותכין את הבשר - אין חותכין אלא על גבי השולחן, כשנושקין - אין נושקין אלא על גב היד, וכשיועצין - אין יועצין אלא בשדה. אמר רב אדא בר אהבה: מאי קראה - (בראשית ל"א) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו. תניא, אמר רבן גמליאל: בשלשה דברים אוהב אני את

הפרסיים: הן צנועין באכילתן, וצנועין בבית הכסא, וצנועין בדבר אחר. (ישעיהו י"ג) אני צויתי למקדשי. תני רב יוסף: אלו הפרסיים המקודשין ומזומנין לגיהנם. רבן גמליאל אומר וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל. תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אלמא - לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא, והדר תני: יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא - יממא הוא - לא, לעולם ליליא הוא, והא דקרי ליה יום - דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא. אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחי. איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא אהא דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר משום רבי עקיבא: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אלמא - קודם הנץ החמה יממא הוא, והדר תני: יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא - ליליא הוא

דף ט.א.

לא, לעולם יממא הוא, והאי דקרו ליה ליליא - דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא. אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר השכיבנו. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי, לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר. דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי, אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי, אמר: כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק. מעשה שבאו בניו וכו'. ועד השתא לא שמיע להו הא דרבן גמליאל? - הכי קאמרי ליה: רבנן פליגי עילוון - ויחיד ורבים הלכה כרבים, או דלמא רבנן כוותך סבירא להו, והאי דקאמרי עד חצות - כדי להרחיק אדם מן העבירה? אמר להו: רבנן כוותי סבירא להו, וחייבין אתם. והאי דקאמרי עד חצות - כדי להרחיק אדם מן העבירה. ולא זו בלבד אמרו אלא וכו'. ורבן - גמליאל מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו? הכי קאמר להו רבן גמליאל לבניה: אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות - מצותה עד שיעלה עמוד השחר, והאי דקאמרי עד חצות - כדי להרחיק אדם מן העבירה. הקטר חלבים וכו'. ואילו אכילת פסחים לא קתני. ורמינהי: קריאת שמע ערבית, והלל בלילי פסחים, ואכילת פסח - מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא, הא - רבי אלעזר בן עזריה, הא - רבי עקיבא. דתניא: (שמות י"ב) ואכלו את הבשר בלילה הזה, רבי אלעזר בן עזריה אומר: נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה - מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות. אמר ליה רבי עקיבא: והלא כבר נאמר (שמות י"ב) בחפזון - עד שעת חפזון אם כן מה תלמוד לומר בלילה - יכול יהא נאכל כקדשים

ביום, תלמוד לומר: בלילה, בלילה הוא נאכל, ולא ביום. בשלמא לרבי אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה - אצטריך למכתב ליה הזה, אלא לרבי עקיבא - האי הזה מאי עביד ליה? - למעוטי לילה אחר הוא דאתא סלקא דעתך אמינא הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים, מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד - אף פסח נאכל שתי לילות במקום שני ימים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד קמשמע לן בלילה הזה - בלילה הזה הוא נאכל, ואינו נאכל בלילה אחר. ורבי אלעזר בן עזריה? (שמות י"ב) מלא תותירו עד בקר נפקא. ורבי עקיבא? - אי מהתם הוה אמינא: מאי בקר - בקר שני. ורבי אלעזר? אמר לך: כל בקר - בקר ראשון הוא. והני תנאי כהני תנאי, דתניא: (דברים ט"ז) שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. רבי אליעזר אומר: בערב אתה זובח, וכבוא השמש אתה אוכל, ומועד צאתך ממצרים אתה שורך רבי יהושע אומר: בערב אתה זובח, כבוא השמש אתה אוכל, ועד מתי אתה אוכל והולך - עד מועד צאתך ממצרים. אמר רבי אבא: הכל מודים, כשנגאלו ישראל ממצרים - לא נגאלו אלא בערב, שנאמר (דברים ט"ז) הוציאתך ה' אלהיך ממצרים לילה, וכשיצאו - לא יצאו אלא ביום, שנאמר (במדבר ל"ג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. על מה נחלקו - על שעת חפזון רבי אלעזר בן עזריה סבר: מאי חפזון - חפזון דמצרים, ורבי עקיבא סבר: מאי חפזון - חפזון דישאל. תניא נמי הכי: הוציאתך ה' אלהיך ממצרים לילה - וכי בלילה יצאו? והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא: מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב. (שמות י"א) דבר נא באזני העם וגו' - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר

דף ט"ב

אותו צדיק: (בראשית ט"ו) ועבדום וענו אתם - קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול - לא קיים בהם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאים אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום. (שמות י"ב) וישאלום. אמר רבי אמי: מלמד, שהשאלום בעל כרחם. איכא דאמרי: בעל כרחם דמצרים, ואיכא דאמרי: בעל כרחם דישאל. מאן דאמר בעל כרחם דמצרים - דכתיב (תהלים ס"ח) ונות בית תחלק שלל מאן דאמר בעל כרחם דישאל - משום משוי. (שמות י"ב) וינצלו את מצרים. אמר רבי אמי: מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. וריש לקיש אמר: עשאוה כמצולה שאין בה דגים. (שמות ג') אהיה אשר אהיה. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור להם לישראל: אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות. אמר לפניו: רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אמור להם (שמות ג') אהיה שלחני אליכם. (מלכים א' י"ח) ענני ה' ענני. אמר רבי אבהו: למה אמר אליהו ענני שתי פעמים? מלמד שאמר אליהו לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו

של עולם ענני - שתדד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, וענני - שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם, שנאמר: (מלכים א' י"ח) ואתה הסבת את לבם אחורנית. משנה. מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכתני. (וגומרה) עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר: עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה. גמרא. מאי בין תכלת ללבן? אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא - הא בליליא נמי מידע ידעי אלא: בין תכלת שבה ללבן שבה. תניא, רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר אביי: לתפילין - כאחרים, לקריאת שמע - כותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי זירא: מאי קראה - (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה - אינו נזוק כל היום כולו. אמר רבי זירא: איני? והא אנא סמכי ואיתזקי אמר ליה: במאי איתזקת - דאמטיית אסא לבי מלכא התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא, דאמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. אמר ליה רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות: זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. היכי מצי סמיד? והא אמר רבי יוחנן: בתחלה הוא אומר: (תהלים נא) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי וגו' - אמר רבי אלעזר: תהא בתפלה של ערבית. - והא אמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא - זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. - אלא אמר רבי אלעזר: תהא בתפלת המנחה. רב אשי אמר: אפילו תימא אכולהו, וכיון דקבעוה רבנן בתפלה - כתפלה אריכתא דמיא, דאי לא תימא הכי, ערבית היכי מצי סמיד? והא בעי למימר השכיבנו אלא, כיון דתקינו רבנן השכיבנו - כגאולה אריכתא דמיא, הכי נמי, כיון דקבעוה רבנן בתפלה - כתפלה אריכתא דמיא. מכדן, האי יהיו לרצון אמרי פי - משמע לבסוף ומשמע מעיקרא - דבעינא למימר. מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה-עשרה ברכות? לימרו מעיקרא - אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה-עשרה פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה-עשרה ברכות. הני שמונה-עשרה, תשע-עשרה הוין - אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלוש, מאה

וארבע הויין אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:

דף יא

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי - דכתיב, (תהלים א') אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב (תהלים ב'), אשרי כל חוסי בו. הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה. אמר לה ההוא מינא לברוריא: כתיב (ישעיהו נד) רני עקרה לא ילדה, משום דלא ילדה - רני? אמרה ליה: שטיא שפיל לסיפיה דקרא, דכתיב: כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי עקרה לא ילדה - רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו, כתיב (תהלים ג) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, וכתיב: (תהלים נז) לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה, הי מעשה הוה ברישא? מכדי מעשה שאול הוה ברישא, - לכתוב ברישא אמר ליה: אתון דלא דרשיתון סמוכין - קשיא לכו, אנן דדרשינן סמוכים - לא קשיא לן, דאמר רבי יוחנן: סמוכין מן התורה מנין - שנאמר: (תהלים קי"א) סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר. למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג - שאם יאמר לך אדם: כלום יש עבד שמורד ברבו? אף אתה אמור לו: כלום יש בן שמורד באביו? אלא - הוה, הכא נמי - הוה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב: (משלי ל"א) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, כנגד מי אמר שלמה מקרא זה? לא אמרו אלא כנגד דוד אביו, שדר בחמשה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה, שנאמר: (תהלים ק"ג) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה, שנאמר: (תהלים ק"ג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עושי דברו לשמע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו'. ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה, שנאמר: (תהלים ק"ג) ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו. מאי כל גמוליו? אמר רבי אבהו: שעשה לה דדים במקום בינה. טעמא מאי? אמר (רבי) (מסורת הש"ס: [רב]) יהודה: כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר: כדי שלא יינק ממקום הטנופת. ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה, שנאמר: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. נסתכל ביום המיתה ואמר שירה, שנאמר: (תהלים ק"ד) ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת. מאי משמע דעל יום המיתה נאמר? אמר רבה בר רב שילא: מסיפא דעניינא, דכתיב: (תהלים ק"ד) תסתיר פניך יבהלון תספ רוחם יגועון וגו'. רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דרבי שמעון בן פזי, והוה מסדר אגדתא קמיה דרבי יהושע בן

לוי אמר ליה: מאי דכתיב (תהלים ק"ג) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו? אמר ליה: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם: מדת בשר ודם - צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה, קרבים ובני מעים והקדוש ברוך הוא אינו כן, צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה, קרבים ובני מעים. והיינו דאמרה חנה: (שמואל א' ב') אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו? - אין צייר כאלהינו. מאי כי אין בלתך? - אמר רבי יהודה בר מנסיא: אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם: מדת בשר ודם - מעשה ידיו מבלין אותו, והקדוש ברוך הוא מבלה מעשיו. אמר ליה: אנא הכי קא אמינא לך. הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד? - לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד נשמה: מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם - אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה - אף נשמה רואה ואינה נראית מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כלו - אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא טהור - אף נשמה טהורה מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים - אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו. אמר רב המנונא: מאי דכתיב: (קהלת ח') מי כהחכם ומי יודע פשר דבר? מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אמר: ליתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר: (מלכים א' י"ח) וילך אליהו להראות אל אחאב). ישעיהו אמר: ליתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע. מה עשה הקדוש ברוך הוא - הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו: לך ובקר את החולה: שנאמר: (מלכים ב' כ'), ישעיהו ל"ח) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו: כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'. מאי כי מת אתה ולא תחיה - מת אתה - בעולם הזה, ולא תחיה - לעולם הבא. אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה: משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד. אמר ליה: השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלו. אמר ליה: כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה: בן אמוץ, כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי (אליעזר) (מסורת הש"ס: [אלעזר]) דאמרי תרוייהו: אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר: (איוב י"ג) הן יקטלני לו איחל.

דף יב

אמר רבי חנן: אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת - אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר: (קהלת ה') כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא. מיד: (ישעיהו ל"ח) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. מאי קיר? אמר רבי

שמעון בן לקיש: מקירות לבו, שנאמר: (ירמיהו ד') מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו'. רבי לוי אמר: על עסקי הקיר אמר לפניו: רבונו של עולם, ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה - החיית את בנה, אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב - על אחת כמה וכמה. (ישעיהו ל"ח) זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי - מאי והטוב בעיניך עשיתי? אמר רב יהודה אמר רב: שסמך גאולה לתפלה. רבי לוי אמר: שגנז ספר רפואות. תנו רבנן: ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו. על שלשה הודו לו: גנז ספר רפואות - והודו לו, כתת נחש הנחשת - והודו לו, גירר עצמות אביו על מטה של חבלים - והודו לו. ועל שלשה לא הודו לו: סתם מי גיחון - ולא הודו לו, קצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור - ולא הודו לו, עבר - ניסן בניסן - ולא הודו לו. ומי לית ליה לחזקיהו: (שמות י"ב) החדש הזה לכם ראש חדשים - זה ניסן ואין אחר ניסן? אלא, טעה בדשמואל דאמר שמואל: אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, סבר: הואיל וראוי לא אמרינן. אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: כל התולה בזכות עצמו - תולין לו בזכות אחרים, וכל התולה בזכות אחרים - תולין לו בזכות עצמו. משה תלה בזכות אחרים, שנאמר: (שמות ל"ב) זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך - תלו לו בזכות עצמו, שנאמר: (תהלים ק"ו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב: זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך - תלו לו בזכות אחרים, שנאמר: (מלכים ב' י"ט) וגנותי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי. והיינו דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב: (ישעיהו ל"ח) הנה לשלום מר לי מר? - אפילו בשעה ששיגר לו הקדוש ברוך הוא שלום - מר הוא לו. (מלכים ב' ד') נעשה-נא עלית קיר קטנה. רב ושמואל, חד אמר: עלייה פרועה היתה וקירוה, וחד אמר: אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים. בשלמא למאן דאמר אכסדרה - היינו דכתיב קיר, אלא למאן דאמר עלייה - מאי קיר? שקירוה. בשלמא למאן דאמר עלייה - היינו דכתיב עליית, אלא למאן דאמר אכסדרה - מאי עליית? מעולה שבבתים. ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה. אמר אביי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה להנות - יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר: (שמואל א' ז') ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם - ביתו עמו. (מלכים ב' ד') ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מכאן, שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש. קדוש הוא, מנא ידעה? רב ושמואל, חד אמר: שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו וחד אמר: סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו. קדוש הוא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: הוא קדוש, ומשרתו אינו קדוש, (שנאמר: (מלכים ב' ד') ויגש גיחזי להדפה. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שאחזה בהוד יפיה. עובר עלינו תמיד אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו - מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר

בן יעקב: אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, שנאמר: (תהלים ק"ל) ממעמקים קראתיך ה'. תניא נמי הכי: לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר ממעמקים קראתיך ה', וכתוב: (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי יעטף. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: המתפלל צריך שיכוין את רגליו, שנאמר: (יחזקאל א') ורגליהם רגל ישרה. (אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן) ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב: (ויקרא י"ט) לא תאכלו על הדם, - לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. (איכא דאמרי,) אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל - עליו הכתוב אומר: (מלכים א' י"ד) ואתי השלכת אחרי גוך, אל תקרי גוך אלא גאיך. אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה - קבל עליו מלכות שמים. רבי יהושע אומר, עד שלש שעות. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהושע. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ובלבד שלא יאמר יוצר אור. מיתבי: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניו ואחת לאחריה - תיובתא דרב חסדא תיובתא. איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: מאי לא הפסיד - שלא הפסיד ברכות. תניא נמי הכי: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניו ואחת לאחריה. אמר רבי מני: גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה, מדקתני: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל דקורא בעונתה - עדיף. משנה. בית שמאי אומרים: בערב - כל אדם יטה ויקרא, ובבקר יעמוד, שנאמר: ובשכבך ובקומך. ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו, שנאמר: ובלכתך בדרך אם כן, למה נאמר: (דברים ו') ובשכבך ובקומך? - בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל.

דף יא.א

גמרא. בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו וטעמא דבית שמאי, אלא בית שמאי - מאי טעמא לא אמרי כבית הלל? אמרי לך בית שמאי: אם כן, נימא קרא בבקר ובערב, מאי בשכבך ובקומך, בשעת שכיבה - שכיבה ממש, ובשעת קימה - קימה ממש. ובית שמאי, האי ובלכתך בדרך, מאי עביד להו? - ההוא מבעי להו לכדתניא: בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך - פרט לחתן, מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה - חייב. מאי משמע? - אמר רב פפא: כי דרך, מה דרך רשות, אף כל - רשות. - מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי - אם כן, לכתוב רחמנא בשבת ובלכתך, מאי בשבתך ובלכתך? - בשבת דידך ובלכתך דידך הוא דמחייבת, הא דמצוה - פטירת. - אי הכי, אפילו כונס את האלמנה נמי - האי טריד

והאי לא טריד. - אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי וכי תימא הכי נמי, אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם פאר, שנאמר: (יחזקאל כ"ד) פארך חבוש עליך - התם - טריד טרדא דמצוה, הכא - טריד טרדא דרשות. ובית שמאי - ההוא מבעי להו: פרט לשלוחי מצוה. ובית הלל אמרי: ממילא שמע מינה דאפילו בדרך נמי קרי. תנו רבנן, בית הלל אומרים: עומדין וקורין, יושבין וקורין, ומטיין וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין. ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מוטה ורבי אלעזר בן עזריה זקוף. כיון שהגיע זמן קריאת שמע, הטה רבי אלעזר וזקף רבי ישמעאל. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל: ישמעאל אחי, אמשול לך משל, למה הדבר דומה? - משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל, אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים. אף כך אתה, כל זמן שאני זקוף - אתה מוטה, עכשיו כשאני הטתי - אתה זקפת - אמר לו: אני עשיתי כדברי בית הלל, ואתה עשית כדברי בית שמאי ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. מאי ולא עוד? - וכי תימא, בית הלל נמי אית להו מטיין - הני מילי דמטה ואתא מעיקרא, אבל הכא - כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה, אמרי שמע מינה כבית שמאי סבירא להו, שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. תני רב יחזקאל: עשה כדברי בית שמאי - עשה, כדברי בית הלל - עשה. רב יוסף אמר: עשה כדברי בית שמאי - לא עשה ולא כלום, דתנן: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית - בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. אמרו להם בית הלל לבית שמאי: מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית. מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו כלום. אמרו להם: משם ראייה? אף הם אמרו לו: אם כן היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימך. רב נחמן בר יצחק אמר: עשה כדברי בית שמאי - חייב מיתה, דתנן אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו: כדאי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל. משנה. בשחר מברך שתים לפניך ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניך ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר, לקצר - אינו רשאי להאריך, לחתום - אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום - אינו רשאי לחתום. גמרא. מאי מברך? - אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא:

דף יא.ב

(ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך. לימא: יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרין. - אלא מעתה: (ישעיהו מ"ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא, הכא נמי - לימא נוגה לישנא מעליא - אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום - כדאמרין: יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? - אמר אביי: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ואידך מאי היא? - אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה.

וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה. תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר (ירמיהו ל"א) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה. אמר רב הונא: למקרא - צריך לברך, ולמדרש - אינו צריך לברך ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש - צריך לברך, למשנה - אינו צריך לברך ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, [אבל לתלמוד אינו צריך לברך]. ורבא אמר: אף לתלמוד צריך (לחזור ולברך) [לברך] דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך, ומתני לן פרקין. מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו. תנן התם, אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת והם ברכו, וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת? כי הא דרבי אבא ורבי יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא, בעו מנייהו: מאי ברכה אחת? לא הוה בידייהו. ואתו שיילוהו לרב מתנה, לא הוה בידיה. אתו שיילוהו לרב יהודה, אמר להו: הכי אמר שמואל אהבה רבה. ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: יוצר אור. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: זאת אומרת - ברכות אין מעכבות זו את זו. אי אמרת בשלמא יוצר אור, הוה אמרי - היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דלא קא אמרי אהבה רבה

דף יבא

אלא אי אמרת אהבה רבה הוה אמרי - מאי ברכות אין מעכבות זו את זו? דלמא האי דלא אמרי יוצר אור - משום דלא מטא זמן יוצר אור, וכי מטא זמן יוצר אור - הוה אמרי - ואי מכללא מאי? - דאי מכללא, לעולם אהבה רבה הוה אמרי, וכי מטא זמן יוצר אור - הוה אמרי ליה, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו? - סדר ברכות. וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא, אמר ליה רב חסדא: כבר בטלום מפני תרעומת המינין. אמרימר סבר למקבעינהו בנהרדעא, אמר ליה רב אשי: כבר בטלום מפני תרעומת המינין. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי

ברכה אחת? אמר רבי חלבו: משמר היוצא אומר למשמר הנכנס: מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחזה ושלוש וריעות. מקום שאמרו להאריך. פשיטא, היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא - יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דהא תנן: על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו - יצא. אלא, היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא, וסיים בדשכרא, מאי? בתר עיקר ברכה אזלינן, או בתר חתימה אזלינן? - תא שמע: שחרית, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - יצא ערבית, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - לא יצא, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - יצא כללו של דבר: הכל הולך אחר החתום. - שאני התם דקאמר: ברוך יוצר המאורות. - הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה - שפיר, אלא לרבי יוחנן דאמר: כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, מאי איכא למימר? - אלא, כיון דאמר רבה בר עולא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר. תא שמע מסיפא, כללו של דבר: הכל הולך אחר החתום. כללו של דבר לאתווי מאי - לאו לאתווי הא דאמרן? - לא, לאתווי נהמא ותמרי. היכי דמי? אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל, ופתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא - היינו בעיין - לא צריכא: כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא - אכל, ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי - [יצא], דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא - דתמרי נמי מיזן זייני. אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר: (תהלים צ"ב) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב: המתפלל, כשהוא כורע - כורע בברוך וכשהוא זוקף - זוקף בשם. אמר שמואל: מאי טעמא דרב - דכתיב: (תהלים קמ"ו) ה' זוקף כפופים. מתיבי: (מלאכי ב') מפני שמי נחת הוא - מי כתיב בשמי? מפני שמי כתיב. אמר ליה שמואל לחייה בר רב: בר אוריאן, תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך: כשהוא כורע - כורע בברוך, כשהוא זוקף - זוקף בשם.

דף יבב

רב ששת כי כרע - כרע כחזרא, כי קא זקיף - זקיף כחיויא. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש - יצא, שנאמר: (ישעיהו ה') ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר האל הקדוש. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש - נקרא חוטא. שנאמר: (שמואל א' י"ב) גם אנכי חלילה

לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם. אמר רבא: אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב (שמואל א' כ"ב) ואין חלה מכם עלי (ואין גולה) [וגולה] את אזני - דילמא מלך שאני? - אלא, מהכא: (תהלים ל"ה) ואני בחלותם לבושי וגו'. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר: (יחזקאל ט"ז) למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים. - דילמא צבור שאני? - אלא, מהכא: (שמואל א' כ"ח) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי, ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה, ואילו אורים ותמים לא קאמר - משום דקטליה לנוב עיר הכהנים. ומנין דאחילו ליה מן שמיא - שנאמר (שמואל א' כ"ח) (ויאמר שמואל אל שאול מחר) [ומחר] אתה ובניך עמי, ואמר רבי יוחנן: עמי - במחיצתי. ורבנן אמרי, מהכא: (שמואל ב' כ"א) והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה', יצתה בת קול ואמרה: בחיר ה'. אמר רבי אבהו בן זוטרתני אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה - משום טורח צבור. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה: (במדבר כ"ג) אל מציאם ממצרים - לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים - אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: (במדבר כ"ד) כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו. - ולימא האי פסוקא ותו לא - גמירי: כל פרשה דפסקה משה רבינו - פסקינן, דלא פסקה משה רבינו - לא פסקינן. פרשת ציצית מפני מה קבעוה? אמר רבי יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה. בשלמא הני תלת - מפרשן עול מצות - דכתיב: (במדבר ט"ו) וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה', ציצית - דכתיב: ועשו להם ציצית וגו', יציאת מצרים - דכתיב: אשר הוצאתי וגומר, אלא דעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה מנלן? - דתניא: אחרי לבבכם - זו מינות, וכן הוא אומר: (תהלים י"ד) אמר נבל בלבו אין אלהים, אחרי עיניכם - זה הרהור עבירה, שנאמר: (שופטים י"ד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אתם זונים - זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר: (שופטים ח) ויזנו אחרי הבעלים. משנה. מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: (דברים ט"ז) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך. ימי חיידך - הימים, כל ימי חיידך - הלילות וחכמים אומרים: ימי חיידך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח. גמרא. תניא, אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר נאמר: (ירמיהו כ"ג) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם - אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר, ויציאת

מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר: (בראשית ל"ה) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך.

דף יג.א

לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר: (ישעיהו מ"ג) אל תזכרו ראשנות וקדמניות אל תתבוננו, אל תזכרו ראשנות - זה שעבוד מלכיות, וקדמניות אל תתבוננו - זו יציאת מצרים, (ישעיהו מ"ג) הנני עשה חדשה עתה תצמח - תני רב יוסף: זו מלחמת גוג ומגוג. משל, למה הדבר דומה - לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל - צרות אחרונות משכחות את הראשונות. (דברי הימים א' א') אברם הוא אברהם, בתחלה נעשה אב לארם, ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו. שרי היא שרה, בתחלה נעשית שרי לאומתה, ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו. תני בר קפרא: כל הקורא לאברהם אברם - עובר בעשה, שנאמר: (בראשית י"ז) והיה שמך אברהם. רבי אליעזר אומר: עובר בלאו, שנאמר: (בראשית י"ז) ולא יקרא עוד [את] שמך אברם. אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי? - התם, קודשא בריך הוא אמר לאברהם: (בראשית י"ז) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. - אלא מעתה, הקורא ליעקב יעקב הכי נמי? - שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב (בראשית מ"ו) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא: (נחמיה ט') אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם - אמר ליה: התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא. הדרן עלך מאימתי. משנה. היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כוון לבו - יצא. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, ובאמצע - שואל מפני היראה ומשיב, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אלו הן בין-הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוויה אם שמוע, בין וויה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויציב. רבי יהודה אומר: בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי יהושע בן קרחה: למה קדמה פרשת שמע לוויה אם שמוע - כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות וויה אם שמוע לויאמר - שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה, ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד. גמרא. שמע מינה: מצות צריכות כוונה מאי אם כוון לבו - לקרות. לקרות? והא קא קרי בקורא להגיה. תנו רבנן: קריאת שמע ככתבה, דברי רבי וחכמים אומרים: בכל לשון. מאי טעמא דרבי? אמר קרא והיו - בהוייתן יהו. ורבנן מאי טעמייהו? אמר קרא: שמע - בכל לשון שאתה שומע. ולרבי נמי, הא כתיב שמע ההוא מבעי ליה: השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך. ורבנן? סברי להו כמאן דאמר: לא השמיע לאזנו - יצא. ולרבנן נמי הא כתיב והיו ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע. ורבי, שלא יקרא למפרע מנא ליה?

נפקא ליה מדברים הדברים. ורבנן? - דברים הדברים לא דרשי. למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה - והיו דכתב רחמנא למה ליי איצטריך, משום דכתיב שמע. למימרא דסברי רבנן, דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה - שמע דכתב רחמנא למה ליי איצטריך, משום דכתיב והיו. תנו רבנן: והיו - שלא יקרא למפרע. הדברים על לבבך, יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה, תלמוד לומר: האלה - עד כאן צריכה כוונה, מכאן ואילך אין צריכה כוונה, דברי רבי אליעזר, אמר ליה רבי עקיבא: הרי הוא אומר

דף יג.ב

(דברים ו') אשר אנכי מצוך היום על לבבך - מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי עקיבא. איכא דמתני לה אהא, דתניא: הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו רבי אחא משום רבי יהודה אומר: כיון שכוון לבו בפרק ראשון - שוב אינו צריך. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה. תניא אידך: והיו - שלא יקרא למפרע, על לבבך - רב זוטרא אומר: עד כאן - מצות כוונה, מכאן ואילך - מצות קריאה רבי יאשיה אומר: עד כאן - מצות קריאה, מכאן ואילך - מצות כוונה. מאי שנא מכאן ואילך מצות קריאה - דכתיב לדבר בס, הכא נמי הא כתיב ודברת בס הכי קאמר: עד כאן - מצות כוונה וקריאה, מכאן ואילך - קריאה בלא כוונה. ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה - דכתיב על לבבך, ודברת בס, התם נמי הא כתיב על לבבכם, לדבר בס ההוא מבעי ליה לכדברי יצחק, דאמר: (דברים י"א) ושמעתם את דברי אלה - צריכה שתהא שימה כנגד הלב. אמר מר, רבי יאשיה אומר: עד כאן - מצות קריאה, מכאן ואילך - מצות כוונה. מאי שנא מכאן ואילך מצות כוונה - משום דכתיב על לבבכם - הכא נמי הא כתיב על לבבך הכי קאמר: עד כאן - מצות קריאה וכוונה, מכאן ואילך - כוונה בלא קריאה. ומאי שנא עד כאן מצות קריאה וכוונה - דכתיב על לבבך ודברת בס - התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בס ההוא בדברי תורה כתיב, והכי קאמר רחמנא: אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו. תנו רבנן: (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד - עד כאן צריכה כוונת הלב, דברי רבי מאיר. אמר רבא: הלכה כרבי מאיר. תניא, סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר יעקב: ובדל"ת. אמר רב אשי: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא. אמר ליה: כיון דאמליכתייה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, תו לא צריכת. אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה: על לבבך בעמידה. על לבבך סלקא דעתך? אלא אימא: עד על לבבך - בעמידה, מכאן ואילך - לא. ורבי יוחנן אמר: כל הפרשה כולה בעמידה. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה. תנו רבנן: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד - זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. אמר ליה רב לרבי חייא: לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים. אמר ליה: בר פחתי בשעה

שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים. חוזר וגומרה, או אינו חוזר וגומרה?
בר קפרא אומר: אינו חוזר וגומרה, רבי שמעון ברבי אומר: חוזר וגומרה. אמר ליה בר
קפרא לרבי שמעון ברבי: בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה - היינו דמהדר רבי
אשמעתא דאית בה יציאת מצרים, אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה, למה ליה
לאהדורי? כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה. אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר
מרתא משמיה דרב: אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה - יצא. אמר ליה
רב נחמן לדרו עבדיה: בפסוקא קמא - צערן, טפי - לא תצערן. אמר ליה רב יוסף לרב
יוסף בריה דרבה: אבוך היכי הוה עביד? אמר ליה: בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה,
טפי לא הוה מצער נפשיה. אמר רב יוסף: פרקדן לא יקרא קריאת שמע. מקרא הוא
דלא ליקרי, הא מיגנא - שפיר דמי? והא רבי יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד
אמרי: מיגנא, כי מצלי - שפיר דמי. מקרא, אף על גב דמצלי - נמי אסור. והא רבי יוחנן
מצלי וקרי שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה. בפרקים - שואל וכו'. משיב מחמת מאי?
אילימא מפני הכבוד - השתא משאל שאיל, אהדורי מבעיא? אלא: שואל מפני הכבוד
ומשיב שלום לכל אדם. אימא סיפא: ובאמצע - שואל מפני היראה ומשיב, משיב
מחמת מאי? אילימא מפני היראה - השתא משאל שאיל, אהדורי מבעיא? אלא מפני
הכבוד: היינו - דרבי יהודה דתנן, רבי יהודה אומר: באמצע - שואל מפני היראה ומשיב
מפני הכבוד, ובפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם חסורי מחסרא והכי
קתני: בפרקים - שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב, ובאמצע - שואל מפני
היראה ואין צריך לומר שהוא משיב, דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר: באמצע - שואל
מפני היראה ומשיב מפני הכבוד,

דף יזא

ובפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. - תניא נמי הכי: הקורא את שמע
ופגע בו רבו או גדול הימנו, בפרקים - שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב,
ובאמצע - שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב, דברי רבי מאיר רבי יהודה
אומר: באמצע - שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים - שואל מפני הכבוד
ומשיב שלום לכל אדם. בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייה מרבי חייה: בהלל ובמגילה
מהו שיפסיק? אמרינן קל וחומר: קריאת שמע דאורייתא פוסק - הלל דרבנן מבעיא, או
דלמא פרסומי ניסא עדיף? אמר ליה: פוסק ואין בכך כלום. אמר רבה: ימים שהיחיד
גומר בהן את ההלל - בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין
היחיד גומר בהן את ההלל - אפילו באמצע הפרק פוסק. איני? והא רב בר שבא איקלע
לגביה דרבינא, וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה, ולא פסיק ליה שאני רב בר
שבא דלא חשיב עליה דרבינא. בעי מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מרבי אמי: השרוי
בתענית מהו שיטעום? אכילה ושתיה קביל עליה - והא ליכא, או דילמא הנאה קביל
עליה - והא איכא? אמר ליה: טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי: מטעמת אינה טעונה
ברכה, והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. עד כמה? רבי אמי ורבי אסי טעמי עד

שיעור רביעיתא. אמר רב: כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - כאילו עשאו במה, שנאמר: (ישעיהו ב') חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה. ושמואל אמר: במה חשבתו לזה ולא לאלוה. מתיב רב ששת: בפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב תרגמה רבי אבא: במשכים לפתחו. (אמר רבי יונה אמר רבי זירא: כל העושה חפציו קודם שיתפלל - כאלו בנה במה. אמרו לו: במה אמרת? אמר להו: לא, אסור קא אמינא, וכדרב אידי בר אבין. דאמר) [אמר] רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר: (תהלים פ"ה) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך - הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, שנאמר: צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. (ואמר) [אמר] רבי יונה אמר רבי זירא: כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר: (משלי י"ט) ושבע ילין בל יפקד רע, אל תקרי שבע אלא שבע. אמר ליה רב אחא בריה דרבי חייה בר אבא, הכי אמר רבי חייה אמר רבי יוחנן: כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן - אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: ושבע ילין בל יפקד רע. אלו הן בין הפרקים וכו'. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה דאמר, בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: מאי טעמיה דרבי יהודה - דכתיב:

דף יזב

(ירמיהו י') וה' אלהים אמת. חוזר ואומר אמת, או אינו חוזר ואומר אמת? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: חוזר ואומר אמת. רבה אמר: אינו חוזר ואומר אמת. ההוא דנחית קמיה דרבה, שמעיה רבה דאמר אמת תרי זימני אמר רבה: כל אמת אמת תפסיה להאי אמר רב יוסף: כמה מעליא הא שמעתתא, דכי אתא רב שמואל בר יהודה, אמר, אמרי במערבא: ערבית - דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת. אמר ליה אביי: מאי מעליותא? והא אמר רב כהנא אמר רב: לא יתחיל, ואם התחיל - גומר וכי תימא ואמרת אליהם לא הוי התחלה - והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב: דבר אל בני ישראל - לא הוי התחלה, ואמרת אליהם - הוי התחלה אמר רב פפא: קסברי במערבא, ואמרת אליהם - נמי לא הויא התחלה, עד דאמר ועשו להם ציצית. אמר אביי: הלכך, אנן אתחולי מתחלינן - דקא מתחלי במערבא, וכיון דאתחלינן - מגמר נמי גמרין, דהא אמר רב כהנא אמר רב: לא יתחיל, ואם התחיל - גומר. חייה בר רב אמר: אמר אני ה' אלהיכם - צריך לומר אמת, לא אמר אני ה' אלהיכם - אינו צריך לומר אמת. והא בעי לאדכורי יציאת מצרים - דאמר הכי: מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על היס ושרנו לך. אמר רבי יהושע בן קרחה, למה קדמה פרשת שמע וכו'. תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: בדין הוא שיקדים שמע לוהיה אם שמוע - שזה ללמוד וזה ללמד והיה אם שמוע לויאמר - שזה ללמוד וזה לעשות. אטו שמע, ללמוד אית ביה, ללמד ולעשות לית ביה? והא כתיב: ושנתם, וקשרתם, וכתבתם ותו, והיה אם שמוע, ללמד הוא דאית ביה,

ולעשות לית ביה? והא כתיב: וקשרתם, וכתבתם אלא הכי קאמר: בדין הוא שתקדם שמע לוהיה אם שמוע - שזה ללמוד וללמד ולעשות, והיה אם שמוע לויאמר - שזה יש בה ללמד ולעשות, ויאמר - אין בה אלא לעשות בלבד. ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה חדא ועוד קאמר חדא - כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות, ועוד - משום דאית בה הני מילי אחרנייתא. רב משי ידיה וקרא קריאת שמע, ואנח תפילין, וצלי. והיכי עביד הכי? והתניא: החופר כוך למת בקבר - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, הגיע זמן קריאת שמע - עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל הא גופא קשיא רישא אמר פטור, וסיפא חייב - הא לא קשיא: סיפא - בתרי, ורישא - בחד. מכל מקום קשיא לרב - רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה, דאמר: עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות. אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה - להקדים קריאה לקריאה, קריאה לעשיה מי שמעת ליה? ותו, מי סבר ליה כרבי יהושע בן קרחה? והאמר רב חייא בר אשי: זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב, ומקדים ומשי ידיה ומברך ומתני לה פרקין, ומנח תפילין והדר קרי קריאת שמע וכי תימא בדלא מטא זמן קריאת שמע - אם כן, מאי אסהדתייה דרב חייא בר אשי - לאפוקי ממאן דאמר למשנה אין צריך לברך קמשמע לן דאף למשנה נמי צריך לברך. - מכל מקום קשיא לרב - שלוחא הוא דעוית. אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין - כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים. ואמר רבי יוחנן: הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה -

דף טו.א

יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל - מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, דכתיב: (תהלים כ"ו) ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחתך ה'. אמר ליה רבא: לא סבר לה מר כאילו טבל? דכתיב: ארחץ [בנקיון] ולא כתב, ארחץ [כפי]. אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית אמר ליה: שפיר קאמר, מי כתיב, ארחץ במים? בנקיון כתיב - כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי - לקריאת שמע, אבל לתפלה - מהדר. ועד כמה? עד פרסה. והני מילי - לקמיה, אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] - מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר. משנה. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא רבי יוסי אומר: לא יצא. קרא ולא דקדק באותיותיה, רבי יוסי אומר: יצא, רבי יהודה אומר: לא יצא. הקורא למפרע - לא יצא, קרא וטעה - יחזור למקום שטעה. גמרא. מאי טעמא דרבי יוסי - משום דכתיב: שמע - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך. ותנא קמא סבר: שמע - בכל לשון שאתה שומע. ורבי יוסי - תרתני שמע מינה. תנן התם: חרש המדבר ואינו שומע - לא יתרום,

ואם תרם - תרומתו תרומה. מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע, דיעבד - אין, לכתחלה - לא? - אמר רב חסדא: רבי יוסי היא, דתנן: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא, דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר: לא יצא. עד כאן לא קאמר רבי יוסי לא יצא - אלא גבי קריאת שמע דאורייתא, אבל תרומה - משום ברכה הוא, וברכה דרבנן, ולא בברכה תליא מילתא. וממאי דרבי יוסי היא? דילמא רבי יהודה היא ואמר גבי קריאת שמע נמי: דיעבד - אין, לכתחלה - לא תדע, דקתני, הקורא - דיעבד אין, לכתחלה - לא - אמרי: האי דקתני, הקורא - להודיעך כחו דרבי יוסי דאמר: דיעבד נמי לא, דאי רבי יהודה - אפילו לכתחלה נמי יצא. - במאי אוקימתא - כרבי יוסי, ואלא הא דתניא: לא יברך אדם ברכת המזון בלבד, ואם בירך - יצא, מני? לא רבי יוסי ולא רבי יהודה דאי רבי יהודה - הא אמר: לכתחלה נמי יצא, אי רבי יוסי - דיעבד נמי לא - אלא מאי - רבי יהודה, ודיעבד - אין, לכתחלה - לא? אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי אי רבי יהודה - הא אמר: דיעבד - אין, לכתחלה - לא, אי רבי יוסי - הא אמר: דיעבד נמי לא - אלא, לעולם רבי יהודה, ואפילו לכתחלה נמי, ולא קשיא: הא דידיה, הא דרביה, דתנן, רבי יהודה אומר משום רבי אלעזר בן עזריה: הקורא את שמע - צריך שישמיע לאזנו, שנאמר: (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר ליה רבי מאיר: הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך - אחר כונת הלב הן הן הדברים. השתא דאתית להכי, אפילו תימא: רבי יהודה כרביה סבירא ליה, ולא קשיא, הא - רבי מאיר, הא - רבי יהודה. תנן התם: הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן. מאן תנא חרש דיעבד נמי לא? אמר רב מתנה: רבי יוסי היא, דתנן: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא, דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר: לא יצא. ממאי דרבי יוסי היא, ודיעבד נמי לא,

דף טו.ב

דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא, הא דיעבד שפיר דמי - לא סלקא דעתך, דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן - דיעבד נמי לא, אף חרש - דיעבד נמי לא. ודילמא, הא כדאיתא והא כדאיתא? - ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה, והא מדקתני סיפא: רבי יהודה מכשיר בקטן - מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא - ודילמא כולה רבי יהודה היא, ותרי גווני קטן, וחסורי מחסרא והכי קתני: הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, במה דברים אמורים - בקטן שלא הגיע לחנוך, אבל קטן שהגיע לחנוך - אפילו לכתחלה כשר, דברי רבי יהודה, שרבי יהודה מכשיר בקטן. - במאי אוקימתא - כרבי יהודה, ודיעבד - אין, לכתחלה - לא, אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי אי רבי יהודה, דיעבד - אין, לכתחלה - לא, אי רבי יוסי, דיעבד נמי לא - אלא מאי - רבי יהודה, ואפילו לכתחלה נמי? אלא הא דתניא: לא יברך אדם ברכת המזון בלבד, ואם בירך - יצא, מני? לא רבי יהודה ולא רבי יוסי אי רבי יהודה -

הא אמר אפילו לכתחלה נמי, ואי רבי יוסי - הא אמר אפילו דיעבד נמי לא - לעולם רבי יהודה היא, ואפילו לכתחלה נמי, ולא קשיא: הא דידיה, הא דרביה, דתניא, אמר רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה: הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו, שנאמר: שמע ישראל אמר לו רבי מאיר, הרי הוא אומר: אשר אנכי מצוך היום על לבבך - אחר כונת הלב הן הן הדברים. השתא דאתית להכי, אפילו תימא: רבי יהודה כרביה סבירא ליה, ולא קשיא, הא - רבי יהודה, הא - רבי מאיר. אמר רב חסדא אמר רב שילא: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה, והלכה כרבי יהודה. וצריכא, דאי אשמעינן הלכה כרבי יהודה - הוה אמינא: אפילו לכתחלה, קמשמע לן: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה - הוה אמינא: צריך, ואין לו תקנה, קמשמע לן: הלכה כרבי יהודה. אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, אבל בשאר מצות - דברי הכל לא יצא דכתיב: הסכת ושמע ישראל. מיתבי: לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך - יצא אלא אי אתמר, הכי אתמר: אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, דכתיב: שמע ישראל, אבל בשאר מצות - דברי הכל יצא. והכתיב: (דברים כ"ז) הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב. קרא ולא דקדק באותיותיה. אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: הלכה כדברי שניהם להקל. ואמר רבי טבי אמר רבי יאשיה, מאי דכתיב: (משלי ל') שלש הנה לא תשבענה שאול ועצר רחם, וכי מה ענין שאול אצל רחם? אלא לומר לך: מה רחם מכניס ומוציא - אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים קל וחומר: ומה רחם שמכניסין בו בחשאי - מוציאין ממנו בקולי קולות, שאול שמכניסין בו בקולי קולות - אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. תני רבי אושעיא קמיה דרבא: וכתבתם - הכל בכתב, אפילו צואות. אמר ליה: דאמר לך מני - רבי יהודה היא, דאמר גבי סוטה אלות כותב, צואות אינו כותב והתם הוא דכתיב: (במדבר ה') וכתב את האלות האלה, אבל הכא דכתיב וכתבתם - אפילו צואות נמי. - אטו טעמיה דרבי יהודה משום דכתיב וכתב? טעמיה דרבי יהודה משום דכתיב אלות, - אלות - אין, צואות - לא - אצטריך, סלקא דעתך אמינא: נילף כתיבה כתיבה מהתם - מה התם - אלות - אין, צואות - לא, אף הכא נמי - צואות לא, כתב רחמנא, וכתבתם - אפילו צואות. תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ. אמר רבי חמא ברבי חנינא: כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה - מצננין לו גיהנם, שנאמר: (תהלים ס"ח) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון, אל תקרי בפרש אלא בפרש, אל תקרי בצלמון אלא בצלמות. ואמר רבי חמא ברבי חנינא: למה נסמכו

דף טז.א

אהלים לנחלים, דכתיב: (במדבר כ"ד) כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו', לומר לך: מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה - אף אהלים מעלין את האדם

מכף חובה לכף זכות. הקורא למפרע לא יצא וכו'. רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גנא לרבי אלעזר, אמר להו: אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא, ואיתי ואימא לכו. אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן: קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק - יחזור לראש, בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון, בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה. אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם, אבל פתח בלמען ירבו ימיכם - סרכיה נקט ואתי. אתא ואמר להו. אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה - דיינו. משנה. האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, מה שאינן רשאי לעשות כן בתפלה. חתן פטור מקריאת שמע לילה הראשונה, ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. ומעשה ברבן גמליאל שנשא אשה וקרא לילה הראשונה אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע אמר להם: איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפילו שעה אחת. גמרא. תנו רבנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה, ושאר כל האילנות - יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית - בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא, תנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, אלמא: לא בעי כונה ורמינהי: הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר: שמע ישראל, ולהלן הוא אומר: (דברים כ"ז) הסכת ושמע ישראל, מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת אשתיק. אמר ליה: מידי שמיע לך בהא? - אמר ליה: הכי אמר רב ששת: והוא שבטלין ממלאכתן וקורין. - והתניא, בית הלל אומרים: עוסקים במלאכתן וקורין - לא קשיא: הא בפרק ראשון, הא בפרק שני. תנו רבנן: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית - קורין קריאת שמע ומברכין לפניו ולאחריה, ואוכלין פתן ומברכין לפניו ולאחריה, ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאי כפיהם. והתניא: מעין שמונה עשרה - אמר רב ששת, לא קשיא: הא - רבן גמליאל, הא רבי יהושע. - אי רבי יהושע, מאי איריא פועלים, אפילו כל אדם נמי - אלא, אידי ואידי רבן גמליאל, ולא קשיא: כאן - בעושין בשכרן, כאן - בעושין בסעודתן. והתניא: הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל-הבית קורין קריאת שמע ומתפללין, ואוכלין פתן ואין מברכים לפניו, אבל מברכין לאחריה שתים, כיצד - ברכה ראשונה כתקונה, שניה - פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים - בעושין בשכרן, אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן - מברכין כתיקונה. חתן פטור מקריאת שמע. תנו רבנן: בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך - פרט לחתן, מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה חייב. מאי משמע? - אמר רב פפא: כי דרך, מה דרך - רשות, אף הכא נמי - רשות. מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי - אם כן, לימא קרא בלכת, מאי בלכתך - שמע מינה: בלכתך דידך הוא דמחייבת, הא דמצוה - פטירת.

- אי הכי מאי איריא הכונס את הבתולה, אפילו כונס את האלמנה נמי - הכא טריד, והכא לא טריד. - אי משום טרדא - אפילו טבעה ספינתו בים נמי אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר, שנאמר: (יחזקאל כ"ד) פארך חבוש עליך וגו' - אמרי: התם טרדא דרשות, הכא טרדא דמצוה. משנה. רחץ לילה הראשון שמתה אשתו, אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ אמר להם: איני כשאר בני אדם, אסטניס אני. וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה. חתן אם רוצה לקרות קריאת שמע לילה הראשון - קורא. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. גמרא. מאי טעמא דרבן (שמעון בן) גמליאל? קסבר אנינות לילה דרבנן, דכתיב: (עמוס ח') ואחריתה כיום מר, ובמקום איסטניס לא גזרו ביה רבנן. וכשמת טבי עבדו וכו'. תנו רבנן: עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים. מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו. כיון שראה אותם עלה לעלייה - ועלו אחריו נכנס לאנפילון - נכנסו אחריו, נכנס לטרקלין - נכנסו אחריו אמר להם: כמדומה אני שאתם נכונים בפורשים, עכשיו אי אתם נכונים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם: עבדים ושפחות אין עומדים עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים? אלא מה אומרים עליהם - כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: המקום ימלא לך חסרונך, כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו: המקום ימלא לך חסרונך. תניא אידך: עבדים ושפחות אין מספידין אותן רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו: הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו: אם כן, מה הנחת לכשרים? תנו רבנן: אין קורין אבות אלא לשלשה, ואין קורין אמהות אלא לארבע. אבות מאי טעמא? אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן - אי הכי, אמהות נמי - לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא: עד הכא - חשיב, טפי - לא חשיבי. תניא אידך: עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית, ושל רבן גמליאל היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית. מעשה לסתור? - משום דחשיבי. אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: (תהלים ס"ג) כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי - כן אברכך בחיי - זו קריאת שמע, בשמך אשא כפי - זו תפלה. ואם עושה כן עליו הכתוב אומר: (תהלים ס"ג) כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: (תהלים ס"ג) ושפתי רננות יהלל פי. רבי אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלוש וריעות, ותרבה גבולנו בתלמידים, ותצליח סופנו אחרית ותקוה, ותשים חלקנו בגן עדן, ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך, ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך, ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה

בעזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. רבי זירא בטר דמסיים צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו. רבי חייא בטר דמצלי אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בטר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של חלוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה. רבי בטר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע ומפגע רע, מיצר רע, מחבר רע, משכן רע, ומשטן המשחית, ומדין קשה ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית. ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בטר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

דף יזא

בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ובין התלמידים העוסקים בתורתך, בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה. וכל העוסקין שלא לשמה, יהי רצון שיהו עוסקין לשמה. רבי אלכסנדר בטר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה, ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. איכא דאמרי: הא רב המנונא מצלי לה, ורבי אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. רבא בטר צלותיה אמר הכי: אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי, קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים. והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי. מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי: אלהי, נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי, ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם, וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא, בטר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי לפניך, בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני. רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים. אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה (קהלת ז') טוב שם משמן טוב ויום

המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דרבי מאיר: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתך, נצור תורתך בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אהיה עמך בכל מקום. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה: אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי, ושמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי: לעולם יהא אדם ערום ביראה, (משלי ט"ו) מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם, ואפילו עם נכרי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה, ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובוועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר: (תהלים קי"א) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. לעושים לא נאמר אלא לעושיהם - לעושים לשמה, ולא לעושים שלא לשמה. וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. מרגלא בפומיה דרב: [לא כעולם הזה העולם הבא], העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, שנאמר: (שמות כ"ד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר (ישעיהו ל"ב) נשים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי. אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין? באקרוי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. כי הו מפטרי רבנן מבי רבי אמי, ואמרי לה מבי רבי חנינא, אמרי ליה הכי: עולמך תראה בחייך, ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקותך לדור דורים. לבך יהגה תבונה, פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות, עפעפיך יישירו נגדך, עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים, ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי רבי שמואל בר נחמני, אמרו ליה הכי: (תהלים קמ"ד) אלופינו מסבלים וגו'. אלופינו מסבלים - רב ושמואל, ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: אלופינו בתורה, ומסבלים במצות. וחד אמר: אלופינו בתורה ובמצות, ומסבלים ביסורים.

דף יז.ב

אין פרץ - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל, ואין יוצאת - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי, ואין צוחה - שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי, ברחובותינו - שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים (השמטת הצנזורה: כגון ישו הנוצרי). (ישעיהו מ"ו) שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה. רב ושמואל, ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: כל

העולם כולו נזונין בצדקה - והם נזונין בזרוע וחד אמר: כל העולם כולו נזונין בזכותם, והם - אפילו בזכות עצמן אין נזונין כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני - די לו בקב חרובין - מערב שבת לערב שבת. ופליגא דרב יהודה, דאמר רב יהודה: מאן אבירי לב - גובאי טפשאי. אמר רב יוסף: תדע, דהא לא איגייר גיורא מינייהו. אמר רב אשי: בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו. חתן אם רוצה לקרות וכו'. למימרא, דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא - והא איפכא שמעינן להו דתנן: מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין, וכל מקום תלמידי חכמים בטלים רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם. קשיא דרבנן אדרבנן, קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל - אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה. רב שישא בריה דרב אידי אמר: לעולם לא תחליף, דרבנן אדרבנן לא קשיא: קריאת שמע כיון דכולי עלמא קא קרו ואיהו נמי קרי - לא מיחזי כיוהרא, הכא, כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה ואיהו לא קא עביד - מיחזי כיוהרא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא: התם בכונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה. אבל הכא, הרואה אומר: מלאכה הוא דאין לו, פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. הדרן עלך היה קורא. משנה. מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה. נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהם - פטורין, ואת שלאחר המטה צורך בהם - חייבין, ואלו ואלו פטורים מן התפלה. קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה - יתחילו, ואם לאו - לא יתחילו. העומדים בשורה, הפנימיים - פטורים, והחיצונים - חייבים. (נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון.) גמרא. מוטל לפניו - אין, ושאינו מוטל לפניו - לא ורמינהי: מי שמתו מוטל לפניו - אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן,

דף יח.א

ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו, ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת - מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות בתורה רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו - תשמיש המטה איכא בינייהו, קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אמר רב פפא: תרגמא אמחזיר פניו ואוכל. רב אשי אמר: כיון

שמוטל עליו לקוברו - כמוטל לפניו דמי, שנאמר: (בראשית כ"ג) ויקם אברהם מעל פני מתו, ונאמר: ואקברה מתי מלפני - כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי. מתו - אין, אבל משמרו - לא, והתניא: המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. משמרו - אף על פי שאינו מתו, מתו - אף על פי שאינו משמרו. מתו ומשמרו אין, אבל מהלך בבית הקברות - לא, והתניא: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן עובר משום (משלי י"ז) לועג לרש חרף עושהו התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור, חוץ לארבע אמות חייב, דאמר מר: מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע, הכא - חוץ לארבע אמות נמי פטור. גופא: המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. היו שנים - זה משמר וזה קורא, וזה משמר וזה קורא. בן עזאי אומר: היו באים בספינה - מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת. מאי בינייהו? אמר רבינא: חוששין לעכברים איכא בינייהו. מר סבר: חיישין, ומר סבר: לא חיישין. תנו רבנן: המוליך עצמות ממקום למקום - הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים - מותר, וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה. אהייא? אילימא ארישא - פשיטא, מי גרע ספר תורה מעצמות אלא אסיפא. אמר רחבה אמר רב יהודה: כל הרואה המת ואינו מלוהו - עובר משום (משלי י"ז) לעג לרש חרף עשהו. ואם הלוהו מה שכרו? אמר רב אסי, עליו הכתוב אומר: (משלי י"ט) מלוה ה' חונן דל, (משלי י"ד) ומכבדו חנן אביון. רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן. אמר ליה רבי חייא: דלייה, כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. אמר ליה: ומי ידעי כולי האי? והא כתיב: (קהלת ט') והמתים אינם יודעים מאומה אמר ליה: אם קרית - לא שנית, אם שנית - לא שלשת, אם שלשת - לא פירשו לך: (קהלת ט') כי החיים יודעים שימותו - אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים, שנאמר: (שמואל ב' כ"ג) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אראל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג

דף יח.ב

בן איש חי, אטו כולי עלמא בני מתי נינהו? אלא, בן איש חי - שאפילו במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל - שריבה וקבץ פועלים לתורה והוא הכה את שני אראל מואב - שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג - איכא דאמרי: דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל, איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתוא. והמתים אינם יודעים מאומה - אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים, שנאמר: (יחזקאל כ"א) ואתה חלל רשע נשיא ישראל. ואי בעית אימא, מהכא: (דברים י"ז) על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת. חי הוא אלא: המת מעיקרא. בני רבי חייא נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו, הוו קא מצערי

לאדכוריה. אמר לו חד לחבריה: ידע אבון בהאי צערא? אמר לו אידך: מנא ידע? והא כתיב: (איוב י"ד) יכבדו בניו ולא ידע אמר ליה אידך: ולא ידע? והא כתיב: (איוב י"ד) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, ואמר רבי יצחק: קשה רמה למת כמחט בבשר החי. אמרי: בצערא דידהו - ידעי, בצערא דאחרינא - לא ידעי. ולא? והתניא: מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות. ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה חברתה: איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה היא ושטה ובאה. ואמרה לה חברתה: חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. הלך הוא וזרע ברביעה שניה. של כל העולם כולו - לקה, שלו - לא לקה. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה חדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך: איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים? אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי. הלכה ושטה ובאה. ואמרה לה חברתה: חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וזרע ברביעה ראשונה. של כל העולם כולו - נשדף, ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף? סח לה כל הדברים הללו. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה. אמרה לה: לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה לה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם. אמרה לה: חברתי, הניחיני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים. אלמא ידעי - דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו. תא שמע: דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפיזיתיה, עד דאתי ואזיל לבי רב, שכיבה. אזל בתרה לחצר מות. אמר לה: זוזי היכא? - אמרה ליה: זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא בדוך פלן, ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר. אלמא ידעי - [דלמא] דומה קדים ומכריז להו. תא שמע: דאבוה דשמואל הוה קא מפקדי גביה זוזי דיתמי, כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה. הוה קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי. אזל אבתריה לחצר מות. אמר להו: בעינא אבא. אמרו ליה: אבא טובא איכא הכא. אמר להו: בעינא אבא בר אבא. אמרו ליה: אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא. אמר להו: בעינא אבא בר אבא דשמואל, היכא? - אמרו ליה: סליק למתיבתא דרקיעא. אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי. אמר ליה: אמאי יתבת אבראי, מאי טעמא לא סלקת? אמר ליה, דאמרי לי: כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה - לא מעיילנך לך למתיבתא דרקיעא. אדהכי והכי אתא אבוה,

חזייה דהוה קא בכי ואחיד. אמר ליה: מאי טעמא קא בכית? אמר ליה: דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת? - דחשיבת בהאי עלמא טובא, אמר ליה: אי חשיבנא - נעיילוה ללוי, ועיילוהו ללוי. אמר ליה: זוזי דיתמי היכא? אמר ליה: זיל שקלינהו באמתא דרחיא, עילאי ותתאי - דידן, ומיצעי - דיתמי. אמר ליה: מאי טעמא עבדת הכי? - אמר ליה: אי גנובי גנבי - מגנבו מדידן, אי אכלה ארעא - אכלה מדידן. אלמא דידעי - דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב - קדמי ומכרזי פנו מקום. ואף רבי יונתן הדר ביה, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין למתים שמשפרים זה עם זה? שנאמר: (דברים ל"ד) ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר, מאי לאמר - אמר הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם.

דף יט.א

ואי סלקא דעתך דלא ידעי - כי אמר להו מאי הווי? - אלא מאי, דידעי? - למה ליה למימר להו? - לאחזוקי ליה טיבותא למשה. אמר רבי יצחק: כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן. איכא דאמרי: דלא ידעי ואיכא דאמרי: דידעי ולא איכפת להו. איני? והא אמר רב פפא: חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני צורבא מרבנן, דקודשא בריך הוא תבע ביקריה. אמר רבי יהושע בן לוי: כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם, שנאמר: (תהלים קכ"ה) והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל, אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון. תנא דבי רבי ישמעאל: אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה - אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה. שמא סלקא דעתך? אלא: ודאי עשה תשובה. והני מילי - בדברים שבגופו, אבל בממונא - עד דמהדר למריה. ואמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב, וכולן שנינו במשנתנו. אמר ליה רבי אלעזר: היכא? אמר ליה: לכי תשכת. נפק דק ואשכת תלת: המזלזל בנטילת ידים, והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים, והמגיס דעתו כלפי מעלה. המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא? דתנן, הוא היה אומר: אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרים: משקין. ואמרו לו: מעשה בכרכמית, שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון - ואמר להם: דוגמא השקוה ונדוהו, ומת בנדויו, וסקלו בית דין את ארונו. והמזלזל בנטילת ידים מאי היא? דתנן, אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל, אלא את מי נדו - את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים וכשמת - שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו, ללמדך: שכל המתנדה ומת בנדויו - בית דין סוקלין את ארונו. המגיס דעתו כלפי מעלה מאי היא? דתנן, שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל: צריך אתה להתנדות, ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי, אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו

ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר (משלי כ"ג) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך. ותו ליכא? והא איכא דתני רב יוסף: תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח: אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי, שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ - במשנתנו קאמרינן, והא ברייתא היא. - ובמתניתין ליכא? והא איכא הא דתנן: חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר, וחכמים מטמאים, וזהו תנורו של עכנאי מאי עכנאי? אמר רב יהודה אמר שמואל: מלמד, שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה וטמאוהו ותניא: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום לפניו, ולבסוף ברכוהו - אפילו הכי, נדוי במתניתין לא תנן. אלא בעשרים וארבעה מקומות היכא משכחת לה? - רבי יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא, ורבי אלעזר לא מדמה מילתא למילתא. נושאי המטה וחלופיהן. תנו רבנן: אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע, ואם התחילו אין מפסיקין. איני? והא רב יוסף אפקוהו סמוך לקריאת שמע - אדם חשוב שאני. שלפני המטה ושלאחר המטה. תנו רבנן: העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם - נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפניהם - הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם, הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר: רבון העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים. אמר אביי: לא מבעי ליה לאינש למימר הכי, דאמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן ואמר רב יוסף: מאי קראה - שנאמר: (ישעיהו א') כמעט כסדום היינו, מאי אהדר להו נביא - שמעו דבר ה' קציני סדום. קברו את המת וחזרו וכו'. אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה - אין, אבל פרק אחד או פסוק אחד - לא. ורמינהו: קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד הכי נמי קאמר: אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה - יתחילו, ואם לאו - לא יתחילו.

דף יט.ב

העומדים בשורה וכו'. תנו רבנן: שורה הרואה פנימה - פטורה, ושאינה רואה פנימה - חייבת, רבי יהודה אומר: הבאים מחמת האבל - פטורין, מחמת עצמן - חייבין. אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא (משלי כ"א) - אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. מתיבי: קברו את המת וחזרו, ולפניהם שתי דרכים, אחת טהורה ואחת טמאה, בא בטהורה - באין עמו בטהורה, בא בטמאה - באין עמו בטמאה, משום כבודו. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'. תרגמה רבי אבא בבית הפרס דרבנן. דאמר רב יהודה אמר שמואל: מנפח אדם בית הפרס והולך ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב: בית הפרס שנדש טהור. תא שמע, דאמר רבי אלעזר בר צדוק: מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא

אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כדרבא, דאמר רבא: דבר תורה, אהל, כל שיש בו חלל טפח - חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח - אינו חוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן, ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן. תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו (דברים י"ז) דלא תסור. אחיכו עליה: לאו דלא תסור דאורייתא היא אמר רב כהנא: גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן. תא שמע: (דברים כ"ב) והתעלמת מהם - פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם הא כיצד - אם היה כהן והיא בבית הקברות, או היה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, לכך נאמר: והתעלמת. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם, דכתיב: והתעלמת מהם. וליגמר מינה - איסורא מממונא לא ילפינן. תא שמע: (במדבר ו') ולאחתו מה תלמוד לומר? הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת, יכול יחזור ויטמא - אמרת לא יטמא. יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה, תלמוד לומר: ולאחותו - לאחותו הוא דאינו מטמא,

דף כא

אבל מטמא הוא למת מצוה, אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. - שאני התם, דכתיב ולאחותו - וליגמר מינה - שב ואל תעשה שאני. אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא? אי משום תנויי - בשני דרב יהודה כולי תנויי בניזיקין הוה, ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא, ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חד מסאניה - אתי מטרא, ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן - ולית דמשגח בן - אמר ליה: קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה בארבע מאה זוזי. אמר לה: מה שמך? אמרה ליה: מתון. אמר לה: מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא. רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר להו: הכי טבילו והכי טבילו. אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מיצר הרע? אמר להו: דמיין באפאי כי קאקי חורי. רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר: כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי, ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי. אמרי ליה רבנן: לא קא מסתפי מר מעינא בישא? אמר להו: אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטה ביה עינא בישא, דכתיב:

(בראשית מ"ט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ואמר רבי אבהו: אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא: (בראשית מ"ח) וידגו לרב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם - אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ואי בעית אימא: עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו - אין עין הרע שולטת בו. משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע

דף כב

ומן התפילין, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון. גמרא. קריאת שמע, פשיטא מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות - מהו דתימא: הואיל ואית בה מלכות שמים - קמשמע לן. ומן התפילין פשיטא - מהו דתימא: הואיל ואתקש למזוזה - קמשמע לן. וחייבין בתפלה דרחמי ניהו. - מהו דתימא: הואיל וכתוב בה (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן. ובמזוזה פשיטא - מהו דתימא: הואיל ואתקש לתלמוד תורה - קמשמע לן. ובברכת המזון פשיטא - מהו דתימא: הואיל וכתוב (שמות ט"ז) בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן. אמר רב אדא בר אבהו: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן - אלא אמר רבא: אמר קרא (שמות כ') זכור (דברים ה') ושמור - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה. אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה - לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת (בשלמא) דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, (אלא אי) (מסורת הש"ס: [ואי]) אמרת דרבנן - הוי שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. מאי? - תא שמע, באמת אמרו: בן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. אי אמרת בשלמא דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, אלא אי אמרת דרבנן - אתי דרבנן ומפיק דאורייתא? - ולטעמך, קטן בר חיובא הוא? - אלא, הכא במאי עסקינן - כגון שאכל שיעורא דרבנן, דאתי רבנן ומפיק דרבנן. דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כתוב בתורתך (דברים י') אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: (במדבר ו') ישא ה' פניו אליך. אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה. משנה. בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחוריו ואינו מברך לפניו. רבי יהודה אומר: מברך לפניו ולא אחריהם. גמרא. אמר רבינא, זאת אומרת: הרהור כדבור דמי. דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי, למה מהרהר? - אלא מאי הרהור כדבור דמי,

יוציא בשפתיו - כדאשכתן בסיני. ורב חסדא אמר: הרהור לאו כדבור דמי. דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי - יוציא בשפתיו - אלא מאי - הרהור לאו כדבור דמי, למה מהרהר? - אמר רבי אלעזר: כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל. - ונגרוס בפרקא אחרינא - אמר רב אדא בר אהבה: בדבר שהצבור עוסקין בו.

דף כא.א

והרי תפלה דדבר שהצבור עוסקין בו, ותנן: היה עומד בתפלה ונוזר שהוא בעל קרי - לא יפסיק אלא יקצר, טעמא דאתחיל, הא לא אתחיל - לא יתחיל שאני תפלה, דלית בה מלכות שמים. והרי ברכת המזון לאחריו, דלית בה מלכות שמים, ותנן: על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו אלא: קריאת שמע וברכת המזון - דאורייתא, ותפלה - דרבנן. אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: (דברים ל"ב) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו - טעון לאחריו, תורה שטעונה לפנייה - אינו דין שטעונה לאחריה וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה - טעונה לפנייה, מזון שהוא טעון לאחריו - אינו דין שיהא טעון לפניו. איכא למפרך: מה למזון - שכן נהנה, ומה לתורה - שכן חיי עולם ועוד, תנן: על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא. אמר רב יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר - חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא - קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא. - מתיב רב יוסף: (דברים ו') ובשכבך ובקומך - אמר ליה אביי: ההוא בדברי תורה כתיב. תנן: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה, ועל המזון - מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא - לברוך לאחריה מאי טעמא מברך - אי משום יציאת מצרים - הא אדכר ליה בקריאת שמע. ונימא הא ולא לבעי הא - קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתי. ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - חוזר וקורא קריאת שמע, ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ואמר רב יהודה אמר שמואל: היה עומד בתפלה ונוזר שהתפלל - פוסק, ואפילו באמצע ברכה. - איני? והאמר רב נחמן: כי הוינן בי רבה בר אבוה, בען מיניה, הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו? ואמר לן: גומרין כל אותה ברכה - הכי השתא התם - גברא בר חיובא הוא, ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת, אבל הכא - הא צלי ליה. ואמר רב יהודה אמר שמואל: התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר - יחזור ויתפלל, ואם לאו - אל יחזור ויתפלל. וצריכא: דאי אשמעינן קמייתא, הני מילי - יחיד ויחיד,

דף כא.ב

או צבור וצבור, אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי - קמשמע לן ואי אשמעינן הכא - משום דלא אתחיל בה, אבל התם דאתחיל בה, אימא לא - צריכא. אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל. במאי קא מפלגי? מר סבר: יחיד אומר קדושה ומר סבר: אין יחיד אומר קדושה. וכן אמר רב אדא בר אהבה: מנין שאין היחיד אומר קדושה - שנאמר: (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא תוך תוך. כתיב הכא: (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם: (במדבר ט"ז) הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה, אף כאן עשרה. ודכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק. איבעיא להו: מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך? כי אתא רב דימי אמר, רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי דרבי יוחנן אמרי: לכל אין מפסיקין, חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך, שאפילו עוסק - במעשה מרכבה - פוסק. ולית הלכתא כותיה. רבי יהודה אומר, מברך לפנייהם ולאחרייהם. למימרא דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה? והאמר רבי יהושע בן לוי: מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה - שנאמר: (דברים ד') והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך ליה: יום אשר עמדת וגו' - מה להלן בעלי קריין אסורין, אף כאן - בעלי קריין אסורין וכי תימא: רבי יהודה לא דריש סמוכים, והאמר רב יוסף: אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה - במשנה תורה דריש. דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש. ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש - דתניא, בן עזאי אומר: נאמר (שמות כ"ב) מכשפה לא תחיה ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת, סמכו ענין לו, לומר: מה שוכב עם בהמה בסקילה - אף מכשפה נמי בסקילה אמר ליה רבי יהודה: וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה לסקילה? אלא: אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו, ולמה יצאו - להקיש להן, ולומר לך: מה אוב וידעוני בסקילה - אף מכשפה בסקילה. ובמשנה תורה מנא לן דדריש - דתניא, רבי אליעזר אומר: נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו, אנוסת בנו ומפותת בנו. רבי יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו. ואמר רב גידל אמר רב: מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב: (דברים כ"ג) לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה (את) כנף אביו - כנף שראה אביו לא יגלה. וממאי דבאנוסת אביו כתיב - דסמך ליה: ונתן האיש השוכב עמה וגו' אמרי: אין, במשנה תורה דריש. והני סמוכין מבעי ליה לאידך דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: כל המלמד לבנו תורה - מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב, שנאמר (דברים ד') והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתוב בתריה: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. תנן: זב שראה קרי, ונדה שפלטה שכבת זרע, המשמשת וראתה דם צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר. עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי - דמעיקרא לאו בר טבילה הוא, אבל בעל קרי גרידא מחייב וכי תימא, הוא הדין דאפילו בעל קרי גרידא

נמי פטר רבי יהודה והאי דקא מפלגי בזב שראה קרי - להודיעך כחן דרבנן, אימא סיפא: המשמשת וראתה דם צריכה טבילה, למאן קתני לה? אילימא לרבנן - פשיטא השתא ומה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא - מחייבי רבנן, המשמשת וראתה דם, דמעיקרא בת טבילה היא - לא כל שכן אלא לאו רבי יהודה היא, ודוקא קתני לה

דף כבא

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה, אבל בעל קרי גרידא - מחייב לא תימא מברך אלא מהרהר. ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור? והתניא: בעל קרי שאין לו מים לטבול - קורא קריאת שמע, ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה, ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפנייה, אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בין כך ובין כך מוציא בשפתיו. אמר רב נחמן בר יצחק: עשאן רבי יהודה כהלכות דרך ארץ. דתניא: (דברים ד') והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתוב בתורה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב, מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו: הזבים והמצרעים ובאין על נדות - מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים רבי יוסי אומר: שונה הוא ברגילות ובלבד שלא יציע את המשנה רבי יונתן בן יוסף אומר: מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא רבי נתן בן אבישלום אומר: אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר: לא יכנס למדרש כל עיקר, ואמרי לה: לא יכנס לבית המדרש כל עיקר רבי יהודה אומר: שונה הוא בהלכות דרך ארץ. מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר. אמרו לו תלמידיו: רבינו, שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ ירד וטבל ושנה להם. אמרו לו: לא כך למדתנו רבינו: שונה הוא בהלכות דרך ארץ? אמר להם: אף על פי שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי. תניא, רבי יהודה בן בתירא היה אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה. מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא. אמר ליה: בני, פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר (ירמיהו כ"ג) הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה. אמר מר: מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא. מסייע ליה לרבי אלעאי דאמר רבי אלעאי אמר רבי אחא בר יעקב משום רבינו: הלכה, מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא. כתנאי: מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא, דברי רבי מאיר רבי יהודה בן גמליאל אומר משום רבי חנינא בן גמליאל: זה וזה אסור ואמרי לה: זה וזה מותר. מאן דאמר זה וזה אסור - כרבי יוחנן הסנדלר, מאן דאמר זה וזה מותר - כרבי יהודה בן בתירא. אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי: כרבי אלעאי בראשית הגז, כרבי יאשיה בכלאים, כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה. כרבי אלעאי בראשית הגז - דתניא, רבי אלעאי אומר: ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ. כרבי יאשיה בכלאים -

כדכתיב (דברים כ"ב) לא תזרע [כרמך] כלאים, רבי יאשיה אומר: לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה, דתניא, רבי יהודה בן בתירא אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה. כי אתא זעירי, אמר: בטלוח לטבילותא, ואמרי לה: בטלוח לנטילותא. מאן דאמר בטלוח לטבילותא - כרבי יהודה בן בתירא. מאן דאמר בטלוח לנטילותא - כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא. תנו רבנן: בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים - טהור נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק. פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא: חד תני שנאה וחד תני לחשה. מאן דתני שנאה משום בטול תורה, ומשום בטול פריה ורביה. ומאן דתני לחשה - שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים. אמר רבי ינאי: שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה, וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רבי יהושע בן לוי: מה טיבן של טובלי שחרין? - מה טיבן? הא איהו דאמר: בעל קרי אסור בדברי תורה - הכי קאמר: מה טיבן בארבעים סאה? אפשר בתשעה קבין, מה טיבן בטבילה? אפשר בנתינה אמר רבי חנינא: גדר גדול גדרו בה, דתניא: מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה. אמרה לו: ריקא יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן? מיד פירש. אמר להו רב הונא לרבנן: רבותי, מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו? אי משום צינה, אפשר במרחצאות אמר ליה רב חסדא: וכי יש טבילה בחמין? אמר ליה: רב אדא בר אהבה קאי כוותך. רבי זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא. אמר ליה לשמעיה: זיל ואייתי לי תשעה קבין ושדי עלואי. אמר ליה רבי חייא בר אבא: למה ליה למר כולי האי? והא יתיב בגווייהו אמר ליה: כארבעים סאה מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה. רב נחמן תקן חצבא בת תשעה קבין. כי אתא רב דימי אמר, רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטרא אמרו: לא שנו אלא לחולה לאונסו, אבל לחולה המרגיל ארבעים סאה. אמר רב יוסף: אתבר חצביה דרב נחמן. כי אתא רבין אמר: באושא הוה עובדא

דף כבב

בקילעא דרב אושעיא, אתו ושאלו לרב אסי, אמר להו: לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום. אמר רב יוסף: אצטמיד חצביה דרב נחמן. מכדי כולהו אמוראי ותנאי בדעזרא קמיפלגי, ונחזי עזרא היכי תקן אמר אביי: עזרא תקן לבריא המרגיל ארבעים סאה, ובריא לאונסו - תשעה קבין. ואתו אמוראי ופליגי בחולה מר סבר: חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר: חולה המרגיל כבריא לאונסו, וחולה לאונסו פטור מכלום. אמר רבא: נהי דתקן עזרא טבילה, נתינה מי תקן? והאמר מר: עזרא תקן טבילה לבעלי קריין אלא אמר רבא: עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל ארבעים סאה. ואתו רבנן והתקינו לבריא לאונסו תשעה קבין. ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה מר סבר: חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו ומר סבר: לבריא המרגיל ארבעים סאה וחולה המרגיל כבריא

לאונסו, תשעה קבין, אבל לחולה לאונסו - פטור מכלום. אמר רבא: הלכתא, בריא המרגיל וחולה המרגיל - ארבעים סאה, ובריא לאונסו - תשעה קבין, אבל לחולה לאונסו - פטור מכלום. תנו רבנן: בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים - טהור במה דברים אמורים - לעצמו, אבל לאחרים - ארבעים סאה רבי יהודה אומר: ארבעים סאה מכל מקום. רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ורבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא, חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא ארישא. חד אמר: הא דאמרת במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה - לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו - תשעה קבין וחד אמר: כל לאחרים - אפילו חולה לאונסו - עד דאיכא ארבעים סאה. וחד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא אסיפא. חד אמר: הא דאמר רבי יהודה ארבעים סאה מכל מקום - לא שנו אלא בקרקע, אבל בכלים - לא וחד אמר: אפילו בכלים נמי. בשלמא למאן דאמר אפילו בכלים - היינו דקתני: רבי יהודה אומר ארבעים סאה מכל מקום. אלא למאן דאמר בקרקע - אין, בכלים - לא מכל מקום לאתווי מאי? - לאתווי מים שאובין. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי. אמר להו רב פפא: הבו לי לדידי לברוך, דנפול עילואי תשעה קבין. אמר להו רבא (ברבי) [בר] שמואל, תנינא: במה דברים אמורים - לעצמו, אבל לאחרים - ארבעים סאה אלא, הבו לי לדידי לברוך, דנפול עילואי ארבעים סאה. אמר להו רב הונא: הבו לי לדידי לברוך, דליכא עילואי לא האי ולא האי. רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן. ולית הלכתא כוותיה. משנה. היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי - לא יפסיק, אלא יקצר. ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה - יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו - יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה, עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהן ומן הצואה - ארבע אמות. גמרא. תנו רבנן: היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי - לא יפסיק אלא יקצר. היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי - אינו מפסיק ועולה, אלא מגמגם וקורא רבי מאיר אומר: אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר משלשה פסוקים. תניא אידך: היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו - מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות. והתניא: לצדדין - לא קשיא: הא - דאפשר, הא - דלא אפשר. היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה: אף על פי שחטא - תפלתו תפלה. מתקיף ליה רבא: והא (משלי כ"א) זבח רשעים תועבה אלא אמר רבא: הואיל וחטא, אף על פי שהתפלל - תפלתו תועבה. תנו רבנן: היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו - פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל. להיכן חוזר? רב חסדא ורב המנונא, חד אמר: חוזר לראש וחד אמר: למקום שפסק. לימא בהא קמיפלגי,

דף כגא

מר סבר: אם שהה כדי לגמור את כולה - חוזר לראש ומר סבר: למקום שפסק. אמר רב אשי: האי אם שהה? אם לא שהה מיבעי ליה - אלא, דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה - חוזר לראש, והתם בדלא שהה קמיפלגי, דמר סבר: גברא דחויא

הוא, ואין ראוי, ואין תפלתו תפלה ומר סבר: גברא חזיא הוא, ותפלתו תפלה. תנו רבנן: הנצרך לנקביו - אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תועבה. אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה: לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו - תפלתו תפלה. ועד כמה? - אמר רב ששת: עד פרסה. איכא דמתני לה אמתניתא: במה דברים אמורים - כשאין יכול לעמוד על עצמו, אבל אם יכול לעמוד על עצמו - תפלתו תפלה. ועד כמה? אמר רב זביד: עד פרסה. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל, משום שנאמר: (עמוס ד') הכון לקראת אלהיך ישראל. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (קהלת ד') שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, שמור עצמך שלא תחטא, ואם תחטא - הבא קרבן לפני. וקרוב לשמע (דברי חכמים), אמר רבא: הוי קרוב לשמוע דברי חכמים שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה מתת הכסילים [זבח] - אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה כי אינם יודעים לעשות רע, אי הכי, צדיקים ניהו אלא, אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים אמר הקדוש ברוך הוא: בין טוב לרע אינן מבחינים, והם מביאים קרבן לפני? רב אשי ואיתימא רבי חנינא בר פפא אמר: שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני. תנו רבנן: הנכנס לבית הכסא - חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס. אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת: לא שנו אלא בית הכסא קבוע, אבל בית הכסא עראי - חולץ ונפנה לאלתר. וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן, מפני שעשאו בית הכסא קבוע. איבעיא להו: מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים? רבינא שרי, רב אדא בר מתנא אסר. אתו שיילוה לרבא, אמר להו: אסור, חיישינן שמא יפנה בהן ואמרי לה: שמא יפיח בהן. תניא אידך: הנכנס לבית הכסא קבוע - חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס, וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים: אוחזן בידו ונכנס רבי עקיבא אומר: אוחזן בבגדו ונכנס. בבגדו סלקא דעתך? זימנין מישתלי להו ונפלי אלא אימא: אוחזן בבגדו ובידו ונכנס, ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים, שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת. באותה - שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס. תנו רבנן: בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכים לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן. התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים, ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס. אמר רבי מיאשא בריה דרבי יהושע בן לוי: הלכה, גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח. אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא: לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן, אבל אין שהות

ביום ללבשן - עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ביום - גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו, ובלילה - עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שהוא כליין, אבל בכלי שאינו כליין - אפילו פחות מטפח. אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: תדע, שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת. אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן, כי הוה בעי למיעל לבית הכסא, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא - הוה יהיב לן, כי הוה נקיט תפילין - לא הוה יהיב לן, אמר: הואיל ושרונוהו רבנן -

דף כגב

ננטרן. אמר רבא: כי הוה אזלינן בתריה דרב נחמן כי הוה נקיט ספרא דאגדתא - יהיב לן, כי הוה נקיט תפילין - לא יהיב לן, אמר: הואיל ושרונוהו רבנן - ננטרן. תנו רבנן: לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל, ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. אמר שמואל: סכין, ומעות, וקערה, וככר הרי אלו כיוצא בהן. אמר רבא אמר רב ששת: לית הלכתא כי הא מתניתא - דבית שמאי היא. דאי בית הלל - השתא בית הכסא קבוע שרי, בית הכסא עראי מיבעיא? מיתבי: דברים שהתרת לך כאן, אסרת לך כאן, מאי לאו תפילין? אי אמרת בשלמא בית הלל - התרת לך כאן - קבוע, אסרת לך כאן - בית הכסא עראי אלא אי אמרת בית שמאי - הא לא שרו ולא מידי - כי תניא ההיא לענין טפח וטפחיים. דתני חדא: כשהוא נפנה - מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים. ותניא אידך: לאחריו טפח, ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידי באיש, ולא קשיא: כאן לגדולים, כאן לקטנים. - ותסברא? אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא, אידי ואידי בגדולים, ולא קשיא: הא באיש, הא באשה. - אי הכי, הא דקתני עלה: זהו קל וחומר שאין עליו תשובה, מאי אין עליו תשובה? דרכא דמילתא הכי איתא אלא לאו - תפילין, ותיובתא דרבא אמר רב ששת, תיובתא. מכל מקום קשיא: השתא בית הכסא קבוע שרי, בית הכסא עראי לא כל שכן? - הכי קאמר: בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות - שרי, בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות - אסרי. אי הכי, אמאי אין עליו תשובה? תשובה מעלייתא היא - הכי קאמר: הא מילתא תיתי לה בתורת טעמא ולא תיתי לה בקל וחומר, דאי אתיאלה בתורת קל וחומר - זהו קל וחומר שאין עליו תשובה. תנו רבנן: הרוצה ליכנס לסעודת קבע - מהלך עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות ויפנה, ואחר כך נכנס. אמר רבי יצחק: הנכנס לסעודת קבע - חולץ תפיליו ואחר כך נכנס. ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו. ועד אימת? אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה. תני חדא: צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו, ותניא אידך: לא יצור לא קשיא: הא - דאזמניה, הא - דלא אזמניה דאמר רב חסדא: האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין, צר ביה תפילין - אסור למיצר ביה פשיטי, אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה - שרי למיצר ביה זוזי. ולאביי, דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה אף על גב דלא צר ביה צר ביה, אי אזמניה - אסיר, אי לא אזמניה - לא. בעא מיניה רב יוסף בריה

דרב נחוניא מרב יהודה: מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו? תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי - שנוהג בהן מנהג בזיון, כי קא מיבעיא לי - תחת מראשותיו, מאי? - אמר ליה, הכי אמר שמואל: מותר, אפילו אשתו עמו. מיתבי: לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון, אבל מניחן תחת מראשותיו ואם היתה אשתו עמו - אסור היה מקום שגבוה שלשה טפחים או נמוך שלשה טפחים - מותר. תיובתא דשמואל תיובתא. אמר רבא: אף על גב דתניא תיובתא דשמואל - הלכתא כוותיה. מאי טעמא?

דף כד.א

כל לנטורינהו טפי עדיף. והיכא מנח להו? - אמר רבי ירמיה: בין כר לכסת שלא כנגד ראשו. והא תני רבי חייא: מניחן בכובע תחת מראשותיו דמפיק ליה למורשא דכובע לבר. בר קפרא צייר להו בכילתא ומפיק למורשהון לבר. רב שישא בריה דרב אידי מנח להו אשרשיפא ופריס סודרא עלוייהו. אמר רב המנונא בריה דרב יוסף: זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי: זיל אייתי לי תפילין. ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא דיום טבילה הוה, ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבד. בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: שנים שישנים במטה אחת, מהו שזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע? אמר ליה הכי אמר שמואל: ואפילו אשתו עמו. מתקיף לה רב יוסף: אשתו ולא מיבעיא אחר? אדרבה אשתו כגופו, אחר לאו כגופו מיתבי: שנים שישנים במטה אחת - זה מחזיר פניו וקורא, וזה מחזיר פניו וקורא ותניא אחריתי: הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו - הרי זה לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן. ואם היו בניו ובני ביתו קטנים - מותר. בשלמא לרב יוסף לא קשיא: הא - באשתו, הא - באחר. אלא לשמואל קשיא - אמר לך שמואל: לרב יוסף מי ניחא? והתניא: היה ישן במטה, ובניו ובני ביתו במטה - לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן אלא מאי אית לך למימר - אשתו לרב יוסף תנאי היא, לדידי נמי תנאי היא. אמר מר: זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע. והא איכא עגבות מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא: עגבות אין בהם משום ערוה. לימא מסייע ליה לרב הונא: האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע, אבל לא האיש. תרגמה רב נחמן בר יצחק: כגון שהיו פניה טוחות בקרקע. אמר מר: אם היו בניו ובני ביתו קטנים - מותר. ועד כמה? - אמר רב חסדא: תינוקת בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק בן תשע שנים ויום אחד. איכא דאמרי: תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד, אידי ואידי עד כדי (יחזקאל ט"ז) שדים נכנו ושערך צמח. אמר ליה רב כהנא לרב אשי: התם אמר רבא אף על גב דתיובתא דשמואל הלכתא כוותיה דשמואל, הכא מאי? - אמר ליה: אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו? אלא: היכא דאיתמר איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר. אמר ליה רב מרי לרב פפא: שער יוצא בבגדו מהו? קרא עליה: שער, שער. אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה. למאי? אילימא לאסתכולי בה - והא

אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים - לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא: באשתו, ולקריאת שמע. אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, שנאמר (ישעיהו מ"ז) גלי שוק עברי נהרות, וכתוב (ישעיהו מ"ז) תגל ערותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר (שיר השירים ב') כי קולך ערב ומראך נאוה. אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר (שיר השירים ד') שערך כעדר העזים. אמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו. מיתיבי: התולה תפיליו יתלו לו חייו. דורשי חמורות אמרו: (דברים כ"ח) והיו חיך תלואים לך מנגד, זה התולה תפיליו - לא קשיא, הא - ברצועה, הא - בקציצה. ואיבעית אימא: לא שנא רצועה ולא שנא קציצה - אסור, וכי תלה רבי - בכיסתא תלה. אי הכי, מאי למימרא? - מהו דתימא: תיבעי הנחה כספר תורה, קמשמע לן. ואמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק, ונתעטש, ורק

דף כדב

וממשמש בבגדו, אבל לא היה מתעטף, וכשהוא מפהק - היה מניח ידו על סנטרו. מיתיבי: המשמיע קולו בתפלתו - הרי זה מקטני אמנה. המגביה קולו בתפלתו - הרי זה מנביאי השקר, ממהק וממהק - הרי זה מגסי הרוח. המתעטש בתפלתו - סימן רע לו, ויש אומרים: ניכר שהוא מכווער. הרק בתפלתו - כאילו רק בפני המלך - בשלמא ממהק וממהק לא קשיא: כאן - לאונסו, כאן - לרצונו, אלא מתעטש אמתעטש קשיא - מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא: כאן - מלמעלה, כאן - מלמטה דאמר רב זירא: הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, ותקילא לי כי כולי תלמודאי: המתעטש בתפלתו - סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה. אלא רק ארק קשיא - רק ארק נמי לא קשיא: אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה: היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק - מבליעו בטליתו, ואם טלית נאה הוא - מבליעו באפרקסותו. רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי, נזדמן לו רוק, פתקיה לאחוריה. אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו? - אמר ליה: אנא אנינא דעתאי. המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא: לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש, אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש - מותר והני מילי - ביחיד, אבל בצבור - אתי למיטרד צבורא. רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה, דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל, דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: (ירמיהו כ"ז) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. אמר: איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא, והדר אפיק אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה: היה עומד בתפלה ונתעטש - ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל איכא דאמרי: היה עומד בתפלה ובקש להתעטש - מרחיק לאחוריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח, וחוזר ומתפלל ואומר: רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו, ובאחריתנו רמה ותולעה ומתחיל ממקום שפסק. אמר ליה: אילו לא באתי אלא לשמוע

דבר זה - דיי. תנו רבנן: היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה - חוצץ בטליתו על צוארו וקורא קריאת שמע. ויש אומרים: על לבו. ותנא קמא - הרי לבו רואה את הערוה קסבר: לבו רואה את הערוה מותר. אמר רב הונא אמר רבי יוחנן: היה מהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע. אמר ליה רב חסדא: האלהים אם אמרה לי רבי יוחנן בפומיה - לא צייתנא ליה. איכא דאמרי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: היה מהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע. אמר ליה רב חסדא: האלהים אם אמרה לי רבי יהושע בן לוי בפומיה - לא צייתנא ליה. ומי אמר רב הונא הכי? והאמר רב הונא: תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום הטנופת - לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה - לא קשיא, כאן - בעומד, כאן - במהלך. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה - חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא, הכא נמי, כאן בעומד כאן במהלך איני? והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן, והוה קא קרי קריאת שמע, כי מטא במבואות המטונפות אשתיק. אמר ליה לרבי יוחנן: להיכן אהדר? אמר ליה: אם שהית כדי לגמור את כולה - חזור לראש הכי קאמר ליה: לדידי - לא סבירא לי, לדידך דסבירא לך - אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש. תניא כותיה דרב הונא, תניא כותיה דרב חסדא. תניא כותיה דרב הונא: המהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: היה מהלך במבואות המטונפות - לא יקרא קריאת שמע ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא - פוסק. לא פסק מאי? - אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי: עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ') וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם]. רב אסי אמר: (ישעיהו ה') הוי מושכי העון בחבלי השוא. רב אדא בר אבהו אמר מהכא: (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה. ואם פסק מה שכתוב? אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר: (דברים לב) ובדבר הזה תאריכו ימים. אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע. תניא נמי הכי: היתה טליתו, של בגד ושל עור ושל שק, חגורה על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע

דף כה.א

אבל לתפלה - עד שיכסה את לבו. ואמר רב הונא: שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא - מניח ידו עליהן עד שיגמור. עד שיגמור סלקא דעתך? - אלא כדאמר רב נחמן בר יצחק: עד שיגמור עמוד ראשון. ולפסוק לאלתר וליקום - משום דרבן שמעון בן גמליאל דתניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן, סילון החוזר - מביא את האדם לידי ירקון. אתמר: צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר: מותר לקרות קריאת שמע רב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא - דכתיב (תהלים ק"ג) כל הנשמה תהלל יה. ורב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. מאי טעמא דרב חסדא - דכתיב (תהלים ל"ה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: - מרחיק

ארבע אמות וקורא קריאת שמע ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצדו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה. ריח רע שיש לו עיקר - מרחיק ארבע אמות ממקום הריח, וקורא קריאת שמע. אמר רבא, לית הלכתא כי הא מתניתא (בכל הני שמעתתא) אלא כי הא דתניא: לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן. בעו מיניה מרב ששת: ריח רע שאין לו עיקר מהו? אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב, דהני גנו והני גרסי. והני מילי - בדברי תורה, אבל בקריאת שמע - לא ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה, אבל דידיה - לא. אתמר, צואה עוברת אביי אמר: מותר לקרות קריאת שמע רבא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. אמר אביי מנא אמינא לה - דתנן: הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר - טמא, טהור עומד תחת האילן וטמא עובר - טהור, ואם עמד - טמא וכן באבן המנוגעת. ורבא אמר לך: התם - בקביעותא תליא מילתא, דכתיב: (ויקרא י"ג) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, הכא: (דברים כ"ג) והיה מחניך קדוש, אמר רחמנא, והא ליכא. אמר רב פפא: פי חזיר כצואה עוברת דמי. פשיטא - לא צריכא, אף על גב דסליק מנהרא. אמר רב יהודה: ספק צואה - אסורה ספק מי רגלים - מותרים. איכא דאמרי, אמר רב יהודה: ספק צואה, בבית - מותרת, באשפה - אסורה ספק מי רגלים - אפילו באשפה נמי מותרין. סבר לה כי הא דרב המנונא, דאמר רב המנונא: לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, וכדברי יונתן. דרבי יונתן רמי: כתיב (דברים כ"ג) ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ, וכתיב: (דברים כ"ג) ויתד תהיה לך וגו' וכסית את צאתך הא כיצד - כאן בגדולים, כאן בקטנים אלמא: קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. הא נפול לארעא - שרי, ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו רבנן - בודאן, אבל בספקן לא גזרו. ובודאן עד כמה? אמר רב יהודה אמר שמואל: כל זמן שמטפיחין וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל זמן שמטפיחין וכן אמר עולא: כל זמן שמטפיחין. גניבא משמיה דרב אמר: כל זמן שרושמן ניכר. אמר רב יוסף: שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה, אמר רב יהודה אמר רב: כיון שקרמו פניה מותר, מי רגלים מיבעיא? - אמר ליה אביי: מאי חזית דסמכת אהא - סמוך אהא דאמר רבה בר רב הונא אמר רב: צואה, אפילו כחרס - אסורה. והיכי דמי צואה כחרס? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואיכא דאמרי: כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. אמר רבינא: הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי, חזא צואה, אמר לי: עיין אי קרמו פניה אי לא. איכא דאמרי, הכי אמר ליה: עיין אי מפלאי אפלוויי. מאי הוי עלה? אתמר: צואה כחרס אמימר אמר: אסורה ומר זוטרא אמר: מותרת. אמר רבא, הלכתא: צואה כחרס אסורה, ומי רגלים כל זמן שמטפיחין. מיתבי: מי רגלים כל זמן

שמטפיחין - אסורין, נבלעו או יבשו - מותרים מאי לאו נבלעו דומיא דיבשו, מה יבשו - דאין רשומן ניכר, אף נבלעו - דאין רשומן ניכר, הא רשומן ניכר - אסור, אף על גב דאין מטפיחין - ולטעמך, אימא רישא: כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר - שרי - אלא: מהא ליכא למשמע מינה. לימא כתנאי: כלי שנשפכו ממנו מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ומי רגלים עצמן שנשפכו - נבלעו - מותר, לא נבלעו - אסור רבי יוסי אומר: כל זמן שמטפיחין. מאי נבלעו ומאי לא נבלעו דקאמר תנא קמא? אילימא נבלעו - דאין מטפיחין, לא נבלעו - דמטפיחין, ואתא רבי יוסי למימר: כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי - היינו תנא קמא אלא: נבלעו - דאין רשומן ניכר, לא נבלעו - דרשומן ניכר, ואתא רבי יוסי למימר: כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר - שרי - לא, דכולי עלמא כל זמן שמטפיחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר - שרי

דף כהב.

והכא, בטופח על מנת להטפח איכא בינייהו. ירד לטבול, אם יכול לעלות כו'. לימא תנא סתמא כרבי אליעזר, דאמר: עד הנץ החמה - אפילו תימא רבי יהושע, ודלמא כותיקין דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. ואם לאו - יתכסה במים ויקרא. והרי לבו רואה את הערוה - אמר רבי אלעזר, ואי תימא רבי אחא בר אבא בר אחא משום רבינו: במים עכורין שנו, דדמו כארעא סמיכתא, שלא יראה לבו ערותו. תנו רבנן: מים צלולין - ישב בהן עד צוארו וקורא ויש אומרים: עוכרן ברגלו, ותנא קמא - והרי לבו רואה את הערוה - קסבר: לבו רואה את הערוה - מותר. והרי עקבו רואה את הערוה - קסבר: עקבו רואה את הערוה - מותר. ורבי אמר: אסור, ורבי אמר: מותר. רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי. רב חנינא בריה דרב איקא מתני לה הכי: נוגע - דברי הכל אסור רואה, אביי אמר: אסור, רבא אמר: מותר, לא נתנה תורה למלאכי השרת. והלכתא: נוגע - אסור, רואה - מותר. אמר רבא: צואה בעששית - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, ערוה בעששית - אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה - דצואה בכסוי תליא מילתא, והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה (דברים כ"ג) ולא יראה בך ערות דבר, אמר רחמנא, והא קמיתחזיא. אמר אביי: צואה כל שהוא - מבטלה ברוק אמר רבא: וברוק עבה. אמר רבא: צואה בגומא - מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע. בעא מר בריה דרבינא: צואה דבוקה בסנדלו מאי? - תיקו. אמר רב יהודה: נכרי ערום - אסור לקרות קריאת שמע כנגדו. מאי איריא נכרי, אפילו ישראל נמי - ישראל - פשיטא ליה דאסור, אלא נכרי אצטריכא ליה מהו דתימא: הואיל וכתוב בהו (יחזקאל כ"ג) אשר בשר חמורים בשרם, אימא כחמור בעלמא הוא - קמשמע לן: דאינהו נמי איקרו ערוה, דכתיב (בראשית ט') וערות אביהם לא ראו. ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה, עד שיטיל לתוכן מים. וכמה מיא רמי ואזיל? אלא הכי קאמר: לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים - עד

שיטיל לתוכן מים, ויקרא. תנו רבנן: כמה יטיל לתוכן מים - כל שהוא רבי זכאי אומר: רביעית. אמר רב נחמן: מחלוקת - לבסוף, אבל בתחלה - כל שהן ורב יוסף אומר: מחלוקת - לכתחילה, אבל לבסוף - דברי הכל רביעית. אמר ליה רב יוסף לשמעיה: אייתי לי רביעיתא דמיא, כרבי זכאי. תנו רבנן: גרף של רעי ועביט של מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע כנגדן, ואף על פי שאין בהן כלום, ומי רגלים עצמן - עד שיטיל לתוכן מים. וכמה יטיל לתוכן מים? כל שהוא רבי זכאי אומר: רביעית. בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר: לאחר המטה - קורא, לפני המטה - אינו קורא, אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא רבי שמעון בן אלעזר אומר: אפילו בית מאה אמה - לא יקרא עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה. איבעיא להו: היכי קאמר אחר המטה - קורא מיד, לפני המטה - מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר: לאחר המטה - מרחיק ארבע אמות וקורא, לפני המטה - אינו קורא כלל? תא שמע, דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: אחר המטה - קורא מיד, לפני המטה - מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו בית מאה אמה - לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה. בעיין איפשיטא לן, מתנייתא קשיין אהדדי - איפוך בתרייתא. - מה חזית דאפכת בתרייתא? איפוך קמייתא - מאן שמעת ליה דאמר: כוליה בית כארבע אמות דמי - רבי שמעון בן אלעזר היא. אמר רב יוסף, בעאי מיניה מרב הונא: מטה פחות משלשה - פשיטא לי דכלבוד - דמי שלשה, ארבעה, חמשה, ששה, שבעה, שמנה, תשעה, מהו? אמר ליה: לא ידענא. עשרה, ודאי לא מיבעי לי. אמר אביי: שפיר עבדת דלא איבעיא לך, כל עשרה רשותא אחריתי היא. אמר רבא, הלכתא: פחות משלשה - כלבוד דמי, עשרה - רשותא אחריתי היא, משלשה עד עשרה - היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה. אמר רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר וכן אמר באלי אמר רב יעקב ברה דבת שמואל: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אומר: אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא. אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא. אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי דתניא: בית שיש בו ספר תורה או תפילין - אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שאינו כליין, אבל בכלי שהוא כליין - אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי. אמר רבא: גלימא

דף כו.א

אקמטרא - ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי: ספר תורה - צריך לעשות לו מחיצה עשרה. מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה. אמר ליה: כמאן - כרבי יהושע בן לוי? אימר דאמר רבי יהושע בן לוי - דלית ליה ביתא אחרינא, מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה: לאו אדעתאי. כמה ירחיק מהן ומן הצואה - ארבע אמות. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: לא שנו אלא לאחוריו, אבל לפניו - מרחיק מלא עיניו, וכן

לתפלה. אינני? והא אמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא: עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל - הכא במאי עסקינן - בבית הכסא שאין בו צואה. אינני? והאמר רב יוסף בר חנינא: בית הכסא שאמרו - אף על פי שאין בו צואה, ובית המרחץ שאמרו - אף על פי שאין בו אדם - אלא, הכא במאי עסקינן: בחדתי. - והא מיבעי ליה לרבינא: הזמינו לבית הכסא מהו, יש זימון או אין זימון? - כי קא מיבעי ליה לרבינא - למיקם עליה לצלויי בגויה, אבל כנגדו - לא. אמר רבא: הני בתי כסאי דפרסאי, אף על גב דאית בהו צואה - כסתומין דמו. משנה. זב שראה קרי, ונדה שפלטה שכבת זרע, והמשמשת שראתה נדה - צריכין טבילה, ורבי יהודה פוטר. גמרא. איבעיא להו: בעל קרי שראה זיבה, לרבי יהודה מהו? כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי - דמעיקרא לאו בר טבילה הוא, אבל בעל קרי שראה זיבה, דמעיקרא בר טבילה הוא - מחייב, או דילמא לא שנא? - תא שמע: המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה, ורבי יהודה פוטר. והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא, וקא פטר רבי יהודה - שמע מינה. תני רבי חייא בהדיא: בעל קרי שראה זיבה - צריך טבילה, ורבי יהודה פוטר. הדרן עלך מי שמתו. משנה. תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום, (רבי יהודה אומר: עד שבע שעות). גמרא. ורמינהו: מצותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום - כי תניא ההיא - לותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה. וכולי עלמא עד חצות ותו לא? והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתיים, שחרית - מתפלל במנחה שתיים - כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות - יהבי ליה שכר תפלה בזמנה, מכאן ואילך - שכר תפלה יהבי ליה, שכר תפלה בזמנה - לא יהבי ליה. איבעיא להו: טעה ולא התפלל מנחה, מהו שיתפלל ערבית שתיים? אם תמצא לומר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים - משום דחד יומא הוא, דכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אבל הכא - תפלה במקום קרבן היא, וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא, כיון דצלותא רחמי היא - כל אימת דבעי מצלי ואזיל? - תא שמע: דאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל מנחה - מתפלל ערבית שתיים, ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו. מיתבי: (קהלת א') מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות מעות לא יוכל לתקן - זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית, או תפלה של ערבית, או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות - זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם - אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן - שבטל במזיד. אמר רב אשי: דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה - שמע מינה.

דף כ"ב

תנו רבנן: טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת - מתפלל בליל שבת שתיים, טעה ולא

התפלל מנחה בשבת - מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול, מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה, ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה - שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו. למימרא, דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרין ליה? ורמינהו: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותנו, הבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה על הכוס - קשיא. איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, - שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי-יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע - בי. ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי: מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות - שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר: עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב - שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע - שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום - שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר: עד שבע שעות, שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות. ואיזו היא מנחה גדולה - משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה - מתשע שעות ומחצה ולמעלה. איבעיא להו: רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר, או פלג מנחה אחרונה קאמר? תא שמע: דתניא, רבי יהודה אומר: פלג המנחה אחרונה אמרו, והיא אחת עשרה שעות חסר רביע. נימא תיהוי תיובתיה דרבי יוסי ברבי חנינא אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא: לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות. דאי לא תימא הכי - תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה? אלא: תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות. רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות. איבעיא להו: עד ועד בכלל, או דילמא, עד ולא עד בכלל? תא שמע: רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל - היינו דאיכא בין רבי יהודה לרבנן, אלא אי אמרת עד ועד בכלל - רבי יהודה

דף כזא

היינו רבנן אלא מאי? עד ולא עד בכלל - אימא סיפא: ושל מוספין כל היום, רבי יהודה אומר: עד שבע שעות ותניא: היו לפניו שתי תפלות, אחת של מוסף ואחת של מנחה - מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר:

מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה, שזו עוברת וזו אינה עוברת. אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל - היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל - היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי? כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין - אלא מאי, עד ועד בכלל? קשיא רישא: מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן? - מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר? פלג ראשונה קאמר, והכי קאמר: אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה? מכי נפקי אחת עשרה שעות חסר רביע. אמר רב נחמן: אף און נמי תנינא, רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים: שממאנין את הקטנה, ושמשיאין את האשה על פי עד אחד, ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש, ועל יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח, ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות שמע מינה: עד ועד בכלל, שמע מינה. אמר רב כהנא: הלכה כרבי יהודה, הואיל ותנן בבחירתא כוותיה. ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. מאן תנא להא, דתנן: (שמות ט"ז) וחם השמש ונמס - בארבע שעות. אתה אומר בארבע שעות, או אינו אלא בשש שעות? כשהוא אומר: (בראשית י"ח) כחם היום - הרי שש שעות אמור, הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס - בארבע שעות. מני? לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא, אי רבנן - עד חצות נמי צפרא הוא - אי בעית אימא: רבי יהודה, אי בעית אימא: רבנן. אי בעית אימא רבנן - אמר קרא: בבקר בבקר - חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה, האי בקר יתירא - להקדים לו שעה אחת. דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות, מאי משמע? אמר רבי אחא בר יעקב, אמר קרא: וחם השמש ונמס, איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן? הוי אומר בארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב וכו'. אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, הכא מאי? אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. אמר רב חסדא: נחזי און, מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום - שמע מינה הלכה כרבי יהודה. אדרבה, מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא, שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר - עבד, ודעבד כמר - עבד. רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת, והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה. שמע מינה תלת: שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו, ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפלל. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לעבור כנגד המתפלל. - איני? והא רבי אמי ורבי אסי חלפי - רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי. - ורבי ירמיה היכי עביד הכי? והא אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם

דף כזב

לא כנגד רבו ולא אחורי רבו רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל - שאני רבי ירמיה בר אבא, דתלמיד חבר הוה.

והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב: מי בדלת? אמר ליה: אין, בדילנא, ולא אמר, מי בדיל מר. ומי בדיל? והאמר רבי אבין: פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת, ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה אמר רבא: ההוא דנכנס להזיע, וקודם גזירה הוה. איני? והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי - ההוא טעותא הואי. - וטעותא מי הדרא? והא אמר אבידן: פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם לומר חשכה הוא, ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי, ואמר: הואיל והתפללו - התפללו - שאני צבור, דלא מטרחינן להו. אמר רבי חייה בר אבין: רב צלי של שבת בערב שבת, רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת. רב צלי של שבת בערב שבת. אומר קדושה על הכוס, או אינו אומר קדושה על הכוס? תא שמע: דאמר רב נחמן אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. והלכתא כוותיה. רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת. אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס? תא שמע דאמר רב יהודה אמר שמואל: מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת, ואומר הבדלה על הכוס. אמר רבי זירא אמר רבי אסי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא אמר רב: בצד עמוד זה התפלל רבי ישמעאל ברבי יוסי של שבת בערב שבת. כי אתא עולא, אמר: בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה, ולא רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא רבי אלעזר ברבי יוסי הוה, ולא של שבת בערב שבת הוה אלא של מוצאי שבת בשבת הוה. תפלת הערב אין לה קבע. מאי אין לה קבע? אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע? כמאן דאמר: תפלת ערבית רשות. דאמר רב יהודה אמר שמואל: תפלת ערבית, רבן גמליאל אומר: חובה, רבי יהושע אומר: רשות. אמר אביי: הלכה כדברי האומר חובה. ורבא אמר: הלכה כדברי האומר רשות. תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד ועמד. אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - דאי

אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלה, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה. אתו ואמרו ליה: ניתא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא? אמר להו: איזיל ואימליך באינשי ביתי. אזל ואמליך בדביתהו. אמרה ליה:

דף כח.א

דלמא מעברין לך? אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. אמרה ליה: לית לך חיורתא. ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא. היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה. תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה. תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן בו ביום - ההוא יומא הוה. ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י') ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כביר יושבים, וכל דפריש - מרובא פריש. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ"ט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' - וכבר שבו. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט') ושבתי את שבות עמי ישראל - ועדיין לא שבו. מיד התירוהו לבא בקהל. אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע. כי מטא לביתה, חזינהו לאשיתא דביתה דמשחרן. אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים. אמר לו: נעניתי לך, מחול לי לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא פייס. אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן? אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא. שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא, ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה? אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן. אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו. אתא, טרף אבבא. אמר להו: מזה בן מזה יזה, ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה: מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה? אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו.

אמרי: היכי נעביד? נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאווי אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר: שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה. ושל מוספין כל היום. אמר רבי יוחנן: ונקרא פושע. תנו רבנן: היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף - מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר: מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת. אמר רבי יוחנן, הלכה: מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף. רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה, הוה אזיל ויטיב אפתחא דבי רבי נתן בר טובי, אמר: כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא. נפק אתא רבי נתן בר טובי, אמר ליה: מאן אמר הלכה בי מדרשא? אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבי יהודה דאמר: מתפלל אדם של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה. אמר ליה: רבי יוחנן אמרה? אמר ליה: אין. תנא מיניה ארבעין זמנין. אמר ליה: חדא היא לך, או חדת היא לך? אמר ליה: חדת היא לי, משום דמספקא לי ברבי יהושע בן לוי. אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: (צפניה ג') נוגי ממועד אספתי ממך היו. מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא? כדמתרגם רב יוסף: תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים. אמר רבי אלעזר: כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: נוגי ממועד אספתי ממך היו. מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא? דכתיב: (תהלים קי"ט) דלפה נפשי מתוגה. רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא: (איכה א') בתולותיה נוגות והיא מר - לה.

דף כח.ב

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף. למחר כי אתא, בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף. אמר ליה: מאי טעמא לא אתא מר לפרקא? אמר ליה: דהוה חליש לבאי ולא מצינא. אמר ליה: אמאי לא טעמת מידי ואתית? אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא? דאמר רב הונא: אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין - אמר ליה: איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד, ולטעום מידי ולמיתי - אמר ליה: ולא סבר לה מר להא דאמר רבי יוחנן: אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור? - אמר ליה: לאו אתמר עלה: אמר רבי אבא: בצבור שנו? ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כרבי יהושע בן לוי כרב הונא - הא דאמרן, כרבי יהושע בן לוי - דאמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. משנה. רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה. אמרו לו: מה מקום לתפלה זו? אמר להם: בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי. גמרא. תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא

אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת. תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם, ומנעו בניכם מן ההגיון, והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים - דעו לפני מי אתם עומדים, ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא. וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי - אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון - אף על פי כן הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי - כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי - ולא אבכה? אמרו לו: רבינו, ברכנו אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? - אמר להם: ולואי תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם. בשעת פטירתו, אמר להם: פנו כלים מפני הטומאה, והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא. משנה. רבן גמליאל אומר: בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה. רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה. רבי עקיבא אומר: אם שגורה תפלתו בפיו - מתפלל שמונה עשרה, ואם לאו - מעין שמונה עשרה. רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. רבי יהושע אומר: ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה, ואומר: הושע ה' את עמך את שארית ישראל, בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפלה. היה רוכב על החמור - ירד ויתפלל, ואם אינו יכול לירד - יחזיר את פניו, ואם אינו יכול להחזיר את פניו - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. היה מהלך בספינה או באסדה - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. גמרא. הני שמונה עשרה כנגד מי? אמר רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני: כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד (תהלים כ"ט) בהבו לה' בני אלים. רב יוסף אומר: כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע. אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר: עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר: כיון שנענע ראשו

שוב אינו צריך. אמר רבא: והוא - דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע. הני תמני סרי, תשסרי הוויין אמר רבי לוי: ברכת המינים ביבנה תקנוה. כנגד מי תקנוה? אמר רבי לוי: לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני - כנגד (תהלים כ"ט) אל הכבוד הרעים, לרב יוסף - כנגד אחד שבקריאת שמע לרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי - כנגד חוליא קטנה שבשדרה. תנו רבנן: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה.

דף כט.א

והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו. אמאי לא העלוהו? והאמר רב יהודה אמר רב: טעה בכל הברכות כלן - אין מעלין אותו, בברכת המינים - מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן, דאיהו תקנה. וניחוש דלמא הדר ביה אמר אביי, גמירי: טבא לא הוי בישא. ולא? והכתיב (יחזקאל י"ח) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ההוא רשע מעיקרו, אבל צדיק מעיקרו - לא. ולא? והא תנן: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי אמר אביי: הוא ינאי הוא יוחנן. רבא אמר: ינאי לחוד ויוחנן לחוד, ינאי - רשע מעיקרו, ויוחנן - צדיק מעיקרו. הניחא לאביי, אלא לרבא קשיא אמר לך רבא: צדיק מעיקרו נמי, דלמא הדר ביה. אי הכי, אמאי לא אסקוהו? שאני שמואל הקטן דאתחיל בה. דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא שלא התחיל בה, אבל התחיל בה - גומרה. הני שבע דשבתא כנגד מי? אמר רבי חלפתא בן שאול: כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. הני תשע דראש השנה כנגד מי? אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה. הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי? אמר רבי חלבו: כנגד עשרים וארבע רנות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים. אי הכי, כל יומא נמי נמרינהו אימת אמרינהו שלמה - ביומא דרחמי, אן נמי ביומא דרחמי אמרי להו. רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה. מאי מעין שמנה עשרה? רב אמר: מעין כל ברכה וברכה, ושמואל אמר: הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, ותסלח לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובינו, ודשננו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבץ, והתועים על דעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידיך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו. אמר רב נחמן אמר שמואל: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו, חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. מתקיף לה רבה בר שמואל: ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה מי לא תנן, רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר: בהודאה אטו כל השנה כולה מי עבדינן כרבי עקיבא, דהשתא נמי נעביד? כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא - תמני סרי תקון, תשסרי

לא תקון הכא נמי - שבע תקון, תמני לא תקון. מתקיף לה מר זוטרא: ונכללה מכלל הבינונו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול קשיא. אמר רב ביבי בר אביי: כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. מתקיף לה מר זוטרא: ונכללה מכלל ודשנונו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי לאטרודי. אי הכי, הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי אמרי: התם כיון דאתיא בתחלת צלותא - לא מטריד, הכא כיון דאתיא באמצע צלותא - מטריד. מתקיף לה רב אשי: ונימרה בשומע תפלה דאמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותנו, שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה על הכוס - טעה שאני. גופא, אמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותנו, שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה על הכוס. מיתיבי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותנו, שאלה בברכת השנים - מחזירין אותנו, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותנו, מפני שיכול לאומרה על הכוס לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור. בצבור מאי טעמא לא - משום דשמעה משליח צבור, אי הכי, האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה - מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא, אידי ואידי ביחיד, ולא קשיא: הא - דאדכר קודם שומע תפלה,

דף כט.ב

הא - דאדכר בתר שומע תפלה. אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר רבי יהושע בן לוי: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה - חוזר לעבודה, נזכר בהודאה - חוזר לעבודה, בשים שלום - חוזר לעבודה, ואם סיים - חוזר לראש. אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא: הא דאמרן סיים חוזר לראש - לא אמרן אלא שעקר רגליו, אבל לא עקר רגליו - חוזר לעבודה. אמר ליה: מנא לך הא? אמר ליה: מאבא מרי שמיע לי, ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק: הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש - לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו - חוזר לעבודה. איכא דאמרי, אמר רב נחמן בר יצחק: הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה - לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו - חוזר לראש. רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע וכו' מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי: כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: כל שאינו יכול לחדש בה דבר. אמר רבי זירא: אנא יכילנא לחדושי בה מילתא, ומסתפינא דלמא מטרידנא. אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו: כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ואמר רבי זירא: מאי קראה - (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי

עם דמדומי חמה, מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא. רבי יהושע אומר, המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור. מאי פרשת העבור? אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה - יהיו כל צרכיהם לפניך. איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה - יהיו כל צרכיהם לפניך. תנו רבנן: המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה. ואיזה היא תפלה קצרה? רבי אליעזר אומר: עשה רצונך בשמים ממעל, ותן נחת רוח ליראיך מתחת, והטוב בעיניך עשה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. רבי יהושע אומר: שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אחרים אומרים: צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך - המלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך. ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר אביי:

לעולם

דף לא

לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא. היכי נימא? - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו'. אימת מצלי? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך. עד כמה? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה. והיכי מצלי לה? - רב חסדא אמר: מעומד רב ששת אמר: אפילו מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי. אמר ליה רב ששת לשמעיה: מאי קא עביד רב חסדא? אמר ליה: קאי ומצלי. אמר ליה: אוקמן נמי לדידי ואצלי, מהיות טוב אל תקרא רע. מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה? - הביננו - בעי לצלויי שלוש קמייתא ושלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי בתפלה קצרה - לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי. והלכתא: הביננו - מעומד, תפלה קצרה - בין מעומד בין מהלך. היה רוכב על החמור וכו'. תנו רבנן: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל, ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל רבי אומר: בין כך ובין כך - ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי. - תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר (מלכים א' ח') והתפללו אל ה' היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את ליבו כנגד ארץ ישראל שנאמר:

(מלכים א' ח') והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: (מלכים א' ח') והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: (דברי הימים ב' ו') והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: (מלכים א' ח') והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא: עומד במזרח - מחזיר פניו למערב, במערב - מחזיר פניו למזרח, בדרום - מחזיר פניו לצפון, בצפון - מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה - (שיר השירים ד') כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו. אבוה דשמואל ולוי כי הוּו בעו למיפק לאורחא הוּו מקדמי ומצלי, וכי הוּו מטי זמן קריאת שמע קרו. כמאן כי האי תנא - דתניא: השכים לצאת לדרך - מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע, מגילה וקורא בה, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא. השכים לישב בקרון או בספינה - מתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. במאי קמיפלגי? - מר סבר: תפלה מעומד עדיף ומר סבר: מסמך גאולה לתפלה עדיף. מרימר ומר זוטרא הוּו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו, והדר נפקי לפרקא. רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב, כי הוּו אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד. אמרי ליה רבנן: ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא - אמר להו: טריחא לי מלתא. - ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי - אמר להו: לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי. משנה. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, וחכמים אומרים: בחבר עיר ושלא בחבר עיר רבי יהודה אומר משמו: כל מקום שיש שם חבר עיר - יחיד פטור מתפלת המוספין. גמרא. רבי יהודה היינו תנא קמא איכא בינייהו: יחיד שלא בחבר עיר תנא קמא סבר: פטור, ורבי יהודה סבר: חייב. אמר רב הונא בר חיננא אמר רב חייא בר רב: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. אמר ליה רב חייא בר אבין: שפיר קאמרת, דאמר שמואל: מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד

דף לב

בנהרדעא, לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו, וצלי לי ביחיד, והואי יחיד שלא בחבר עיר. יתיב רבי חנינא קרא קמיה דרבי ינאי, ויתיב וקאמר: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. אמר ליה: פוק קרא קראיך לברא דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. אמר רבי יוחנן: אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי. אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה? אמר ליה: חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עליה רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוּו להו תליסר בי כנישתא בטבריא, לא הוּו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוּו גרסי. איתמר, רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר: הלכה

כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. רבי חייא בר אבא צלי והדר צלי. אמר ליה רבי זירא: מאי טעמא עביד מר הכי? אילימא משום דלא כוון מר דעתיה - והאמר רבי אליעזר: לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוין את לבו - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל - אלא דלא אדכר מר דריש ירחא, והתניא: טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית, בשחרית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין, במוספין - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה - אמר ליה: לאו איתמר עלה, אמר רבי יוחנן, - בצבור שנו. כמה ישהה בין תפלה לתפלה? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר: כדי שתתחולל דעתו עליו. מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו - דכתיב: (דברים ג') ואתחנן אל ה' ומאן דאמר כדי שתתחולל דעתו עליו - דכתיב (שמות ל"ב) ויחל משה. אמר רב ענן אמר רב: טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית - אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום. אמר אמרימר: מסתברא מילתא דרב בחדש מלא, אבל בחדש חסר - מחזירין אותו. אמר ליה רב אשי לאמימר: מכדי רב טעמא קאמר, מה לי חסר ומה לי מלא אלא, לא שנא. הדרן עלך תפלת השחר. משנה. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ"ט) השתחוה לה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. מאי וגילו ברעדה? אמר רב אדא בר מתנא אמר רבה במקום גילה שם תהא רעדה. אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזייה דהוה קא בדח טובא, אמר: וגילו ברעדה כתיב אמר ליה: אנא תפילין מנחנא. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא, חזייה דהוה קא בדח טובא, אמר ליה, (משלי י"ד) בכל עצב יהיה מותר, כתיב - אמר ליה: אנא תפילין מנחנא. מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוּו קבדחי טובא,

דף לא.א

אייתי כסא דמוקרא, בת ארבע מאה זוזי, ותבר קמייהו, ואעציבו. רב אשי עבד הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוּו קא בדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חיותא ותבר קמייהו, ואעציבו. אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא: לישרי לן מר - אמר להו: ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן אמרי ליה: אנן מה נעני בתרד? - אמר להו: הי תורה והי מצוה דמגנו עלן? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם

שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה, אימתי - בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה. תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה. והיכי דמי הלכה פסוקה? אמר אביי: כי הא דרבי זירא, דאמר רבי זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים. רבא אמר: כי הא דרב הושעיא, דאמר רב הושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. ואיבעית אימא: כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא אמר רבי זעירא: המקיז דם בבהמת קדשים - אסור בהנאה, ומועלין בו. רבנן עבדי כמתניתין, רב אשי עביד כברייתא. תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה. וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים - אלא מתוך דבר הלכה, שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא: אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו. כי הא דרב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטא להתם, אמר ליה: מר, ודאי דאמרי אינשי: הני צניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא? אמר ליה: אדכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב (ירמיהו ב') בארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכי מאחר דלא עבר היאך ישב? אלא לומר לך: כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב - נתישבה, וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב - לא נתישבה. רב מרדכי אלויה לרבי שימי בר אשי מהגרוניא ועד בי כיפי, ואמרי לה: עד בי דורא. תנו רבנן: המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. אבא שאול אומר, סימן לדבר: (תהלים י') תכין לבם תקשיב אזנך. תניא, אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות. אמר רבי חייה בר אבא: לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות, שנאמר: (דניאל ו') וכיון פתיחן ליה וגו'. יכול יתפלל אדם כל היום כלו - כבר מפורש על ידי דניאל: (דניאל ו') וזמנין תלתא וגו'. יכול משבא לגולה הוחלה? - כבר נאמר: (דניאל ו') די הוא עבד מן קדמת דנא. יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה? - תלמוד לומר (דניאל ו') (לקבל) [נגד] ירושלם. יכול יהא כוללן בבת אחת - כבר מפורש על ידי דוד, דכתיב: (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים וגו'. יכול ישמיע קולו בתפלתו? - כבר מפורש על ידי חנה, שנאמר: (שמואל א' א') וקולה לא ישמע. יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל? - כבר מפורש על ידי שלמה, שנאמר: (מלכים א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה, רנה - זו תפלה, תפלה - זו בקשה. אין אומר דבר (בקשה) אחר אמת

ויציב, אבל אחר התפלה - אפילו כסדר וידוי של יום הכפורים אומר. איתמר נמי, אמר רב חייא בר אשי אמר רב: אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר של יום הכפורים - אומר. אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה: (שמואל א' א') וחנה היא מדברת על לבה - מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו. רק שפתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע - מכאן, שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכרה - מכאן, ששכור אסור להתפלל, ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו' - אמר רבי אלעזר: מכאן, לרואה בחברו

דף לא.ב

דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, ותען חנה ותאמר לא אדני - אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא, אמרה ליה: לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך, שאתה חושדני בדבר זה. איכא דאמרי, הכי אמרה ליה: לא אדון אתה, לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך, שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות, מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי? ויין ושכר לא שתיתי - אמר רבי אלעזר: מכאן, לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו. אל תתן את אמתך לפני בת בליעל - אמר רבי אלעזר: מכאן, לשכור שמתפלל כאלו עובד עבודה זרה, כתיב הכא לפני בת בליעל, וכתוב התם (דברים י"ג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, מה להלן עבודה זרה, אף כאן - עבודה זרה. ויען עלי ויאמר לכי לשלום - אמר רבי אלעזר: מכאן, לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לפייסו ולא עוד, אלא שצריך לברכו, שנאמר: ואלהי ישראל יתן את שלתך. ותדר נדר ותאמר ה' צבאות, אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מכל צבאי צבאות שבראך בעולם קשה בעיניך שתתן לי בן אחד? משל למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת ולא השגיתו עליו דחק ונכנס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת? אם ראה תראה, אמר רבי אלעזר: אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אם ראה - מוטב, ואם לאו - תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר: (במדבר ה') ונקתה ונזרעה זרע. הניחא למאן דאמר אם היתה עקרה נפקדת - שפיר, אלא למאן דאמר אם היתה יולדת בצער יולדת בריוח, נקבות - יולדת זכרים, שחורים - יולדת לבנים, קצרים - יולדת ארוכים, מאי איכא למימר? דתניא: ונקתה ונזרעה זרע - מלמד, שאם היתה עקרה נפקדת, דברי רבי ישמעאל אמר ליה רבי עקיבא: אם כן, ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו, וזו שלא קלקלה נפקדת אלא: מלמד שאם היתה יולדת בצער - יולדת בריוח, קצרים - יולדת ארוכים. שחורים - יולדת לבנים, אחד - יולדת שנים. מאי אם ראה תראה - דברה תורה כלשון בני אדם. בעני אמתך אל תשכח את אמתך,

ונתתה לאמתך. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש אמתות הללו למה - אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, שלשה בדקי מיתה בראת באשה, ואמרי לה: שלשה דבקי מיתה, ואלו הן: נדה וחלה והדלקת הנר, כלום עברתי על אחת מהן? ונתתה לאמתך זרע אנשים, מאי זרע אנשים? אמר רב: גברא בגוברין ושמואל אמר: זרע שמושח שני אנשים, ומאן אינון - שאול ודוד ורבי יוחנן אמר: זרע ששקול כשני אנשים, ומאן אינון - משה ואהרן, שנאמר: (תהלים צ"ט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ורבנן אמרי: זרע אנשים - זרע שמובלע בין אנשים. כי אתא רב דימי, אמר: לא ארוך ולא גוף, ולא קטן ולא אלם, ולא צחור ולא גיחור, ולא חכם ולא טפש. אני האשה הנצבת עמכה בזה, - אמר רבי יהושע בן לוי: מכאן, שאסור לישב בתוך ארבע אמות - של תפלה. אל הנער הזה התפללתי, - אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר: וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי? אלא, אמר להן עלי: קראו כהן, ליתי ולשחוט. חזנהו שמואל דהו מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו: למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט? שחיטה בזר כשרה אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה: מנא לך הא? אמר ליה: מי כתיב ושחט הכהן? והקריבו הכהנים כתיב מקבלה ואילך מצות כהונה מכאן לשחיטה שכשרה בזר. אמר ליה: מימר שפיר קא אמרת, מיהו, מורה הלכה בפני רבך את - וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אתיא חנה וקא צוחה קמיה: אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו'. אמר לה: שבקי לי דאענשיה, ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה. אמרה ליה: אל הנער הזה התפללתי. וחנה היא מדברת על לבה - אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: על עסקי לבה. אמרה לפניו: רבונו של עולם, כל מה שבראת באשה לא בראת דבר אחד לבטלה, עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר, ידים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן, דדים להניק בהן דדים הללו שנתת על לבי למה, לא להניק בהן? תן לי בן ואניק בהן. ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: כל היושב בתענית בשבת - קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה, ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה? אמר רב נחמן בר יצחק: ליתבי תעניתא לתעניתא. ואמר רבי אלעזר: חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר: ותתפלל על ה' - מלמד, שהטיחה דברים כלפי מעלה. ואמר רבי אלעזר: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: (מלכים א' י"ח) ואתה הסבת את לבם אחרנית. אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו לאליהו -

דף לבא

דכתיב: (מיכה ד') ואשר הרעתי. אמר רבי חמא ברבי חנינא: אלמלא שלש מקראות הללו - נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל: חד, דכתיב: ואשר הרעתי, וחד, דכתיב: (ירמיהו י"ח) הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד, דכתיב: (יחזקאל ל"ו) והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. רב פפא אמר, מהכא: (יחזקאל ל"ו) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו. ואמר רבי אלעזר: משה

הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: (במדבר י"א) ויתפלל משה אל ה', אל תקרי אל ה' אלא על ה', שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן. דבי רבי ינאי אמרי, מהכא: (דברים א') ודי זהב, מאי ודי זהב? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא: משל, לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם לך שתהא מבעטת בי - אלא כרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: משל, לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו, והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא? אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי, שנאמר: (הושע י"ג) כמרעיתם וישבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר, מהכא: (דברים ח') ורם לבבך ושכחת את ה' ורבנן אמרי, מהכא: (דברים ל"א) ואכל ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא, מהכא: (דברים ל"ב) וישמן ישרון ויבעט. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה - שנאמר: (הושע ב') וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל. (שמות ל"ב) וידבר ה' אל משה לך רד, מאי לך רד? אמר רבי אלעזר, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו - אתה למה לי? מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר. וכיון שאמר: (דברים ט') הרף ממני ואשמידם, אמר משה: דבר זה תלוי בי - מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים. משל, למלך שכעס על בנו והיה מכהו מכא גדולה, והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר. אמר המלך: אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך אמר: דבר זה תלוי בי - מיד עמד והצילו. (שמות ל"ב) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' - אמר רבי אבהו: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד, שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חברו בבגדו, ואמר לפניו: רבונו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם. (שמות ל"ב) ואעשה אותך לגוי גדול וגו' - אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים מאבותי. עכשיו יאמרו: ראו פרנס שהעמיד עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים. (שמות ל"ב) ויחל משה את פני ה' - אמר רבי אלעזר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו ורבא אמר: עד שהפר לו נדרו, כתיב הכא ויחל וכתוב התם (במדבר ל') לא יחל דברו, ואמר מר: הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ושמאל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר (שמות ל"ב) ואם אין מחני נא מספרך. אמר רבא אמר רב יצחק: מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים. ורבנן אמרי: מלמד שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, חולין הוא לך

מעשות כדבר הזה. ויחל משה את פני ה'. תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו. מאי אחילו? אמר רבי אלעזר: אש של עצמות. מאי אש של עצמות? אמר אביי: אשתא דגרמי. (שמות ל"ב) זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך. מאי בך - אמר רבי אלעזר: אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים - כך שבועתך בטלה. ועכשו שנשבעת להם בשמך הגדול, מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים - כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים. (שמות ל"ב) ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי. האי אשר אמרתי? אשר אמרת מיבעי ליה - אמר רבי אלעזר: עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך - דברי הרב. ורבי שמואל בר נחמני אמר: אלו ואלו דברי תלמיד, אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל, בשמי, הלכתי ואמרת להם בשמך, עכשו מה אני אומר להם? (במדבר י"ד) מבלתי יכלת ה', יכול ה' מיבעי ליה - אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, עכשו יאמרו אומות העולם: תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל. אמר הקדוש ברוך הוא למשה: והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים - אמר לפניו: רבונו של עולם, עדיין יש להם לומר: למלך אחד - יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים - אינו יכול לעמוד. אמר רבי יוחנן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה - שנאמר (במדבר י"ד) ויאמר ה' סלחתי כדברך. תני דבי רבי ישמעאל: כדברך עתידים אומות העולם לומר כן. אשרי תלמיד שרבו מודה לו. (במדבר י"ד) ואולם חי אני. אמר רבא אמר רב יצחק: מלמד, שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, החייתני בדברך. דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן - ממשה דכתיב (דברים ג') ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתוב ה' אלהים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתוב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'. (סימן: מעשי"ם, צדק"ה, קרב"ן, כה"ן, תעני"ת, מנע"ל, ברז"ל).

דף לבב

אמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה, שנאמר: (דברים ג') אל תוסף דבר אלי, וסמך ליה, עלה ראש הפסגה. ואמר רבי אלעזר: גדולה תענית יותר מן הצדקה. מאי טעמא - זה בגופו וזה בממונו. ואמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר (ישעיהו א') למה לי רב זבחיכם, וכתוב, ובפרשכם כפיכם. אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר (ישעיהו א') ידיכם דמים מלאו. ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: (איכה ג') גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר (תהלים ל"ט) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש. רבא לא

גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר (איכה ג') סכתה בענן לך מעבור תפלה. ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר (יחזקאל ד') ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בין ובין העיר. אמר רבי חנין אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. מנא לן - ממשה רבינו שנאמר: (דברים ט') ואתפלל אל ה', וכתוב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא. איני? והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה - סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: (משלי י"ג) תוחלת ממשכה מחלה לב, מאי תקנתיה - יעסוק בתורה, שנאמר (משלי י"ג) ועץ חיים תאווה באה, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר (משלי ג') עץ חיים היא למחזיקים בה - לא קשיא, הא - דמאריך ומעיין בה, הא - דמאריך ולא מעיין בה. אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כ"ז) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין - שנאמר (יהושע א') רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה. חזק - בתורה, ואמץ - במעשים טובים. תפלה מנין - שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' דרך ארץ מנין - שנאמר (שמואל ב' י') חזק ונתחזק בעד עמנו וגו'. (ישעיהו מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. היינו עזובה היינו שכוחה אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה - זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני. - אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה - וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני? (ישעיהו מ"ט) התשכח אשה עולה, אמר הקדוש ברוך הוא: כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר? אמרה לפניו: רבונו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל? - אמר לה: (ישעיהו מ"ט) גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו: רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני? - אמר לה: (ישעיהו מ"ט) ואנכי לא אשכחך. והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא: מאי דכתיב גם אלה תשכחנה - זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך - זה מעשה סיני. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת. מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא (תהלים פ"ד) אשרי יושבי ביתך. ואמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. תניא נמי הכי: המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו, ושעה אחת אחר תפלתו. קודם תפלתו מנין - שנאמר אשרי יושבי ביתך. לאחר תפלתו מנין - דכתיב (תהלים ק"מ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

תנו רבנן: חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת. וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן היאך משתמרת, ומלאכתן היאך נעשית? אלא מתוך שחסידים הם - תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. אמר רב יוסף: לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם פוסק. מיתיבי: המתפלל וראה אנס בא כנגדו, ראה קרון בא כנגדו - לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה - לא קשיא: הא - דאפשר לקצר (יקצר ואם לאו פוסק) (מסורת הש"ס: [והא דלא אפשר לקצר אפשר לקצר ואי לא מפסיק]). תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו: ריקא, והלא כתוב בתורתכם (דברים ד') רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב (דברים ד') ונשמרתם מאד לנפשתיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי? אמר לו: המתן לי עד שאפייסך בדברים. אמר לו: אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום - היית

דף לגא

מחזיר לו? - אמר לו: לאו. ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך? - אמר לו: היו חותכים את ראשי בסייף. - אמר לו: והלא דברים קל וחמר ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר - כך, אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים - על אחת כמה וכמה מיד נתפייס אותו הגמון, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום. אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. אמר רב ששת: לא שנו אלא נחש, אבל עקרב - פוסק. מיתיבי: נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת, נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים - מעידין עליו שמת - שאני התם, דאגב איצצא מזקי. אמר רבי יצחק: ראה שוורים פוסק, דתני רב אושעיא: מרחיקין משור תם חמשים אמה, ומשור מועד - כמלא עיניו. תנא משמיה דרבי מאיר: ריש תורא בדקולא - סליק לאגרא, ושדי דרגא מתותך. אמר שמואל: הני מילי - בשור שחור וביומי ניסן, מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו. תנו רבנן: מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם: הראו לי את חורו הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד. נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש. אמר להם: ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית. באותה שעה אמרו: אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא. משנה. מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים, והבדלה בחונן הדעת רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר: בהודאה. גמרא. מזכירין גבורות גשמים. מאי טעמא? אמר רב יוסף: מתוך ששקולה כתחיית המתים, לפיכך קבעוה בתחיית המתים. ושאלה בברכת השנים. מאי טעמא? אמר רב יוסף: מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה. - הבדלה בחונן הדעת. מאי טעמא? אמר רב יוסף: מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה

ורבנן אמרי: מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול. אמר רב אמר: גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ואמר רב אמר: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: (שמואל א' ב') כי אל דעות ה'. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר: (ישעיהו כ"ז) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו. אמר רבי אלעזר: גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות, שנאמר: (שמות ט"ו) פעלת ה' מקדש ה'. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה - כאילו נבנה בית המקדש בימיו דעה נתנה בין שתי אותיות, מקדש נתן בין שתי אותיות. מתקיף לה רב אחא קרחינאה: אלא מעתה, גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר: (תהלים צד) אל נקמות ה' - אמר ליה: אין, במילתה מיהא גדולה היא. והיינו דאמר עולא: שתי נקמות הללו למה? אחת לטובה ואחת לרעה, לטובה - דכתיב: (דברים ל"ג) הופיע מהר פארן, לרעה - דכתיב: אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית כו'. אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, נחזי היכן תקון. - אמר ליה: בתחילה קבעוה בתפלה, העשירו - קבעוה על הכוס, הענו - חזרו וקבעוה בתפלה, והם אמרו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. איתמר נמי, אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות. בתחילה קבעוה בתפלה, העשירו - קבעוה על הכוס, חזרו והענו - קבעוה בתפלה, והם אמרו: המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס. איתמר נמי, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. אמר רבא, ומותבינן אשמעתין: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותן, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותן, מפני שיכול לאומרה על הכוס - לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס אלא אימא מפני שאומרה על הכוס. איתמר נמי, אמר רבי בנימין בר יפת: שאל רבי יוסי את רבי יוחנן בצידן ואמרי לה, רבי שמעון בן יעקב דמן צור את רבי יוחנן, ואנא שמעית: המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל על הכוס או לא? ואמר ליה: צריך שיבדיל על הכוס. איבעיא להו: המבדיל על הכוס, מהו שיבדיל בתפלה? - אמר רב נחמן בר יצחק, קל וחומר מתפלה: ומה תפלה דעיקר תקנתא היא - אמרי: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס המבדיל על הכוס, דלאו עיקר תקנתא היא - לא כל שכן? תני רב אחא אריכא קמיה דרב חיננא: המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס, ואם הבדיל בזו ובזו - ינוחו לו ברכות על ראשו. - הא גופא קשיא אמרת, המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס, אלמא: תפלה לחודה סגי, והדר תני: אם הבדיל בזו ובזו - ינוחו לו ברכות על ראשו, וכיון דנפיק ליה בחדא - אפטר, והויה ברכה שאינה צריכה ואמר רב ואיתימא ריש לקיש, ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום: (שמות כ') לא תשא אלא, אימא הכי: אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו - ינוחו לו ברכות על ראשו. בעא מיניה רב חסדא מרב ששת: טעה בזו ובזו מהו? - אמר ליה: טעה בזו ובזו - חוזר לראש.

דף לגב

אמר ליה רבינא לרבא: הלכתא מאי? - אמר ליה: כי קידוש, מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא, אף הבדלה נמי - אף על גב דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא. רבי אליעזר אומר: בהודאה. רבי זירא הוה רכיב חמרא, הוה קא שקיל ואזיל רבי חייא בר אבין בתריה. אמר ליה, ודאי דאמריתו משמיה דרבי יוחנן: הלכה כרבי אליעזר ביום טוב שחל להיות אחר השבת? - אמר ליה: אין. הלכה - מכלל דפליגי - ולא פליגי? והא פליגי רבנן - אימר דפליגי רבנן - בשאר ימות השנה, ביום טוב שחל להיות אחר השבת מי פליגי? - והא פליגי רבי עקיבא - אטו כל השנה כולה מי עבדינן כרבי עקיבא, דהשתא ניקו ונעביד כוותיה? כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא? - דתמני סרי תקון, תשסרי לא תקון, הכא נמי - שב תקון, תמני לא תקון - אמר ליה: לאו הלכה אתמר, אלא מטין אתמר. דאתמר, רבי יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו: הלכה, ואמרי לה: מטין. רבי יוחנן אמר: מודים ורבי חייא בר אבא אמר: נראין. אמר רבי זירא: נקוט דרבי חייא בר אבא בידך, דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר כרחבא דפומבדיתא. דאמר רחבא אמר רבי יהודה: הר הבית סטיו כפול היה, והיה סטיו לפני מסטיו. אמר רב יוסף: אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא, אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינן לן מרגניתא בבבל: ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך, ותנחילנו זמנו ששון וחגי נדבה ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל, בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, ותתן לנו וכו'. משנה. האומר על קן צפור יגיעו רחמך ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים - משתקין אותו. גמרא. בשלמא מודים מודים משתקין אותו - משום דמיחזי כשתי רשויות, ועל טוב יזכר שמך - נמי משמע על הטובה ולא על הרעה, ותנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. אלא, על קן צפור יגיעו רחמך מאי טעמא? - פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות. ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר: אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו. אמר רבה: כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה - אמר ליה אביי: והא משתקין אותו תנן ורבה נמי - לחדודי לאביי הוא דבעי. ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה: סיימתיהו לכולהו שבחי דמרך? למה לי כולי האי? אן הני תלת דאמרינן - אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה - לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת משל, למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י'): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא

זוטרטא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: (ישעיהו ל"ג) יראת ה' היא אוצרו - אין, לגבי משה מילתא זוטרטא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול. מודים מודים - משתקין אותו. אמר רבי זירא, כל האומר שמע שמע - כאומר מודים מודים דמי. מיתבי: הקורא את שמע וכופלה - הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה - לא קשיא: הא - דאמר מילתא מילתא ותני לה, והא - דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. אמר ליה רב פפא לאביי: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה? - אמר ליה:

דף לד.א

חברותא כלפי שמיא מי איכא? אי לא כוון דעתיה מעיקרא - מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה. משנה. (האומר: יברוך טובים - הרי זה דרכי מינות.) העובר לפני התיבה וטעה - יעבור אחר תחתיו, ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה. העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף, ואם אין שם כהן אלא הוא - לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי. גמרא. תנו רבנן: העובר לפני התיבה - צריך לסרב, ואם אינו מסרב - דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי - דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח. כיצד הוא עושה - פעם ראשונה יסרב, שניה מהבהב, שלישית - פושט את רגליו ויורד. תנו רבנן: שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה, ואלו הן: שאור, ומלח, וסרבנות. אמר רב הונא: טעה בשלש ראשונות - חוזר לראש, באמצעיות - חוזר לאתה חונן, באחרונות - חוזר לעבודה ורב אסי אמר: אמצעיות אין להן סדר. מתיב רב ששת: מהיכן הוא חוזר - מתחלת הברכה שטעה זה, תיובתא דרב הונא - אמר לך רב הונא: אמצעיות - כולהו חדא ברכתא נינהו. אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות. דאמר רבי חנינא: ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו. תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: רבינו, כמה ארכן הוא זה - אמר להם: כלום מאריך יותר ממה רבינו? דכתיב ביה: (דברים ט') את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'. שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה אמר להם: כלום מקצר יותר ממה רבינו? דכתיב: (במדבר י"ב) אל נא רפא נא לה. אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו, שנאמר: אל נא רפא נא לה, ולא קמדכר שמה דמרים. תנו רבנן: אלו ברכות שאדם שוחה בהן: באבות תחלה וסוף, בהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה - מלמדן אותו שלא ישחה. אמר רבי שמעון בן פיז

אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא הדיוט - כמו שאמרנו.

דף לדב

כהן גדול - בסוף כל ברכה וברכה, והמלך - תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. אמר רבי יצחק בר נחמני, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יהושע בן לוי: הדיוט - כמו שאמרנו, כהן גדול - תחלת כל ברכה וברכה, המלך - כיון שכרע, שוב אינו זוקף, שנאמר: (מלכים א' ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרע על ברכיו. תנו רבנן: קידה - על אפים, שנאמר: (מלכים א' א') ותקד בת-שבע אפים ארץ, כריעה - על ברכים, שנאמר: מכרע על ברכיו, השתחוואה - זו פשוט ידים ורגלים, שנאמר: (בראשית ל"ז) הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה. אמר רב חייה בריה דרב הונא: חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלו. תני חדא: הכורע בהודאה הרי זה משובח ותניא אידך: הרי זה מגונה לא קשיא: הא - בתחלה, הא - לבסוף. רבא כרע בהודאה תחלה וסוף. אמרי ליה רבנן: אמאי קא עביד מר הכי? - אמר להו: חזינא לרב נחמן דכרע, וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי. - והתניא: הכורע בהודאה הרי זה מגונה - ההיא - בהודאה שבהלל. - והתניא: הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה - כי תניא ההיא - בהודאה דברכת המזון. משנה. המתפלל וטעה - סימן רע לו, ואם שליח צבור הוא - סימן רע לשולחיו, מפני ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואומר, זה חי וזה מת. אמרו לו: מנין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפלתי בפי - יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו - יודע אני שהוא מטורף. גמרא. אהייא? אמר רב חייה אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות. איכא דמתני לה אברייתא: המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין בכולן - יכוין את לבו באחת אמר רבי חייה אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות. אמרו עליו על רבי חנינא וכו'. מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי, דאמר קרא: (ישעיהו נ"ז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן - (ישעיהו ס"ד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר: (דברים ט"ו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא. מאי עין לא

ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר, אדם הראשון היכן היה? - בגן. ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן - תלמוד לומר: (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד. תנו רבנן: מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל, שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים. כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים. בירידתו, אמר להם: לכו - שחלצתו חמה. אמרו לו: וכי נביא אתה? אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקבלני: אם שגורה תפלתי בפי - יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו - יודע אני שהוא מטורף. ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה. וכשבאו אצל רבן גמליאל, אמר להן: העבודה לא חסרתם ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות. ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים - ויחיה. אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו - לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לאו, אלא - הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך. ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות, שנאמר: (דניאל ו') וכיון פתיחן ליה בעליתה (לקבל) [נגד] ירושלם. אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא. ואמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמפרש חטאיה, שנאמר: (תהלים ל"ב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. הדרן עלך אין עומדין.

דף לה.א

משנה. כיצד מברכין על הפירות? על פירות האילן הוא אומר: בורא פרי העץ חוץ מן היין, שעל היין הוא אומר: בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא אומר: בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר: בורא פרי האדמה, רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים. גמרא. מנא הני מילי? דתנו רבנן: (ויקרא י"ט) קדש הלולים לה' - מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, מכאן אמר רבי עקיבא: אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך - והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה, חד: דאמר רחמנא - אחליה והדר אכליה ואידך: דבר הטעון שירה - טעון חלול, ושאינו טעון שירה - אין טעון חלול, וכדרכי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שאין אומרים שירה אלא על היין - שנאמר (שופטים ט') ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, אם אנשים משמח - אלהים במה משמח? מכאן, שאין אומרים שירה אלא על היין הניחא למאן דתני נטע רבעי, אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר? דאתמר: רבי חייה ורבי שמעון ברבי, חד תני: כרם רבעי, וחד תני: נטע רבעי ולמאן דתני כרם רבעי - הניחא אי יליף גזרה שוה, דתניא: רבי אומר, נאמר כאן: (ויקרא י"ט) להוסיף לכם תבואתו, ונאמר להלן: (דברים כ"ב) ותבואת הכרם - מה

להלן כרם אף כאן כרם, אייתר ליה חד הלול לברכה ואי לא יליף גזרה שוה - ברכה מנא ליה? ואי נמי יליף גזרה שוה - אשכחן לאחריו, לפניו מנין הא לא קשיא, דאתיא בקל וחומר: כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן? אשכחן כרם, שאר מינין מנין? דיליף מכרם, מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה - אף כל דבר שנהנה טעון ברכה. - איכא למפרך: מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח. מה לקמה - שכן חייבת בחלה כרם יוכיח. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן - דבר שנהנה וטעון ברכה, אף כל דבר שנהנה טעון ברכה. - מה להצד השוה שבהן - שכן יש בו צד מזבח ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח. - וזית מצד מזבח אתי? והא בהדיא כתיב ביה כרם, דכתיב: (שופטים ט"ו) ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר רב פפא: כרם זית - אקרי, כרם סתמא - לא אקרי. מכל מקום קשיא: מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח אלא: דיליף לה משבעת המינין - מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה, אף כל דבר שנהנה טעון ברכה. מה לשבעת המינין שכן חייבין בבכורים ועוד: התינח לאחריו, לפניו מנין? - הא לא קשיא דאתי בקל וחומר: כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן. ולמאן דתני נטע רבעי - הא תינח כל דבר נטיעה. דלאו בר נטיעה, כגון בשר ביצים ודגים, מנא ליה? - אלא, סברא הוא: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל. מאי תקנתיה - ילך אצל חכם. - ילך אצל חכם - מאי עביד ליה? הא עביד ליה איסורא - אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, וכתביב: (תהלים כ"ד) לה' הארץ ומלואה. רבי לוי רמי: כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתביב: (תהלים קט"ו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא, כאן - קודם ברכה,

דף לה.ב

כאן - לאחר ברכה. אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר: (משלי כ"ח) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ל"ב) הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר: (משלי א') שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית? אמר רבי חנינא בר פפא: רמי: כתיב (הושע ב') ולקחתי דגני בעתו וגו', וכתביב: (דברים י"א) ואספת דגנך וגו' - לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח

בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: (ישעיהו ס"א) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: (דברים י"א) ואספת דגנך ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידך, שנאמר: (דברים כ"ח) ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידך, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידך. אמר רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידך, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידך. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון - כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות - כדי לפטרן מן המעשר דאמר רבי ינאי: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, שנאמר: (דברים כ"ו) בערתי הקדש מן הבית ורבי יוחנן אמר: אפילו חצר קובעת, שנאמר (דברים כ"ו) ואכלו בשעריך ושבעו. חוץ מן היין וכו'. מאי שנא יין? אילימא משום דאשתני לעלויא, אשתני לברכה? והרי שמן, דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ אמרי: התם משום דלא אפשר, היכי נבריק? נבריק, בורא פרי הזית - פירא גופיה זית אקרי. - ונבריק עליה בורא פרי עץ זית - אלא אמר מר זוטרא: חמרא - זיין, משחא - לא זיין. ומשחא לא זיין? והתנן: הנודר מן המזון מותר במים ובמלח, והוינן בה: מים ומלח הוא דלא אקרי מזון, הא כל מילי אקרי מזון, נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל, דאמרי: אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בחמשת המינין בלבד ואמר רב הונא: באומר כל הזן עלי אלמא משחא זיין - אלא: חמרא סעיד, ומשחא לא סעיד. - וחמרא מי סעיד? והא רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי - טובא גריר, פורתא סעיד. - ומי סעיד כלל? והכתיב: (תהלים ק"ד) ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו' נהמא הוא דסעיד, חמרא לא סעיד - אלא: חמרא אית ביה תרתי - סעיד ומשמח, נהמא - מסעד סעיד, שמוחי לא משמח. אי הכי נבריק עליה שלש ברכות לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: אי קבע עלויה סעודתיה מאי? אמר ליה: לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא, השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם. גופא: אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ. היכי דמי? אילימא דקא שתי ליה (משתה) - אוזוקי מזיק ליה דתניא: השותה שמן של תרומה - משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, הסך שמן של תרומה - משלם את הקרן ומשלם את החומש אלא: דקא אכיל ליה על ידי פת. אי

הכי, הוּיָא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן, זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אלא: דקא שתי ליה על ידי אניגרון דאמר רבה בר שמואל: אניגרון - מיא דסלקא, אניגרון - מיא

דף לו.א

דכולהו שלקי. אם כן, הוּה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל. ותנן, זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוטר את הטפלה הכא במאי עסקינן - בחושש בגרונו. דתניא: החושש בגרונו - לא יערענו בשמן תחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע. - פשיטא - מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכיין - לא לברך עליה כלל, קמשמע לן: כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. קמחא דחיטי, - רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר: שהכל נהיה בדברו. אמר ליה רבא לרב נחמן: לא תפלוג עליה דרב יהודה, דרבי יוחנן ושמואל קיימי כוותיה דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית - מברכין עליו בורא פרי העץ אלמא: אף על גב דאשתני - במלתיה קאי הא נמי, אף על גב דאשתני - במלתיה קאי. מי דמי התם - לית ליה עלוּיָא אחרינא, הכא - אית ליה עלוּיָא אחרינא בפת. וכי אית ליה עלוּיָא אחרינא לא מברכין עליה בורא פרי האדמה אלא שהכל? והא אמר רבי זירא אמר רב מתנא אמר שמואל: אקרא חייא וקמחא דשערי מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו, מאי לאו, דחיטי - בורא פרי האדמה לא, דחיטי נמי, שהכל נהיה בדברו. ולשמעינן דחיטי וכל שכן דשערי אי אשמעינן דחיטי - הוּה אמינא: הני מילי דחיטי, אבל דשערי לא לברך עליה כלל - קמשמע לן. ומי גרע ממלח וזמית? דתנן: על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו אצטריך, סלקא דעתך אמינא: מלח וזמית - עביד אינש דשדי לפומיה, אבל קמחא דשערי, הואיל וקשה לקוקיאני - לא לברך עליה כלל קמשמע לן: כיון דאית ליה הנאה מיניה - בעי ברוכי. קורא - רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה ושמואל אמר: שהכל נהיה בדברו. רב יהודה אמר בורא פרי האדמה - פירא הוא, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו - הואיל וסופו להקשות. אמר ליה שמואל לרב יהודה: שינא כוותך מסתברא, דהא צנון סופו להקשות ומברכין עליה בורא פרי האדמה. ולא היא, צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא, דקלא - לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. - וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי - לא מברכין עליה? והרי צלף, דנטעי אינשי אדעתא דפרחא, ותנן: על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר: בורא פרי האדמה ועל האביונות ועל הקפריסין אומר: בורא פרי העץ - אמר רב נחמן בר יצחק: צלף - נטעי אינשי אדעתא דשותא, דקלא - לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. ואף על גב דקלסיה שמואל לרב יהודה, הלכתא כותיה דשמואל. אמר רב יהודה אמר רב: צלף של ערלה בחוצה לארץ - זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין. למימרא, דאביונות פירי וקפריסין לאו פירי? ורמינהו: על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה, ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ - הוא דאמר כרבי עקיבא דתנן, רבי אליעזר אומר: צלף - מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין,

רבי עקיבא אומר: אין מתעשר אלא אביונות בלבד, מפני שהוא פרי. - ונימא: הלכה כרבי עקיבא - אי אמר הלכה כרבי עקיבא, הוה אמינא - אפילו בארץ, קמשמע לן: כל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוצה לארץ, אבל בארץ לא. - ונימא: הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ, דכל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוצה לארץ - אי אמר הכי, הוה אמינא: הני מילי - גבי מעשר אילן, דבארץ גופא מדרבנן, אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא - אימא בחוצה לארץ נמי נגזור, קמשמע לן. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין. אמר ליה: מאי דעתך - כרבי עקיבא דמיקל, ולעביד מר כבית שמאי דמקילי טפי דתנן: צלף, בית שמאי אומרים: כלאים בכרם, ובית הלל אומרים: אין כלאים בכרם, אלו ואלו מודים שחייב בערלה. הא גופא קשיא אמרת צלף, בית שמאי אומרים: כלאים בכרם, אלמא מין ירק הוא, והדר תני: אלו ואלו מודים שחייב בערלה, אלמא מין אילן הוא לא קשיא בית שמאי ספוקי מספקא להו, ועבדי הכא לחומרא והכא לחומרא. מכל מקום, לבית שמאי הוה ליה ספק ערלה, ותנן: ספק ערלה בארץ ישראל - אסור, ובסוריא - מותר, ובחוצה לארץ - יורד

דף לו.ב

ולוקח, ובלבד שלא יראנו לוקט - רבי עקיבא במקום רבי אליעזר עבדינן כותיה, ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה. ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי, ורחמנא אמר: (ויקרא י"ט) וערלתם ערלתו את פריו - את הטפל לפריו, ומאי ניהו - שומר לפרי אמר רבא: היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי - היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר, הכא - במחובר - איתיה, בתלוש ליתיה. איתיביה אביי: פיטמא של רמון מצטרפת, והנץ שלו אין מצטרף מדקאמר הנץ שלו אין מצטרף, אלמא דלאו אוכל הוא, ותנן גבי ערלה: קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים והגרעינין - חייבין בערלה - אלא אמר רבא: היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי - היכא דאיתיה בשעת גמר פירא, האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא. איני? והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה: הני מתחלי דערלה - אסירי, הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי - בכופרא, וקא קרי ליה שומר לפירי רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דתנן, רבי יוסי אומר: סמדר - אסור מפני שהוא פרי, ופליגי רבנן עליה. מתקף לה רב שימי מנהרדעא: ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה? והתנן: מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית? בית שמאי אומרים: כל האילנות משיוציאו ובית הלל אומרים: החרובין משישרשרו, והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו, ושאר כל האילנות - משיוציאו ואמר רב אסי: הוא בוסר, הוא גרוע, הוא פול הלבן. פול הלבן סלקא דעתך? אלא אימא: שיעורו כפול הלבן. מאן שמעת ליה דאמר: בוסר - אין, סמדר לא - רבנן, וקתני: שאר כל האילנות משיוציאו אלא אמר רבא: היכא אמרינן דהוי שומר לפרי - היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא, הכי - כי שקלת ליה לא מיית פירא. הוה עובדא ושקלוה לנץ דרמונא - ויבש רמונא, ושקלוה לפרחא דביטיתא - ואיקיים ביטיתא. (והלכתא כמר בר רב אשי, דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין. ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו - לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו, ולא

מברכין עליה בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה). פלפלי - רב ששת אמר: שהכל רבא אמר: לא כלום. ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: כס פלפלי ביומי דכפורי - פטור, כס זנגבילא ביומא דכפורי - פטור. מיתבי: היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר: וערלתם ערלתו את פרו, איני יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל - להביא עץ שטעם עזו ופריו שוה, ואיזהו - זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה, וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר: (דברים ח') ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה לא קשיא: הא ברטיבתא, הא ביבשתא. אמרי ליה רבנן למרימר: כס זנגבילא ביומא דכפורי - פטור. והא אמר רבא: האי המלתא דאתיא מבי הנדואי - שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה לא קשיא: הא ברטיבתא, הא ביבשתא. חביץ קדרה, וכן דייסא רב יהודה אמר: שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר: בורא מיני מזונות. בדייסא גרידא כולי עלמא לא פליגי דבורא מיני מזונות, כי פליגי - בדייסא כעין חביץ קדרה, רב יהודה אמר: שהכל - סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר: בורא מיני מזונות - סבר סמידא עיקר. אמר רב יוסף: כותיה דרב כהנא מסתברא, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. גופא, רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואיתמר נמי, רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וצריכא: דאי אשמעינן כל שהוא - הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה, אבל על ידי תערובות - לא,

דף לזא

קא משמע לן, כל שיש בו. ואי אשמעינן כל שיש בו, הוה אמינא כל שיש בו חמשת המינים - אין, אבל אורז ודוחן - לא, משום דעל ידי תערובת אבל איתיה בעיניה - נימא אפילו אורז ודוחן נמי מברכין עליו בורא מיני מזונות קמשמע לן: כל שהוא מחמשת המינים הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות לאפוקי אורז ודוחן, דאפילו איתיה בעיניה - לא מברכין בורא מיני מזונות. ואורז [ודוחן] לא מברכין בורא מיני מזונות? והתניא: הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן - מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וגבי מעשה קדרה תניא: בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש - כמעשה קדרה, ולא כמעשה קדרה כמעשה קדרה - דמברכין עליו תחלה וסוף ולא כמעשה קדרה, דאילו כמעשה קדרה - בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, ואילו הכא, בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו, ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שבראת. - ואורז לאו מעשה קדרה הוא? והתניא, אלו הן מעשה קדרה: חילקא, טרגיס, סולת, זריז, וערסן, ואורז - הא מני - רבי יוחנן בן נורי היא דתניא, רבי יוחנן בן נורי אומר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חמוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל רבנן לא. - ורבנן לא? והתניא: הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה טחנה אפאה ובשלה, בזמן שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה שלש ברכות, אם אין הפרוסות

קיימות - בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש. מני? אילימא רבי יוחנן בן נורי היא, דאמר אורז מין דגן הוא - המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו - רבנן היא, ותיובתא דרב ושמואל תיובתא. אמר מר: הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה. והתניא: בורא מיני זרעים - לא קשיא: הא רבי יהודה, והא רבנן דתנן, ועל ירקות אומר: בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים. אמר מר: הכוסס את האורז - מברך עליו בורא פרי האדמה, טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. - והתניא: לבסוף ולא כלום - אמר רב ששת: לא קשיא: הא רבן גמליאל והא רבנן. דתניא, זה הכלל: כל שהוא משבעת המינים, רבן גמליאל אומר: שלש ברכות, וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלש. ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו, והביאו לפנייהם כותבות ואכלו, ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך. קפץ וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש. אמר ליה רבן גמליאל: עקיבא, עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת אמר לו: רבינו, אף על פי שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן, למדתנו רבינו: יחיד ורבים הלכה כרבים. רבי יהודה אומר משמו: כל שהוא משבעת המינים

דף לזב

ולא מין דגן הוא, או מין דגן ולא עשאו פת, רבן גמליאל אומר: שלש ברכות, וחכמים אומרים: ברכה אחת כל שאינו לא משבעת המינים ולא מין דגן, כגון פת אורז ודוחן - רבן גמליאל אומר: ברכה אחת מעין שלש, וחכמים אומרים: ולא כלום. במאי אוקימתא - כרבן גמליאל, אימא סיפא דרישא: אם אין הפרוסות קיימות - בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש, מני? אי רבן גמליאל - השתא אכותבות ואדייסא אמר רבן גמליאל שלש ברכות, אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא? אלא פשיטא - רבנן, אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן? אלא, לעולם רבנן, ותני גבי אורז: ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום. אמר רבא: האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא - מברך בורא מיני מזונות. מאי טעמא - דסמידא עיקר. דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא - מברך עליו שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא - דובשא עיקר. והדר אמר רבא: אידי ואידי בורא מיני מזונות דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות. אמר רב יוסף: האי חביצא דאית ביה פרורין כזית - בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. אמר רב יוסף: מנא אמינא לה - דתניא: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן - מברך המוציא לחם מן הארץ, ותני עלה: וכולן פותתן כזית. אמר ליה אביי: אלא מעתה, לתנא דבי רבי ישמעאל

דאמר, פורכן עד שמחזירן לסלתן, הכי נמי דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ? וכי תימא הכי נמי, והתניא: לקט מכולן כזית ואכלן, אם חמץ הוא - ענוש כרת, ואם מצה הוא - אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח הכא במאי עסקינן - בשערסן. אי הכי, אימא סיפא: והוא שאכלן בכדי אכילת פרס, ואי בשערסן - האי שאכלן? שאכלו מיבעי ליה - הכא במאי עסקינן - בבא מלחם גדול. מאי הוה עלה? אמר רב ששת: האי חביצא, אף על גב דלית ביה פרורין כזית - מברך עליו המוציא לחם מן הארץ. אמר רבא: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. טרוקנין חייבין בחלה. וכי אתא רבין אמר רבי יוחנן: טרוקנין פטורין מן החלה. מאי טרוקנין? אמר אביי: כובא דארעא. ואמר אביי: טריתא פטורה מן החלה. מאי טריתא? איכא דאמרי: גביל מרתח, ואיכא דאמרי: נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי: לחם העשוי לכותח. תני רבי חייא: לחם העשוי לכותח פטור מן החלה. והא תניא: חייב בחלה התם כדקתני טעמא, רבי יהודה אומר: מעשיה מוכיחין עליה, עשאן

דף לח.א

כעבין - חייבין, כלמודין - פטורים. אמר ליה אביי לרב יוסף: האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה? אמר ליה: מי סברת נהמא הוא? גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה בורא מיני מזונות. מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה, וברך עלויה, המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות. אמר מר בר רב אשי: ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, מאי טעמא (דברים ט"ז) - לחם עוני קרינן ביה. ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא? - זיעה בעלמא הוא. כמאן? כי האי תנא, דתנן: דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומץ ספוניות, ושאר מי פירות של תרומה - רבי אליעזר מחייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר. אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: טרימא מהו? לא הוה אדעתיה דרבא מאי קאמר ליה. יתיב רבינא קמיה דרבא, אמר ליה: דשומשמי קא אמרת, או דקורטמי קא אמרת, או דפורצני קא אמרת? אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה, אמר ליה: חשילתא ודאי קא אמרת, ואדכרתן מלתא הא דאמר רב אסי: האי תמרי של תרומה - מותר לעשות מהן טרימא, ואסור לעשות מהן שכר. והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא - מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא - במלתייהו קיימי כדמעיקרא. שתיתא, רב אמר: שהכל נהיה בדברו, ושמואל אמר: בורא מיני מזונות. אמר רב חסדא: ולא פליגי, הא בעבה הא ברכה עבה - לאכילה עבדי לה, רכה - לרפואה קא עבדי לה. מתיב רב יוסף: ושויין, שבוחשין את השתות בשבת ושותין זיתום המצרי ואי סלקא דעתך לרפואה קא מכויין, רפואה בשבת מי שרי? אמר ליה אביי: ואת לא תסברא? והא תנן: כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל המשקין שותה אלא מה אית לך למימר? - גברא לאכילה קא מכויין, הכי נמי - גברא לאכילה קא מכויין. לישנא אחרינא: אלא מה אית לך למימר - גברא לאכילה קא מכויין ורפואה ממילא קא הויא, הכי נמי - לאכילה קא מכויין ורפואה ממילא קא הויא. וצריכא דרב (ושמואל): דאי מהאי, - הוה אמינא לאכילה קא מכויין ורפואה ממילא קא הויא אבל הכא, כיון

דלכתחלה לרפואה קא מכוין, לא לברוך עלויה כלל - קמשמע לך: כיון דאית ליה הנאה מיניה, בעי ברוכי. שעל הפת הוא אומר המוציא וכו'. תנו רבנן: מה הוא אומר? המוציא לחם מן הארץ, רבי נחמיה אומר: מוציא לחם מן הארץ. אמר רבא: במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע, דכתיב (במדבר כ"ג): אל מוציאם ממצרים, כי פליגי - בהמוציא רבנן סברי: המוציא - דאפיק משמע, דכתיב: (דברים ח') המוציא לך מים מצור החלמיש ורבי נחמיה סבר: המוציא - דמפיק משמע, שנאמר: (שמות ו') המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ורבנן? - ההוא, הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל: כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידיעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים, דכתיב (שמות ו'): וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא. משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [את] בר רב זביד אחוה דרבי שמואל בר רב זביד דאדם גדול הוא, ובקי בברכות הוא. אמר להם: לכשיבא לידכם הביאוהו לידי. זמנא חדא איקלע לגביה, אפיקו ליה ריפתא, פתח ואמר מוציא. אמר: זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא? בשלמא אי אמר המוציא -

דף לח.ב

אשמעינן טעמא, ואשמעינן דהלכתא כרבנן אלא דאמר מוציא מאי קמשמע לך? - ואיהו דעבד - לאפוקי נפשיה מפלוגתא. והלכתא: המוציא לחם מן הארץ, דקיימא לן כרבנן, דאמרי: דאפיק משמע. - ועל הירקות אומר וכו'. קתני ירקות דומיא דפת - מה פת שנשתנה על ידי האור, אף ירקות נמי שנשתנו על ידי האור. אמר רבנאי משמיה דאביי, זאת אומרת: שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה (ממאי - מדקתני ירקות דומיא דפת). דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו - רב: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה ורבותינו היורדין מארץ ישראל, ומנו - עולא משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר: כל שתחלתו בורא פרי האדמה, שלקו - שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו - בורא פרי האדמה. בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה - משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו - שהכל, היכי משכחת לה? אמר רב נחמן בר יצחק: משכחת לה בתומי וכתתי. דרש רב נחמן משום רבינו, ומנו - שמואל: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה וחברינו היורדים מארץ ישראל, ומנו - עולא, משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר: במחלוקת שנויה. דתניא: יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח, דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אומר: יוצאים ברקיק השרוי, אבל לא במבושל, אף על פי שלא נמוח. ולא היא, דכולי עלמא - שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם - אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא - אפילו רבי יוסי מודה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה, ורבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו. אמר רב נחמן בר יצחק: קבע עולא לשבשתיה כרבי בנימין בר יפת. תהי בה רבי זירא: וכי מה

ענין רבי בנימין בר יפת אצל רבי חייא בר אבא? רבי חייא בר אבא - דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה, ורבי בנימין בר יפת - לא דייק ועוד, רבי חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן רביה, ורבי בנימין בר יפת לא מהדר ועוד, בר מן דין ובר מן דין, דההוא תורמסא דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה ואכלי ליה בקנוח סעודה, אתו ושאלו לרבי יוחנן, ואמר להו: מברכין עלויה בורא פרי האדמה ועוד, אמר רבי חייא בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף. אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי - בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש, אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי, בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו, אלא לבסוף מאי מברך? - דילמא: בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שברא. מתיב רב יצחק בר שמואל: ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח - יוצא בהן ובקלח שלהן, אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ואי סלקא דעתך במילתייהו קאי - שלוקין אמאי לא? - שאני התם, דבעינן טעם מרור - וליכא. אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח? כיון דשקילא לגרעיניה

דף לט.א

בצר ליה שיעורא - אמר ליה: מי סברת כזית גדול בעינן? כזית בינוני בעינן (והא איכא), וההוא דאייתו לקמיה דרבי יוחנן - זית גדול הוה, דאף על גב דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא. דתנן: זית שאמרו - לא קטן ולא גדול אלא בינוני, וזהו אגורי. ואמר רבי אבהו: לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו, ואמרי לה: סמרוסי שמו, ולמה נקרא שמו אגורי - ששמנו אגור בתוכו. נימא כתנאי, דהנהו תרי תלמידי דהווי יתבי קמיה דבר קפרא, הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות, נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך, קפץ וברך על הפרגיות, לגלג עליו חבירו. כעס בר קפרא, אמר: לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם - אתה על מה לגלגת עליו? חזר ואמר: לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס. ואמר: אם חכמה אין כאן, זקנה אין כאן? תנא: ושניהם לא הוציאו שנתן. מאי לאו בהא קא מיפלגי דמברך סבר: שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו, הלכך חביב עדיף ומלגלג סבר: שלקות - בורא פרי האדמה, פרגיות - שהכל נהיה בדברו, הלכך פירא עדיף - לא, דכולי עלמא שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו, והכא בהאי סברא קא מיפלגי מר סבר: חביב עדיף, ומר סבר: כרוב עדיף, דזיין. אמר רבי זירא, כי הוינן בי רב הונא אמר לן: הני גרגלידי דלפתא, פרמינהו פרימא רבא - בורא פרי האדמה, פרימא זוטא - שהכל נהיה בדברו. וכי אתאן לבי רב יהודה אמר לן: אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דפרמינהו טפי - כי היכי דנמתיק טעמיה. אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא אמר לן: תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא - בורא פרי האדמה, דלפתא, דמפשו בה קמחא טפי - בורא מיני מזונות והדר אמר: אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדי בה קמחא טפי - לדבוקי בעלמא עבדי לה. אמר רב חסדא: תבשיל של תרדין - יפה

ללב וטוב לעינים, וכל שכן לבני מעים. אמר אביי: והוא דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך. אמר רב פפא: פשיטא לי, מיא דסלקא - כסלקא, ומיא דלפתא - כלפתא, ומיא דכולהו שלקי - ככולהו שלקי. בעי רב פפא: מיא דשיבתא מאי, למתוקי טעמא עבדי, או לעבורי זוהמא עבדי לה? תא שמע: השבת, משנתנה טעם בקדירה - אין בה משום תרומה ואינה מטמאה טומאת אוכלים. שמע מינה: למתוקי טעמא עבדי לה, שמע מינה. אמר רב חייא בר אשי: פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא. ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: צריך שתכלה ברכה עם הפת. מתקיף לה רבא: מאי שנא צנומה דלא - משום דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא על הפת נמי, כי קא גמרה - אפרוסה גמרה

דף לטב

אלא אמר רבא: מברך ואחר כך בוצע. נהרדעי עבדי כרבי חייא, ורבנן עבדי כרבא. אמר רבינא, אמרה לי אם: אבוך עביד כרבי חייא, דאמר רבי חייא: צריך שתכלה ברכה עם הפת, ורבנן עבדי כרבא. והלכתא כרבא, דאמר: מברך ואחר כך בוצע. איתמר, הביאו לפנייהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא: מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין, ורבי יוחנן אמר: שלמה מצוה מן המובחר, אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין - דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורין. אמר רבי ירמיה בר אבא: כתנאי תורמין בצל קטן שלם אבל לא חצי בצל גדול. רבי יהודה אומר: לא כן, אלא חצי בצל גדול. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: חשוב עדיף, ומר סבר שלם עדיף - היכא דאיכא כהן - כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף, כי פליגי - דליכא כהן. דתנן: כל מקום שיש כהן - תורם מן היפה, וכל מקום שאין כהן - תורם מן המתקיים, רבי יהודה אומר: אין תורם אלא מן היפה. אמר רב נחמן בר יצחק: וירא שמים יוצא ידי שניהן, ומנו? מר בריה דרבינא. דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע. תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך. אמר ליה: מה שמך? אמר ליה: שלמן. אמר ליה: שלום אתה ושלמה משנתך, ששמת שלום בין התלמידים. אמר רב פפא: הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע. מאי טעמא - (דברים ט"ז) לחם עני כתיב. אמר רבי אבא: ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות. מאי טעמא - (שמות ט"ז) לחם משנה כתיב. אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא. רבי זירא הוה בצע אכולא שירותא. אמר ליה רבינא לרב אשי: והא קא מתחזי כרעבתנותא אמר [ליה]: כיון דכל יומא לא קעביד הכי, והאידינא קא עביד - לא מתחזי כרעבתנותא. רב אמר ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי: הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, - נעביד ביה מצוה אחריתי.

דף מא

אמר רב: טול ברוך, טול ברוך - אינו צריך לברך, הבא מלח, הבא לפתן - צריך לברך ורבי יוחנן אמר: אפילו הביאו מלח, הביאו לפתן - נמי אינו צריך לברך גביל לתורי גביל לתורי - צריך לברך ורב ששת אמר: אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך, דאמר רב

יהודה אמר רב: אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: (דברים י"א) ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא: אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד. רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא. אמרו ליה: הדר מר משמעתי? אמר להו: לית דין צריך בשש. ואמר רבא בר שמואל משום רבי חייא: אין מי רגלים כלים אלא בישיבה. אמר רב כהנא: ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח - יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון. ואמר רבא בר שמואל משמיה דרבי חייא: אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק. תניא נמי הכי: אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק. תניא אידך: אכל כל מאכל ולא אכל מלח, שתה כל משקין ולא שתה מים, ביום - ידאג מן ריח הפה, ובלילה - ידאג מפני אסכרה. תנו רבנן: המקפה אכילתו במים - אינו בא לידי חולי מעים. וכמה? אמר רב חסדא: קיתון לפת. אמר רב מרי אמר רבי יוחנן: הרגיל בעדשים אחת לשלשים יום - מונע אסכרה מתוך ביתו. אבל כל יומא, לא. מאי טעמא - משום דקשה לריח הפה. ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן: הרגיל בחרדל אחת לשלשים יום - מונע חלאים מתוך ביתו, אבל כל יומא לא. מאי טעמא - משום דקשה לחולשא דלבא. אמר רב חייא בר אשי אמר רב: הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין ומברין כל גופו של אדם. אמר רבי חמא ברבי חנינא: הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב. מיתבי, רבי שמעון בן גמליאל אומר: קצח - אחד מששים סמני המות הוא, והישן למזרח גרנו - דמו בראשו לא קשיא: הא בריחו, הא בטעמו. אימיה דרבי ירמיה אפיא ליה ריפתא, ומדבקא ליה ומקלפא ליה. רבי יהודה אומר: בורא מיני דשאים. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: אין הלכה כרבי יהודה. ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: מאי טעמא דרבי יהודה - אמר קרא: (תהלים ס"ח) ברוך ה' יום יום, וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו? אלא לומר לך: כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו הכא נמי, כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו. ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם: מדת בשר ודם - כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן - מלא מחזיק, ריקן אינו מחזיק, שנאמר: (שמות ט"ו) ויאמר אם שמוע תשמע, אם שמוע - תשמע, ואם לאו - לא תשמע. דבר אחר: אם שמוע בישן - תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך - שוב לא תשמע. משנה. בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה - יצא, ועל פירות הארץ בורא פרי העץ - לא יצא. ועל כולם, אם אמר שהכל נהיה בדברו - יצא. גמרא. מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא? אמר רב נחמן בר יצחק: רבי יהודה היא, דתנן: יבש המעין ונקצץ האילן - מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר: מביא וקורא. על פירות הארץ וכו'. פשיטא - אמר רב נחמן בר יצחק: לא נצרכה אלא לרבי יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר: גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין, שנאמר: (בראשית

ט') וישת מן היין וישכר רבי נחמיה אומר: תאנה היתה, שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו, שנאמר (בראשית ג') ויתפרו עלה תאנה רבי יהודה אומר: חטה היתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. סלקא דעתך אמינא, הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן היא, ליברך עליה בורא פרי העץ - קמשמע לן: היכא מברכינן בורא פרי העץ - היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואזא והדר מפיק,

דף מ.ב

אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוואזא דהדר מפיק - לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. ועל כולן אם אמר שהכל וכו'. אתמר, רב הונא אמר: חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר: אפילו פת ויין. נימא כתנאי: ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה - יצא. ראה תאנה ואמר: כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה - יצא, דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות - לא יצא ידי חובתו. נימא, רב הונא דאמר כרבי יוסי, ורבי יוחנן דאמר כרבי מאיר - אמר לך רב הונא: אנא דאמרי אפילו לרבי מאיר עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם - אלא היכא דקא מדכר שמיא דפת, אבל היכא דלא קא מדכר - שמיא דפת - אפילו רבי מאיר מודה. ורבי יוחנן אמר לך: אנא דאמרי אפילו לרבי יוסי, עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם - אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן, אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן - אפילו רבי יוסי מודה. בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר: בריך מריה דהאי פיתא. אמר רב: יצא. והאמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה - דאמר: בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. והא בעינן שלש ברכות מאי יצא דקאמר רב - נמי, יצא ידי ברכה ראשונה. מאי קמשמע לן - אף על גב דאמרה בלשון חול, תנינא, ואלו נאמרים בכל לשון: פרשת סוטה, וידוי מעשר, קריאת שמע, ותפלה, וברכת המזון אצטריך, סלקא דעתך אמינא הני מילי - דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש, אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש אימא לא - קמשמע לן. גופא, אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם - אינה ברכה. ורבי יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות - אינה ברכה. אמר אביי: כוותיה דרב מסתברא, דתניא: (דברים כ"ו) לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא עברתי - מלברכך, ולא שכחתי - מלהזכיר שמך עליו, ואילו מלכות לא קתני. ורבי יוחנן - תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו. משנה. ועל דבר שאין גדולו מן הארץ אומר: שהכל נהיה בדברו. על החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר: שהכל נהיה בדברו רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. היו לפניו מינין הרבה, רבי יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה - עליו הוא מברך וחכמים אומרים: מברך על איזה מהן שירצה. גמרא. תנו רבנן: על דבר שאין גדולו מן הארץ, כגון: בשר בהמות חיות ועופות ודגים, אומר שהכל נהיה בדברו על החלב ועל הביצים ועל הגבינה אומר שהכל על הפת שעפשה, ועל היין שהקרים, ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל. למימרא, דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע

נינהו? והתניא: הנודר מפירות הארץ - אסור בפירות הארץ ומותר בכמהין ופטירות, ואם אמר כל גדולי קרקע עלי - אסור אף בכמהין ופטירות אמר אביי: מירבא רבו מארעא, מינקי לא ינקי מארעא. והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני - תני: על דבר שאין יונק מן הארץ. ועל הנובלות. מאי נובלות? רבי זירא ורבי אילעא, חד אמר: בושלי כמרא. וחד אמר: תמרי דזיקא. תנן, רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא - היינו דקרי ליה מין קללה, אלא למאן דאמר תמרי דזיקא - מאי מין קללה? - אשארא. איכא דאמרי: בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא - היינו דמברכין עליהו שהכל אלא למאן דאמר תמרי דזיקא שהכל? בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי - אלא: בנובלות סתמא - כולי עלמא לא פליגי דבושלי כמרא נינהו, כי פליגי - בנובלות תמרה. דתנן: הקלין שבדמאי: השיתין, והרימין, והעוזרדין, בנות שוח, ובנות שקמה, וגופנין, ונצפה, ונובלות תמרה. שיתין - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מין תאנים, רימין - כנדי העוזרדין - טולשי בנות שוח - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: תאיני חירותא בנות שקמה - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: דובלי. גופנין - שילהי גופני נצפה - פרחא נובלות תמרה - רבי אילעא ורבי זירא, חד אמר: בושלי כמרא, וחד אמר: תמרי דזיקא. בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא - היינו דקתני: הקלין שבדמאי - ספיקן הוא דפטור, הא ודאן חייב אלא למאן דאמר תמרי דזיקא, ודאן חייב? הפקרא נינהו הכא במאי עסקינן - שעשאן גורן. דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן - הוקבעו למעשר. איכא דאמרי:

דף מא.א

בשלמא למאן דאמר תמרי דזיקא - היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא, והתם קרי לה תמרה, אלא למאן דאמר בושלי כמרא - ניתני אידי ואידי נובלות תמרה או אידי ואידי נובלות סתמא - קשיא. היו לפניו מינין הרבה וכו'. אמר עולא: מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר: מין שבעה עדיף, ורבנן סברי: מין חביב עדיף. אבל בשאין ברכותיהן שוות - דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. מיתבי: היו לפניו צנון וזית - מברך על הצנון ופוטר את הזית - הכא במאי עסקינן - כשהצנון עקר. אי הכי, אימא סיפא רבי יהודה אומר: מברך על הזית, שהזית ממין שבעה לית ליה לרבי יהודה הא דתנן: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוטר את הטפלה? וכי תימא הכי נמי דלית ליה, והתניא: רבי יהודה אומר: אם מחמת צנון בא הזית - מברך על הצנון ופוטר את הזית - לעולם בצנון עיקר עסקינן, וכי פליגי רבי יהודה ורבנן - במילתא אחריתי פליגי, וחסורי מחסרא והכי קתני: היו לפניו צנון וזית - מברך על הצנון ופוטר את הזית. במה דברים אמורים - כשהצנון עיקר, אבל אין הצנון עיקר - דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ושני מינין בעלמא שברכותיהן שוות - מברך על איזה מהן שירצה. רבי יהודה אומר: מברך על הזית, שהזית ממין שבעה. פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר: מין שבעה

עדיף, ורבנן סברי: מין חביב עדיף, אבל בשאין ברכותיהן שוות - דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחד אמר: אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת - שפיר, אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי - במאי פליגי? - אמר רבי ירמיה: להקדים. דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק: כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, שנאמר: (דברים ח') ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ופליגא דרבי חנן, דאמר רבי חנן: כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר. חטה - דתנן: הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו - הוא והן טמאין מיד היה לבוש כליו, וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעותיו - הוא טמא מיד, והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס, פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכלן בלפתן. שעורה - דתנן: עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל. גפן - כדי רביעית יין לנוזר. תאנה - כגרוגרת להוצאת שבת. רמון - כדתנן: כל כלי בעלי בתים

דף מא.ב

שיעורין כרמונים. ארץ זית שמן - אמר רבי יוסי ברבי חנינא: ארץ שכל שיעוריה כזיתים. כל שיעוריה סלקא דעתך? והא איכא הנך דאמרן אלא: ארץ שרוב שיעוריה כזיתים. דבש - ככותבת הגסה ביום הכפורים. ואידך? הני שיעורין בהדיא מי כתיבי? אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא, אייתו לקמייהו תמרי ורמוני, שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא. אמר ליה רב חסדא: לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק: כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה? - אמר ליה: זה שני לארץ, וזה חמישי לארץ. - אמר ליה: מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך. איתמר: הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא: טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם. וכן אמר רב נחמן: טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר: טעונין ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם, שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד. ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: פת פוטרת כל מיני מאכל, ויין פוטר כל מיני משקים. אמר רב פפא, הלכתא: דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה - אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה - טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחריהם לאחר סעודה - טעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחריהם. שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו: דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם? אמר להם: הואיל ופת פוטרתן. אי הכי, יין נמי נפטרית פת - שאני יין,

דף מ.ב.א

דגורם ברכה לעצמו. רב הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך. אמר ליה רב נחמן: עדי כפנא אלא: כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך. רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא, אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין. כי אתא, שמעינהו דקא מברכי המוציא. אמר להו: מאי ציצי דקא שמענא? דילמא

המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו? - אמרי ליה: אין דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה: פת הבאה בכסנין מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל: הלכה כרבי מונא. אמר להו: אין הלכה כרבי מונא אתמר. אמרי ליה: והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל, לחמניות - מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא - שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו - לא. רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן, בתר דגמר סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל, שקל רב פפא וקא אכיל. אמרי ליה: לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול? - אמר להו: סלק אתמר. רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו ריסתנא מבי ריש גלותא, רבא אכיל ורבי זירא לא אכיל. אמר ליה: אנן אתכא דריש גלותא סמכינן. אמר רב: הרגיל בשמן - שמן מעכבו. אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא אמר לן: כגון אנן דרגילין במשחא - משחא מעכבא לן. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רבי חייה בר אשי אמר רב, שלש תכיפות הן: תכף לסמיכה שחיטה, תכף לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידים ברכה. אמר אביי, אף אנו נאמר: תכף לתלמידי חכמים ברכה, שנאמר: (בראשית ל') ויברכני ה' בגללך. איבעית אימא מהכא, שנאמר: (בראשית ל"ט) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. משנה. בריך על היין שלפני המזון - פטר את היין שלאחר המזון, בריך על הפרפרת שלפני המזון - פטר את הפרפרת שלאחר המזון, בריך על הפת - פטר את הפרפרת, על הפרפרת - לא פטר את הפת בית שמאי אומרים: אף לא מעשה קדרה. היו יושבין - כל אחד מברך לעצמו, הסבו - אחד מברך לכולן.

דף מבב

בא להם יין בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו. אחר המזון - אחד מברך לכולם, והוא אומר על המוגמר, ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. גמרא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין, אבל בשאר ימות השנה - מברך על כל כוס וכוס. אתמר נמי, אמר רבה בר מרי אמר רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים, ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ, ובשעת הקזת דם, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין, אבל בשאר ימות השנה - מברך על כל כוס וכוס. רבה בר מרי איקלע לבי רבא בחול, חזייה דבריק לפני המזון והדר בריך לאחר המזון, אמר ליה: יישר, וכן אמר רבי יהושע בן לוי. רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביום טוב, חזייה דבריק אכל כסא וכסא. אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבי יהושע בן לוי? - אמר ליה: נמלך אנא. איבעיא להו: בא להם יין בתוך המזון, מהו שיפטור את היין שלאחר המזון? אם תימצי לומר בריך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון - משום דזה לשתות וזה לשתות, אבל הכא דזה לשתות וזה לשרות - לא או דילמא לא שנא? - רב אמר: פוטר, ורב כהנא אמר: אינו פוטר. רב נחמן אמר: פוטר, ורב ששת אמר: אינו פוטר. רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי דרב אמר: אינו פוטר. איתיביה רבא לרב נחמן: בא להם יין בתוך המזון - כל אחד

ואחד מברך לעצמו, לאחר המזון - אחד מברך לכולם אמר ליה, הכי קאמר: אם לא בא להם יין בתוך המזון אלא לאחר המזון - אחד מברך לכולם. ברך על הפת - פטר את הפרפרת, על הפרפרת - לא פטר את הפת בית שמאי אומרים: אף לא מעשה קדרה. איבעיא להו: בית שמאי ארישא פליגי, או דילמא אסיפא פליגי? דקאמר תנא קמא: ברך על הפת פטר את הפרפרת וכל שכן מעשה קדרה, ואתי בית שמאי למימר: לא מיבעיא פרפרת - דלא פטרה להו פת, אלא אפילו מעשה קדרה - נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי, דקתני: ברך על הפרפרת לא פטר את הפת, פת הוא דלא פטר, אבל מעשה קדרה - פטר. ואתו בית שמאי למימר: ואפילו מעשה קדרה נמי לא פטר - תיקו. היו יושבין כל אחד ואחד כו'. הסבו - אין, לא הסבו - לא. ורמינהו: עשרה שהיו הולכים בדרך, אף על פי שכולם אוכלים מככר אחד - כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו - אחד מברך לכולם. קתני ישבו, אף על פי שלא הסבו - אמר רב נחמן בר יצחק, כגון דאמרי: ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן. כי נח נפשיה דרב, אזלו תלמידיו בתריה. כי הדרי, אמרי: ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק. בתר דכרכי יתבי וקא מיבעיא להו: הסבו דוקא תנן, אבל ישבו - לא, או דילמא כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא - כי הסבו דמי? לא הוה בידיהו. קס רב אדא בר אהבה -

דף מג.א

אהדר קרעיה לאחוריה, וקרע קרעיה אחרינא. אמר: נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא, רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו: כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן - כהסבו דמי. הסבו - אחד מברך. אמר רב: לא שנו אלא פת דבעי הסבה, אבל יין לא בעי הסבה. ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמי בעי הסבה. איכא דאמרי, אמר רב: לא שנו אלא פת - דמהניא ליה הסבה, אבל יין - לא מהניא ליה הסבה. ורבי יוחנן אמר: אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה. מיתיבי: כיצד סדר הסבה? אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם. הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, בא להם יין - כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים, אף על פי שכל אחד ואחד נוטל ידו אחת - חוזר ונוטל שתי ידיו. בא להם יין, אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו - אחד מברך לכולם. להאיך לישנא דאמר רב: לא שנו אלא פת דבעי הסבה, אבל יין לא בעי הסבה - קשיא רישא - שאני אורחין דדעתיהו למיעקר. ולהאיך לישנא דאמר רב: לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה - קשיא סיפא - שאני התם, דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת, מהניא ליה הסבה ליין. בא להם יין בתוך המזון. שאלו את בן זומא: מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו, לאחר המזון - אחד מברך לכולם? - אמר להם: הואיל ואין בית הבליעה פנוי. והוא אומר על המוגמר כו'. מדקתני והוא אומר על המוגמר - מכלל דאיכא עדיף מיניה, ואמאי? הואיל והוא נוטל ידיו תחלה באחרונה. מסייע ליה לרב, דאמר רב חייא בר אשי אמר רב: הנוטל ידיו

תחלה באחרונה - הוא מזומן לברכה. רב ורבי חייה הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא. אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך חזייה דהוה מרתת, אמר ליה רבי חייה: בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך. אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה: מאימתי מברכין על הריח - משתעלה תמרתו. אמר ליה רבי זירא לרבא בר ירמיה: והא לא קא ארח - אמר ליה: ולטעמך המוציא לחם מן הארץ דמברך - והא לא אכל אלא - דעתיה למיכל, הכא נמי דעתיה לארוחי. אמר רבי חייה בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי: כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים, חוץ ממושק שמן חיה הוא, שמברכין עליו בורא מיני בשמים. מיתבי: אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי, ועל אפרסמון של בית קיסר, ועל ההדס שבכל מקום תיובתא. אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה? - אמר ליה, הכי אמר רב יהודה: בורא שמן ארצנו. אמר ליה: בר מיניה דרבי יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל, לכולי עלמא מאי? - אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: בורא שמן ערב. אמר רב אדא בר אהבה: האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים, אבל משחא כבישא - לא ורב כהנא אמר: אפילו משחא כבישא, אבל משחא טחינא - לא נהרדעי אמרי: אפילו משחא טחינא.

דף מגב

אמר רב גידל אמר רב: האי סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים. אמר רב חננאל אמר רב: הני חלפי דימא מברכין עלייהו בורא עצי בשמים. אמר מר זוטרא: מאי קראה - (יהושע ב') והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ. (רב משרשיא אמר) (מסורת הש"ס: [אמר רב משרשיא]) האי נרקום דגינוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים, דדברא - בורא עשבי בשמים. אמר רב ששת: הני סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים. אמר מר זוטרא: האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות. אמר רב יהודה: האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר: ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: מנין שמברכין על הריח - שנאמר: (תהלים ק"ג) כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו - הוי אומר זה הריח. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון, שנאמר: (הושע י"ד) ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, מאי דכתיב: (קהלת ג') את הכל עשה יפה בעתו מלמד, שכל אחד ואחד יפה לו הקדוש ברוך הוא אומנתו בפניו. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: תלה ליה קורא לדבר אחר - ואיהו דידיה עביד. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: אבוקה כשנים, וירח כשלשה. איבעיא להו: אבוקה כשנים בהדי דידיה, או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה? - תא שמע: וירח כשלשה. אי אמרת בשלמא בהדי דידיה - שפיר, אלא אי אמרת לבר מדידיה - ארבעה למה לי? והאמר מר: לאחד - נראה ומזיק, לשנים - נראה ואינו מזיק, לשלשה - אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע

מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה, שמע מינה. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנלן - מתמר, שנאמר: (בראשית ל"ח) היא מוצאת וגו'. תנו רבנן: הביאו לפניו שמן והדס, בית שמאי אומרים: מברך על השמן ואחר כך מברך על ההדס ובית הלל אומרים: מברך על ההדס ואחר כך מברך על השמן. אמר רבן גמליאל: אני אכריע. שמן - זכינו לריחו וזכינו לסיכתו, הדס - לריחו זכינו, לסיכתו לא זכינו. אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי המכריע. רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא, אייתו לקמייהו שמן והדס, שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן. אמר ליה: לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע? - אמר ליה, הכי אמר רבא: הלכה כבית הלל. ולא היא, לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד. תנו רבנן: הביאו לפניהם שמן ויין, בית שמאי אומרים: אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו, מברך על השמן וחוזר ומברך על היין בית הלל אומרים: אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו, מברך על היין וחוזר ומברך על השמן. וטחו בראש השמש, ואם שמש תלמיד חכם הוא - טחו בכותל, מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם. תנו רבנן: ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם: אל יצא כשהוא מבושם לשוק, ואל יצא יחידי בלילה, ואל יצא במנעלים המטולאים, ואל יספר עם אשה בשוק, ואל יסב בחבורה של עמי הארץ, ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים: אף לא יפסיע פסיעה גסה, ואל יהלך בקומה זקופה. אל יצא כשהוא מבושם לשוק - אמר רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: במקום שחשודים על משכב זכור. אמר רב ששת: לא אמרן אלא בבגדו, אבל בגופו - זיעה מעברא ליה. אמר רב פפא: ושערו כבגדו דמי ואמרי לה, כגופו דמי. ואל יצא יחידי בלילה - משום חשדא, ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא, אבל קביע ליה עידנא - מידע ידיע דלעידניה קא אזיל. ואל יצא במנעלים המטולאים - מסייע ליה לרבי חייה בר אבא, דאמר רבי חייה בר אבא: גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים. איני? והא רבי חייה בר אבא נפיק - אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן: בטלאי על גבי טלאי. ולא אמרן אלא בפנתא, אבל בגילדא - לית לן בה ובפנתא לא אמרן אלא באורתא אבל בביתא - לית לן בה ולא אמרן אלא בימות החמה, אבל בימות הגשמים - לית לן בה. ואל יספר עם אשה בשוק - אמר רב חסדא: ואפילו היא אשתו. תניא נמי הכי: אפילו היא אשתו, ואפילו היא בתו, ואפילו היא אחותו - לפי שאין הכל בקיאותו בקרובותיו. ואל יסב בחבורה של עמי הארץ - מאי טעמא? - דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו. ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה פושע. ויש אומרים: אף לא יפסיע פסיעה גסה - דאמר מר: פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. מאי תקנתיה? - להדריה בקדושא דבי שמש. ואל יהלך בקומה זקופה - דאמר מר: המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות, כאילו דוחק רגלי שכינה, דכתיב: (ישעיהו ו') מלא כל הארץ כבודו.

דף מד.א

משנה. הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו - מברך על המליח ופוטר את הפת, שהפת טפלה לו. זה הכלל: כל שהוא עיקר ועמו טפלה - מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. גמרא. ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה? אמר רב אחא בריה דרב עזריא אמר רב אשי: באוכלי פירות גנוסר שנו. אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר, כי הוינן בי מאה - מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה, וכי הוינן בי עשרה - מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה, וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא. זיונא סלקא דעתך? אלא אימא: מזונא. רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזייהו. רבי שמעון בן לקיש הוה אכיל עד דמריד, ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה, והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתיה. כי אתא רב דימי, אמר: עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מערב שבת לערב שבת. כי אתא רבין, אמר: אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלוש בריכות בחדש. כי אתא רבי יצחק, אמר: עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות. ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא, ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהווי נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא, ואף על גב דאינהי הוו כהנתא - אינהו לא הוו כהני. אמר רב: כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל סעודה שאין בה שריף אינה סעודה. משנה. אכל ענבים ותאנים ורמונים - מברך אחריהם שלש ברכות, דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים: ברכה אחת (מעין שלש). רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק והוא מזונו - מברך עליו שלש ברכות. השותה מים לצמאו - מברך שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר: בורא נפשות רבות וחסרונן. גמרא. מאי טעמא דרבן גמליאל? - דכתיב (דברים ח'): ארץ חטה ושעורה וגו', וכתיב: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם וגו', וכתיב: (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ורבנן? - ארץ הפסיק הענין. ורבן גמליאל נמי, ארץ הפסיק הענין - ההוא מבעי ליה למעוטי הכוסס את החטה. אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי חנינא: כל שהוא מחמשת המינין - בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. אמר רבה בר מרי אמר רבי יהושע בן לוי: כל שהוא משבעת המינין - בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. אמר ליה אביי לרב דימי: מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש? - אמר ליה: אפירי דעץ - על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה, רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל. דחמשת המינין - על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותרם על

הארץ ועל המחיה. מיחתם במאי חתים? כי אתא רב דימי אמר: רב חתים בראש חדש ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים. הכא מאי? - רב חסדא אמר: על הארץ ועל פירותיה ורבי יוחנן אמר: על הארץ ועל הפירות. אמר רב עמרם: ולא פליגי, הא - לן, והא - להו. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אינהו אכלי ואנן מברכין? אלא איפוך: רב חסדא אמר: על הארץ ועל הפירות רבי יוחנן אמר: על הארץ ועל פירותיה.

דף מדב

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו: על הביעא ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וכו'. אבל ירקא - לא ורבי יצחק אמר: אפילו ירקא, אבל מיא - לא ורב פפא אמר: אפילו מיא. מר זוטרא עביד כרב יצחק בר אבדימי, ורב שימי בר אשי עביד כרבי יצחק, וסימנך: חד כתרי ותרי כחד. אמר רב אשי: אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו. תנן: כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו. בשלמא לרב יצחק בר אבדימי - לאפוקי ירקא, לרבי יצחק - לאפוקי מיא, אלא לרב פפא לאפוקי מאי? - לאפוקי מצות. ולבני מערבא דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו - לאפוקי מאי? - לאפוקי ריחני. אמר רבי ינאי אמר רבי: כל שהוא כביצה - ביצה טובה ממנו. כי אתא רבין אמר: טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא. כי אתא רב דימי אמר: טבא ביעתא מגולגלתא משיתא, מטויתא מארבע, מבושלתא - כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו, לבר מבשרא. רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק כו'. ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני? אמר רב אשי: בקלח של כרוב שנו. תנו רבנן: טחול - יפה לשינים וקשה לבני מעים, כרישין - קשין לשינים ויפין לבני מעים. כל ירק חי מוריק, וכל קטן מקטין, וכל נפש משיב את הנפש, וכל קרוב לנפש משיב את הנפש. כרוב למזון ותרדין לרפואה, אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו. אמר מר: טחול - יפה לשינים וקשה לבני מעים. מאי תקנתיה? - נלעסיה ונשדייה. כרישין - קשין לשינים ויפין לבני מעים. מאי תקנתיה? - לשלקינהו ונבלעינהו. כל ירק חי מוריק. אמר רב יצחק: בסעודה ראשונה של אחר הקזה. ואמר רבי יצחק: כל האוכל ירק קודם - ארבע שעות - אסור לספר הימנו. מאי טעמא? משום ריחא. ואמר רבי יצחק: אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הווי יתבי, אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות, אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא לא אכל. אמרו ליה: מאי דעתיך - דאמר רבי יצחק: כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו, משום ריחא - והא אנן דקא אכלינן וקא משתעית בהדן אמר להו: אנא כאידך דרבי יצחק סבירא לי, דאמר רבי יצחק: אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות. כל קטן מקטין. אמר רב חסדא: אפילו גדיא בר זוזא. ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא, אבל אית ביה רבעא - לית לן בה. כל נפש משיב נפש. אמר רב פפא: אפילו גילדני דבי גילי. כל הקרוב לנפש משיב את הנפש אמר רב אחא בר יעקב: עונקא. אמר ליה רבא לשמעיה: כי מייתית לי אומצא דבישרא, טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך. כרוב למזון

ותרדין לרפואה. כרוב, למזון אין ולרפואה לא? והא תניא: ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה, ואלו הן: כרוב, ותרדין, ומי סיסין דבש, וקיבה, והרת, ויותרת הכבד אלא אימא: כרוב אף למזון. אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו. איני? והא אמר ליה רבא לשמעיה: כי חזית לפתא בשוקא - לא תימא לי: במאי כרכת ריפתא אמר אביי: מבלי בשר ורבא אמר: מבלי יין. איתמר, רב אמר: מבלי בשר ושמואל אמר: מבלי עצים ורבי יוחנן אמר: מבלי יין. אמר ליה רבא לרב פפא: סודני, אגן תברינן לה בבשרא וחמרא, אתון דלא נפיש לכו חמרא - במאי תבריתו לה? - אמר ליה: בציבי. כי הא דביתהו דרב פפא בתר דמבשלא לה - תברא לה בתמנן אופי פרסייתא. תנו רבנן: דג קטן מליח פעמים שהוא ממית - בשבעה, בשבעה עשר, ובעשרים ושבעה ואמרי לה: בעשרים ושלושה. ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי, אבל מטוי שפיר - לית לן בה ודלא מטוי שפיר לא אמרן אלא דלא שתה בתריה שכרא, אבל שתה בתריה שכרא לית לן בה. והשותה מים לצמאו וכו'. לאפוקי מאי? - אמר רב אידי בר אבין: לאפוקי למאן

דף מה.א

דחנקתיה אומצא. רבי טרפון אומר: בורא נפשות רבות וחסרונן. אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי, ואמרי לה לרב יוסף: הלכתא מאי? - אמר ליה: פוק חזי מאי עמא דבר. הדרן עלך כיצד מברכין. משנה. שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. אכל דמאי, ומעשר ראשון שנטלה תרומתו, מעשר שני והקדש שנפדו, והשמש שאכל כזית, והכותי - מזמנין עליו. אכל טבל, ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שלא נפדו, והשמש שאכל פחות מכזית, והנכרי - אין מזמנין עליו. נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. עד כמה מזמנין? עד כזית רבי יהודה אומר: עד כביצה. גמרא. מנא הני מילי? אמר רב אסי: דאמר קרא (תהלים ל"ד) גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. רבי אבהו אמר מהכא: (דברים ל"ב) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. אמר רב חנן בר אבא: מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך - שנאמר: גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. אמר רבי שמעון בן פזי: מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא - שנאמר: (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין תלמוד לומר בקול, ומה תלמוד לומר בקול - בקולו של משה. תניא נמי הכי: אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא, ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא - ימעך הקורא קולו ויקרא. אתמר: שנים שאכלו כאחת פליגי רב ורבי יוחנן, חד אמר: אם רצו לזמן מזמנין וחד אמר: אם רצו לזמן - אין מזמנין. תנן: שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן שלשה - אין, שנים - לא - התם חובה, הכא רשות. תא שמע: שלשה שאכלו כאחת - חייבין לזמן ואין רשאי ליחלק שלשה אין, שנים לא - שאני התם, דקבעו להו בחובה מעיקרא. תא שמע: השמש שהיה משמש על השנים - הרי זה אוכל עמהם אף על פי שלא נתנו לו רשות, היה משמש על השלשה - הרי זה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות - שאני

התם,

דף מה.ב

דניחא להו דמקבע להו בחובה (מעיקרא). תא שמע: נשים מזמנות לעצמן, ועבדים מזמנים לעצמן, נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן - אין מזמנין (והא נשים אפילו מאה) והא מאה נשי כתרי גברי דמיין, וקתני: נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן - שאני התם, דאיכא דעות. - אי הכי אימא סיפא: נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין, אמאי לא? והא איכא דעות - שאני התם - משום פריצותא. תסתיים דרב דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב: שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק - קוראין לו ומזמנין עליו טעמא - דקוראין לו, הא לא קוראין לו - לא - שאני התם, דאקבעו להו בחובה מעיקרא. אלא, תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן - אין מזמנין. דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת - אחד מהן יוצא בברכת חבריו. והוינן בה מאי קא משמע לן? תנינא: שמע ולא ענה - יצא ואמר רבי זירא: לומר שאין ברכת הזימון ביניהם, תסתיים. אמר ליה רבא בר רב הונא לרב הונא: והא רבנן דאתו ממערבא אמרי: אם רצו לזמן - מזמנין, מאי לאו דשמיע להו מרבי יוחנן? - לא, דשמיע להו מרב מקמי דנחית לבבל. גופא, אמר רב דימי בר יוסף אמר רב: שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק - קוראין לו ומזמנין עליו. אמר אביי: והוא דקרו ליה ועני. אמר מר זוטרא: ולא אמרן אלא בשלשה, אבל בעשרה - עד דנייתי. מתקיף לה רב אשי: אדרבה, איפכא מסתברא תשעה - נראין כעשרה, שנים אין נראין כשלשה והלכתא כמר זוטרא. מאי טעמא - כיון דבעי לאדכורי שם שמים, בציר מעשרה לאו אורח ארעא. אמר אביי, נקיטינן: שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק. תניא נמי הכי: שנים שאכלו כאחת - מצוה ליחלק במה דברים אמורים - כששניהם סופרים, אבל אחד סופר ואחד בור - סופר מברך, ובור יוצא. אמר רבא, הא מילתא אמריתא אנא, ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי: שלשה שאכלו כאחת - אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד. ולא? והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה, איהו וחד - שאני רב פפא דלפנים משורת הדין הוא דעבד. יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי, לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו (יתבי וקא מיבעיא להו) (מסורת הש"ס: [אמרו]) הא דתנן: שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן - הני מילי היכא דאיכא אדם גדול, אבל היכא דכי הדדי נינהו - חלוק ברכות עדיף. בריך איניש לנפשיה, אתו לקמיה דמרימר, אמר להו: ידי ברכה - יצאתם, ידי זימון - לא יצאתם. וכי תימרו ניהדר ונזמן - אין זימון למפרע. בא ומצאן כשהן מברכים, מהו אומר אחריהם? רב זביד אמר: ברוך ומבורך רב פפא אמר: עונה אמן. ולא פליגי: הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך, והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך - אומר ברוך ומבורך, אשכחינהו דקא אמרי ברוך - עונה אמן. תני חדא: העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח, ותניא אידך: הרי זה מגונה - לא קשיא: הא - בבונה ירושלים, הא - בשאר ברכות. אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו, דהטוב והמטיב לאו דאורייתא. רב אשי עני ליה בלחישא, כי היכי דלא נזלזלו בהטוב והמטיב.

דף מ.א.

רבי זירא חלש, על לגביה רבי אבהו, קביל עליה: אי מתפח קטינא חריך שקי - עבידנא יומא טבא לרבנן. אתפח, עבד סעודתא לכולהו רבנן. כי מטא למשרי, אמר ליה לרבי זירא: לישרי לן מר - אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרבי יוחנן דאמר: בעל הבית בוצע? שרא להו. כי מטא לברוכי, אמר ליה: נברך לן מר - אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר: בוצע מברך? ואיהו כמאן סבירא ליה? - כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: בעל הבית בוצע ואורח מברך, בעל הבית בוצע - כדי שיבצע בעין יפה, ואורח מברך - כדי שיברך בעל הבית. מאי מברך - יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ורבי מוסיף בה דברים: ויצלח מאד בכל נכסיו, ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר, ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידיו, ואל יזדקר לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם. עד היכן ברכת הזמון? רב נחמן אמר: עד נברך ורב ששת אמר: עד הזן. נימא כתנאי דתני חדא: ברכת המזון שנים ושלשה: ותניא אידך: שלשה וארבעה. סברוה, דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי, מאן דאמר שתיים ושלש - קסבר עד הזן, ומאן דאמר שלש וארבע - קסבר עד נברך - לא, רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה. רב נחמן מתרץ לטעמיה דכולי עלמא עד נברך, מאן דאמר: שלש וארבע - שפיר, ומאן דאמר שתיים ושלש - אמר לך: הכא בברכת פועלים עסקינן, דאמר מר: פותח בהזן וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ. רב ששת מתרץ לטעמיה דכולי עלמא עד הזן, מאן דאמר שתיים ושלש - שפיר, ומאן דאמר שלש וארבע - קסבר: הטוב והמטיב דאורייתא היא. אמר רב יוסף: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא - שהרי פועלים עוקרים אותה. אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא - שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך. כדתניא: כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות, וברכת המצוות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך,

דף מ.ב.

ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך. והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך, מכלל דברכה בפני עצמה היא. ואמר רב נחמן בר יצחק: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא - שהרי עוקרין אותה בבית האבל. כדתניא: מה הם אומרים בבית האבל? ברוך הטוב והמטיב רבי עקיבא אומר: ברוך דיין האמת. הטוב והמטיב אין, דיין אמת לא? - אלא אימא: אף הטוב והמטיב. מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מלתא, פתח וברך: הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת, שופט בצדק לוקח במשפט, ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט, שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה

הזאת בישראל לחיים. להיכן הוא חוזר? רב זביד משמיה דאביי אמר: חוזר לראש, ורבנן אמרי: למקום שפסק. והלכתא: למקום שפסק. אמר ליה ריש גלותא לרב ששת: אף על גב דרבנן קשישי אתון, פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו, בזמן שהן שתי מטות - גדול מסב בראש ושני לו למעלה הימנו, ובזמן שהם שלש - גדול מסב באמצע, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו. אמר ליה: וכי בעי אשתעווי בהדיה, מתריץ תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה - אמר ליה: שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג. מים ראשונים מהיכן מתחילין? אמר ליה: מן הגדול - ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן? - אמר ליה: לאלתר מייתו תכא קמיה. מים אחרונים מהיכן מתחילין? - אמר ליה: מן הקטן. וגדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן? אמר ליה: לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטי מיא לגביה. אמר רב ששת: אנא מתניתא ידענא דתניא, כיצד סדר הסבה: בזמן שהן שתי מטות - גדול מסב בראש ושני לו למטה הימנו, בזמן שהן שלש מטות - גדול מסב בראש, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו. מים הראשונים מתחילין מן הגדול, מים אחרונים, בזמן שהם חמשה - מתחילין מן הגדול, ובזמן שהם מאה - מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל חמשי, וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרין - לשם ברכה חוזרת. מסייע ליה לרב, דאמר רבי חייה בר אשי אמר רב: כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה - הוא מזומן לברכה. רב ורבי חייה הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי. אמר ליה רבי לרב: קום משי ידך חזייה דקא מרתת, אמר ליה: בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך. תנו רבנן: אין מכבדין - לא בדרכים, ולא בגשרים

דף מזא

ולא בידים מזוהמות. רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין לדאביי, ולא אמר ליה ניזיל מר. אמר: מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה. כי מטא לפתחא דבי כנישתא, אמר ליה: ניעל מר. אמר ליה: ועד השתא לאו מר אנא? - אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה. דאית בה מזוזה אין, דלית בה מזוזה - לא? אלא מעתה, בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה, הכי נמי דאין מכבדין? אלא אימא: בפתח הראוי למזוזה. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אין המסובין רשאין לאכול כלום עד - שיטעום הבוצע. יתיב רב ספרא וקאמר: לטעום איתמר. למאי נפקא מינה - שחייב אדם לומר בלשון רבו. תנו רבנן: שנים ממתנין זה לזה בקערה, שלשה אין ממתנין, הבוצע הוא פושט ידו תחלה, ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו - הרשות בידו. רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא, קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה: אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים. רב חסדא אמר: מפי רוב העונים. אמר לו רמי בר חמא: מאי שנא רובא - דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטה נמי לא כליא ברכה - אמר ליה: שאני אומר, כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. תנו רבנן: אין עונין לא אמן חטופה, ולא אמן קטופה, ולא אמן יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו. בן עזאי אומר: כל העונה אמן יתומה - יהיו בניו יתומים, חטופה - יתחטפו ימיו, קטופה -

יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן - מאריכין לו ימיו ושנותיו. רב ושמואל הוּו יתבי בסעודתא, אתא רב שימי בר חייה הוה קמסרהב ואכיל. אמר ליה רב: מה דעתך - לאיצטרופי בהדן? אַנן אכילנא לן - אמר ליה שמואל: אלו מייתו לי ארדיליא, וגוזליא לאבא - מי לא אכלינן? תלמידי דרב הוּו יתבי בסעודתא, על רב אחא. אמרי: אתא גברא רבא דמברך לן. אמר להו: מי סבריתו דגדול מברך? עיקר שבסעודה מברך. והלכתא: גדול מברך, אף על גב דאתא לבסוף. אכל דמאי וכו'. הא לא חזי ליה - כיון דאי בעי - מפקר להו לנכסיה והוי עני, וחזי ליה, דתנן: מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי. ואמר רב הונא: תנא, בית שמאי אומרים: אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי. מעשר ראשון שנטלה תרומתו. פשיטא - לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים, והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדרכי אבהו, דאמר רבי אבהו אמר ריש לקיש: מעשר ראשון שהקדימו בשבלים - פטור מתרומה גדולה, שנאמר: (במדבר י"ח) והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר - מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. אמר ליה רב פפא לאביי: אי הכי, אפילו הקדימו בכרי נמי - אמר ליה: עליך אמר קרא

דף מזב

(במדבר יח) מכל מעשרתיכם תרימו. ומה ראית? האי אידגן והאי לא אידגן. מעשר שני והקדש שנפדו. פשיטא הכא במאי עסקינן - כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, והא קא משמע לן: דאין חומש מעכב. השמש שאכל כזית פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע - קא משמע לן. והכותי מזמנין עליו. אמאי? לא יהא אלא עם הארץ, ותניא, אין מזמנין על עם הארץ אביי אמר: בכותי חבר. רבא אמר: אפילו תימא בכותי עם הארץ, והכא בעם הארץ דרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר עסקינן דתניא איזהו עם הארץ? כל שאינו אוכל חוליו בטהרה, דברי רבי מאיר וחכמים אומרים: כל שאינו מעשר פירותיו כראוי, והני כותאי - עשורי מעשרי כדחזי, דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי דאמר מר: כל מצוה שהחזיקו בה כותים - הרבה מדקדקין בה יותר מישראל. תנו רבנן: איזהו עם הארץ? כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית, דברי רבי אליעזר, רבי יהושע אומר: כל שאינו מניח תפילין, בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית בבגדו, רבי נתן אומר: כל שאין מזוזה על פתחו, רבי נתן בר יוסף אומר: כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לתלמוד תורה, אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. רמי בר חמא לא אַזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא. כי נח נפשיה דרמי בר חמא, אמר רבא: לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אַזמין ארב מנשיא בר תחליפא. והתניא, אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ - שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן, ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה. לישנא אחרינא: דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו - כצורבא מרבנן דמי. אכל טבל ומעשר וכו'. טבל - פשיטא - לא צריכא - בטבל טבול מדרבנן. היכי דמי - בעציץ שאינו

נקוב. מעשר ראשון כו'. פשיטא - לא צריכא - כגון שהקדימו בכרי. מהו דתימא: כדאמר ליה רב פפא לאביי - קא משמע לן, כדשני ליה. מעשר שני וכו'. פשיטא לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן מעשר שני - כגון שפדאו על גבי אסימון, ורחמנא אמר: (דברים י"ד) וצרת הכסף בידך - כסף שיש (לו) עליו צורה, הקדש - שחללו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף, ורחמנא אמר: (ויקרא כ"ז) ונתן הכסף וקם לו. והשמש שאכל פחות מכזית. פשיטא - איידי דתנא רישא כזית, תנא סיפא פחות מכזית. והנכרי אין מזמנין עליו. פשיטא הכא במאי עסקינן - בגר שמל ולא טבל, דאמר רבי זירא אמר רבי יוחנן: לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, וכמה דלא טבל נכרי הוא. נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. אמר רבי יוסי: קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו. והא תנן: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם - הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו - אבל עושין אותו סעיף לעשרה. ואמר רבי יהושע בן לוי: תשעה ועבד מצטרפין. מיתבי: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה שחרר אין, לא שחרר לא - תרי אצטריכו, שחרר חד ונפיק בחד. והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר: (ויקרא כה) לעלם בהם תעבדו - לדבר מצוה שאני. - מצוה הבאה בעבירה היא - מצוה דרבים שאני. ואמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו - קבל עליו שכר כולם. שכר כולם - סלקא דעתך? אלא אימא: נותנין לו שכר כנגד כולם. אמר רב הונא: תשעה וארון מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא? - אלא אמר רב הונא: תשעה נראין כעשרה מצטרפין. אמרי לה: כי מכנפי ואמרי לה: כי מבדרי. אמר רבי אמי: שנים ושבת מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: ושבת גברא הוא? - אלא אמר רבי אמי: שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין. מחוי רב חסדא: כגון אנא ורב ששת. מחוי רב ששת: כגון אנא ורב חסדא. אמר רבי יוחנן: קטן פורח מזמנין עליו. תניא נמי הכי: קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו, ושלא הביא שתי שערות - אין מזמנין עליו, ואין מדקדקין בקטן. הא גופא קשיא אמרת: הביא שתי שערות - אין, לא הביא - לא, והדר תני: אין מדקדקין בקטן, לאתויי מאי? לאו

דף מח.א

לאתויי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן: קטן היודע למי מברכין - מזמנין עליו. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו רבה: למי מברכין? אמרי ליה: לרחמנא. - ורחמנא היכא יתיב? רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. אמר להו רבה: תרווייכו רבנן הויתו. היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע. אמר רבי יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק - מצטרפין. אמר רבי זירא, בעאי מיניה מרב יהודה: שמנה מהו? שבעה מהו? - אמר ליה: לא שנא. ששה ודאי לא מיבעיא לי. אמר ליה רבי ירמיה:

שפיר עבדת דלא איבעיא לך, התם טעמא מאי - משום דאיכא רובא, הכא נמי - איכא רובא. ואיהו סבר: רובא דמינכר בעינן. ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי, ומדקטל להו לרבנן - לא הוה ליה איניש לברוכי להו. אמר לה לדביתהו: מאן יהיב לן גברא דמברך לן? אמרה ליה: אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא - דלא מצערת ליה. אשתבע לה. אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה, אותביה בין דידיה לדידה. אמר ליה: חזית כמה יקרא עבדינא לך - אמר ליה: לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי, דכתיב (משלי ד') סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה. אמר לה: קא חזית דלא מקבל מרות יהבו ליה כסא לברוכי. אמר היכי אברך - ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו? שתייה לההוא כסא. יהבו ליה כסא אחרינא וברך. אמר רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא (אמר רבי יוחנן): שמעון בן שטח דעבד - לגרמיה הוא דעבד, דהכי אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. מיתבי, רבי שמעון בן גמליאל אומר: עלה והסיב עמהם, אפילו לא טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת - מצטרף - מצטרפי מצטרף, אבל להוציא את הרבים ידי חובתן - עד שיאכל כזית דגן. איתמר נמי, אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא: אפילו לא

דף מחב

טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת - מצטרף, ולהוציא את הרבים ידי חובתם - אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא: אכל עלה ירק ושתה כוס של יין - מצטרף, להוציא - אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמד ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה. תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא: ברכה ראשונה - ברכת הזן, שניה - ברכת הארץ, שלישית - בונה ירושלים, רביעית - הטוב והמטיב, ובשבת - מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע רבי אליעזר אומר: רצה לאומרה בנחמה - אומרה, בברכת הארץ - אומרה, בברכה שתקנו חכמים ביבנה - אומרה. וחכמים אומרים: אינו אומרה אלא בנחמה בלבד. חכמים היינו תנא קמא - איכא בינייהו דיעבד. תנו רבנן: מנין לברכת המזון מן התורה? שנאמר: (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת - זו ברכת הזן, את ה' אלהיך - זו ברכת הזמון, על הארץ - זו ברכת הארץ, הטובה - זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר: (דברים ג') ההר הטוב הזה והלבנון, אשר נתן לך - זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן? רבי אומר: [אינו צריך], ואכלת ושבעת וברכת - זו ברכת הזן, אבל ברכת הזמון - (תהלים ל"ד) מגדלו לה' אתי נפקא, על הארץ - זו ברכת הארץ,

הטובה - זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון, הטוב והמטיב - ביבנה תקנוה. אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? תלמוד לומר: אשר נתן לך - משנתן לך. רבי יצחק אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר (שמות כ"ג) וברך את לחמך ואת מימך, אל תקרי וברך אלא וברך, ואימתי קרוי לחם - קודם שיאכלנו. רבי נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: (שמואל א' ט') כבאכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקראים. וכל כך למה? לפי שהנשים דברניות הן. ושמואל אמר: כדי להסתכל ביפיו של שאול, דכתיב: (שמואל א' ט') משכמו ומעלה גבה מכל העם. ורבי יוחנן אמר: לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. ואין לי אלא ברכת המזון, ברכת התורה מנין? אמר רבי ישמעאל: קל וחומר, על חיי שעה מברך - על חיי עולם הבא לא כל שכן? רבי חייא בר נחמני תלמידו של רבי ישמעאל אומר משום רבי ישמעאל: אינו צריך, הרי הוא אומר: (דברים ח') על הארץ הטובה אשר נתן לך, ולהלן הוא אומר: (שמות כ"ד) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה וגו'. רבי מאיר אומר: מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה? תלמוד לומר: אשר נתן לך ה' אלהיך - דייך, בכל דין שדנך, בין מדה טובה ובין מדה פורענות. רבי יהודה בן בתירה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: טובה, הטובה טובה - זו תורה, וכן הוא אומר: (משלי ד') כי לקח טוב נתתי לכם, הטובה - זו בנין ירושלים, וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון. תניא, רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה, בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר: צריך שיזכור בה ברית. רבי יוסי אומר: צריך שיזכור בה תורה. פלימו אומר: צריך שיקדים ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות

דף מט.א

וזו נתנה בשלש עשרה בריתות. רבי אבא אומר: צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף, והפוחת - לא יפחות מאחת, וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה. וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע את ישראל בבונה ירושלים - הרי זה בור, וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו. מסייע ליה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אחא משום רבינו: כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו. פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: הטוב והמטיב צריכה מלכות, וחד אמר: - אינה צריכה מלכות מאן דאמר צריכה מלכות - קסבר: דרבנן, ומאן דאמר אינה צריכה מלכות - קסבר: דאורייתא. תנו רבנן: מהו חותם? בבנין ירושלים רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מושיע ישראל. מושיע ישראל אין, בנין ירושלים לא? - אלא אימא: אף מושיע ישראל. רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא, פתח בחדא וסיים בתרתי. אמר רב חסדא: גבורתא למחתם בתרתי והתניא, רבי אומר: אין חותמין בשתיים גופא, רבי אומר: אין חותמין בשתיים. איתביה לוי לרבי: על הארץ ועל המזון - ארץ דמפקא מזון. על הארץ ועל הפירות - ארץ דמפקא פירות מקדש ישראל והזמנים - ישראל

דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים - ישראל דקדשינהו לראשי-חדשים מקדש השבת וישראל והזמנים - חוץ מזו. ומאי שנא? - הכא - חדא היא, התם - תרתני, כל חדא וחדא באפי נפשה. וטעמא מאי אין חותמין בשתים - לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. מאי הוי עלה? אמר רב ששת: פתח ברחם על עמך ישראל חותם במושיע ישראל, פתח ברחם על ירושלים - חותם בבונה ירושלים. ורב נחמן אמר: אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים, משום שנאמר: (תהלים קמ"ז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס, אימתי בונה ירושלים ה' - בזמן שנדחי ישראל יכנס. אמר ליה רבי זירא לרב חסדא: ניתי מר ונתני - אמר ליה: ברכת מזונא לא גמרינא ותנווי מתנינא? - אמר ליה: מאי האי? - אמר ליה: דאקלעי לבי ריש גלותא ובריכי ברכת מזונא, וזקפיה רב ששת לקועיה עלי כחויא. - ואמאי? - דלא אמרי לא ברית ולא תורה ולא מלכות. - ואמאי לא אמרת? - כדרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב: לא אמר ברית ותורה ומלכות - יצא. ברית - לפי שאינה בנשים, תורה ומלכות - לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים. - ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הטוב והמטיב צריכה מלכות. מאי קא משמע לך? - כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה, והא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא - אמר רבי זירא: לומר שצריכה שתי מלכויות, חדא דידה, וחדא דבונה ירושלים. - אי הכי, נבעי תלת - חדא דידה, וחדא דבונה ירושלים וחדא דברכת הארץ - אלא, ברכת הארץ מאי טעמא לא? - משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה, בונה ירושלים נמי לא תבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה - הוא הדין דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא, אלא איידי דאמר מלכות בית דוד - לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. רב פפא אמר, הכי קאמר: צריכה שתי מלכויות לבר מדידה. יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל, ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר: טעה ולא הזכיר של שבת, אומר: ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית. ברוך מקדש השבת. אמר ליה: מאן אמרה? - רב הדר יתיב וקאמר: טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון, ברוך מקדש ישראל והזמנים. אמר ליה: מאן אמרה? - רב. הדר יתיב וקאמר: טעה ולא הזכיר של ראש חודש אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ולא ידענא - אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה, אי חתים בה אי לא חתים בה, אי דידיה אי דרביה. גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן, טעה רב נחמן

דף מטב

והדר לרישא. אמר ליה: מאי טעמא עביד מר הכי? אמר ליה, דאמר רבי שילא אמר רב: טעה - חוזר לראש. והא אמר רב הונא אמר רב: טעה - אומר: ברוך שנתן אמר ליה: לאו איתמר עלה, אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב: לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב - חוזר לראש. אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה - מחזירין

אותו, בברכת המזון - אין מחזירין אותו. אמר ליה רב אבין לרב עמרם: מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון? - אמר ליה: אף לדידי קשיא לי, ושאלתיה לרב נחמן, ואמר לי: מיניה דמר שמואל לא שמיע לי, אלא נחזי אנן, תפלה דחובה היא - מחזירין אותו ברכת מזונא, דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל - אין מחזירין אותו. - אלא מעתה, שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל, הכי נמי דאי טעי הדר - אמר ליה: אין, דאמר רבי שילא אמר רב: טעה - חוזר לראש. והא אמר רב הונא אמר רב: טעה - אומר ברוך שנתן - לאו איתמר עלה: לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב - חוזר לראש. עד כמה מזמנין וכו'. למימרא, דרבי מאיר חשיב ליה כזית ורבי יהודה כביצה - והא איפכא שמעינן להו דתנן: וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שהיה בידו בשר קדש, אם עבר צופים - שורפו במקומו, ואם לאו - חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה. עד כמה הם חוזרים? רבי מאיר אומר: זה וזה בכביצה ורבי יהודה אומר: זה וזה בכזית - אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה. אביי אמר: לעולם לא תיפוך, הכא בקראי פליגי, רבי מאיר סבר: ואכלת - זו אכילה, ושבעת - זו שתיה, ואכילה בכזית. ורבי יהודה סבר: ואכלת ושבעת - אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו - כביצה. התם - בסברא פליגי, רבי מאיר סבר: חזרתו כטומאתו - מה טומאתו בכביצה, אף חזרתו בכביצה ורבי יהודה סבר: חזרתו כאיסורו - מה איסורו בכזית, אף חזרתו בכזית. משנה. כיצד מזמנין? בשלשה - אומר: נברך, בשלשה והוא אומר: ברכו, בעשרה אומר: נברך אלהינו, בעשרה והוא - אומר: ברכו אחד עשרה, ואחד עשרה רבוא. במאה - הוא אומר: נברך ה' אלהינו. במאה והוא - אומר: ברכו, ובאלף הוא אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל, באלף והוא אומר: ברכו, ברבוא - אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, ברבוא והוא - אומר: ברכו, כענין שהוא מברך כך עונים אחריו: ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, רבי יוסי הגלילי אומר: לפי רוב הקהל הם מברכים, שנאמר: (תהלים ס"ח) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אמר רבי עקיבא: מה מצינו בבית הכנסת - אחד מרובים ואחד מועטים אומר ברכו את ה'. רבי ישמעאל אומר: ברכו את ה' המבורך. גמרא. אמר שמואל: לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. תנן: בשלשה והוא - אומר: ברכו - אימא:

דף נא

אף, ברכו, ומכל מקום נברך עדיף. דאמר רב אדא בר אהבה: אמרי בי רב, תנינא: ששה נחלקין עד עשרה אי אמרת בשלמא נברך עדיף - משום הכי נחלקין, אלא אי אמרת ברכו עדיף - אמאי נחלקין? אלא לאו שמע מינה נברך עדיף - שמע מינה. תניא נמי הכי: בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך, והנקדנין תופסין אותו על כך. ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו. כיצד? רבי אומר: ובטובו - הרי זה תלמיד חכם, ומטובו - הרי זה בור. אמר ליה אביי לרב דימי: והכתיב (שמואל ב' ז') ומברכתך יברך (את) בית עבדך לעולם - בשאלה שאני. - בשאלה נמי, הכתיב

(תהלים פ"א) הרחב פיך ואמלאהו - ההוא בדברי תורה כתיב. תניא, רבי אומר: בטובו חיינו - הרי זה תלמיד חכם, חיים - הרי זה בור. נהרבלאי מתני איפכא, ולית הלכתא כנהרבלאי. אמר רבי יוחנן: נברך שאכלנו משלו - הרי זה תלמיד חכם, למי שאכלנו משלו - הרי זה בור. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: והא אמרינן למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו - אמר ליה: התם מוכחא מילתא, מאן עביד ניסי - קודשא בריך הוא. אמר רבי יוחנן: ברוך שאכלנו משלו - הרי זה תלמיד חכם, על המזון שאכלנו - הרי זה בור. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לא אמרן אלא בשלשה, דליכא שם שמים, אבל בעשרה דאיכא שם שמים - מוכחא מילתא, כדתנן: כענין שהוא מברך כך עונין אחריו: ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. אחד עשרה, ואחד עשרה רבוא. הא גופא קשיא אמרת: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא - אלמא כי הדדי נינהו, והדר קתני: במאה אומר, באלף אומר, ברבוא אומר - אמר רב יוסף, לא קשיא: הא רבי יוסי הגלילי, הא רבי עקיבא דתנן, רבי יוסי הגלילי אומר: לפי רוב הקהל הם מברכין, שנאמר: במקהלות ברכו אלהים. אמר רבי עקיבא, מה מצינו בבית הכנסת וכו'. ורבי עקיבא, האי קרא דרבי יוסי הגלילי מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדתניא היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים - שנאמר: (תהלים ס"ח) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. - ואידך? - ממקור נפקא. אמר רבא: הלכה כרבי עקיבא. רבינא ורב חמא בר בוזי אקלעו לבי ריש גלותא, קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה. אמר ליה רבינא: לא צריכת, הכי אמר רבא: הלכה כרבי עקיבא. אמר רבא: כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא מברכין שלשה שלשה. וליברכו עשרה עשרה - שמע ריש גלותא ואיקפד. - וניפקו בברכתא דריש גלותא - אידי דאוושו כולי עלמא לא שמעי. אמר רבה תוספאה: הני שלשה דכרכי רפתא בהדי הדדי, וקדים חד מינייהו וברוך לדעתיה, אינון נפקין בזמון דידיה, איהו לא נפיק בזמון דידיה, לפי שאין זמון למפרע. רבי ישמעאל אומר. רפרם בר פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר, קם קרא בספרא ואמר: ברכו את ה', ואשתיק ולא אמר המבורך. אוושו כולי עלמא: ברכו את ה' המבורך אמר רבא: פתיא אוכמא, בהדי פלוגתא למה לך ועוד: הא נהוג עלמא כרבי ישמעאל. משנה. שלשה שאכלו כאחת - אינן רשאי ליחלק, וכן ארבעה וכן חמשה ששה - נחלקין, עד עשרה ועשרה - אין נחלקין, עד עשרים. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו - הרי אלו מצטרפין לזמון, ואם לאו - אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים, דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים: מברכין. גמרא. מאי קא משמע לן? תנינא חדא זימנא: שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן - הא קא משמע לן, כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל: שלשה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו - אינן רשאי ליחלק. לישנא אחרינא: אמר רבי אבא אמר שמואל, הכי קתני: שלשה שישבו לאכול כאחת, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מכרו - אינן רשאי ליחלק. אי נמי: כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא: שלשה שבאו משלש חבורות - אינן רשאי ליחלק. אמר

רב חסדא: והוא - שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם. אמר רבא:

דף נב

ולא אמרן - אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו, אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו - פרח זימון מינייהו. אמר רבא: מנא אמינא לה? דתנן: מטה שנגנבה חציה, או שאבדה חציה, או שחלקוה אחין או שותפין - טהורה. החזירוה - מקבלת טומאה מכאן ולהבא. מכאן ולהבא - אין, למפרע - לא, אלמא: כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה, הכא נמי: כיון דאזמון עלייהו - פרח זימון מינייהו. שתי חבורות וכו'. תנא: אם יש שמש ביניהם - שמש מצרפן. אין מברכין על היין. תנו רבנן: יין, עד שלא נתן לתוכו מים - אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים, משנתן לתוכו מים - מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים, דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים: בין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין הימנו לידים. כמאן אזלא הא דאמר שמואל: עושה אדם כל צרכיו בפת, כמאן? כרבי אליעזר. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה, שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. מאי טעמא? - אמר רב אושעיא: בעינן מצוה מן המובחר. ורבנן - למאי חזי? - אמר רבי זירא: חזי לקורייטי. תנו רבנן, ארבעה דברים נאמרו בפת: אין מניחין בשר חי על הפת, ואין מעבירין כוס מלא על הפת, ואין זורקין את הפת, ואין סומכין את הקערה בפת. אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני, שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא, אמר ליה: לא סבר לה מר להא דתניא: אין זורקין את האוכלין? - ההיא - בפת תניא. - והתניא: כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין - אמר ליה, והתניא: אף על פי שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין - אלא לא קשיא: הא - במידי דממאיס, הא - במידי דלא ממאיס. תנו רבנן: ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה, וזורקין לפנייהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים, אבל לא גלוסקאות - לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. אמר רב יהודה: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה - מסלקן לצד אחד ומברך. תניא - חדא: בולען ותניא אידך: פולטן ותניא אידך: מסלקן - לא קשיא: הא דתניא בולען - במשקין, והא דתניא פולטן - במידי דלא ממאיס, והא דתניא מסלקן - במידי דממאיס.

דף נא

במידי דלא ממאיס נמי, לסלקינהו לצד אחד וליברך - תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר (תהלים ע"א) ימלא פי תהלתך. בעו מיניה מרב חסדא: מי שאכל ושתה ולא ברך - מהו שיחזור ויברך? - אמר להו: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף? אמר רבינא: הלכך, אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך, דתניא: טבל ועלה, אומר בעלייתו: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה. ולא היא, התם - מעיקרא גברא לא חזי, הכא - מעיקרא גברא חזי, והואיל ואידחי אידחי. תנו רבנן: אספרגוס - יפה ללב וטוב לעינים

וכל שכן לבני מעים, והרגיל בו - יפה לכל גופו, והמשתכר הימנו - קשה לכל גופו. מדקתני יפה ללב, מכלל דבחמרא עסקינן, וקתני: וכל שכן לבני מעים, והתניא: ללע"ט יפה לרמ"ת קשה - כי תניא ההיא - במיושן, כדתנן: קונם יין שאני טועם, שהיין קשה לבני מעים, אמרו לו: והלא מיושן יפה הוא לבני מעים, ושתק - אסור בחדש ומותר במיושן, שמע מינה. תנו רבנן ששה דברים נאמרו באספרגוס: אין שותין אותו אלא כשהוא חי ומלא, מקבלו בימין ושותהו בשמאל, ואין משיחין אחריו, ואין מפסיקין בו, ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו ורק אחריו, ואין סומכין אותו אלא במינו. והתניא: אין סומכין אותו אלא בפת - לא קשיא הא בדחמרא, הא בדשכרא. תני חדא: ללע"ט יפה לרמ"ת קשה, ותניא אידך: לרמ"ת יפה ללע"ט קשה - לא קשיא הא בדחמרא, הא בדשכרא. תני חדא: רק אחריו לוקה, ותניא אידך: לא רק אחריו לוקה - לא קשיא: הא בדחמרא, הא בדשכרא. אמר רב אשי: השתא דאמרת לא רק אחריו לוקה - מימיו נזרקין אפילו בפני המלך. אמר רבי ישמעאל בן אלישע, שלשה דברים סח לי סוריאלי שר הפנים: אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש ולא תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך, מפני שתכספית, ואמרי לה: אסתלגנית של מלאכי חבלה מצפין לו לאדם ואומרים: אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילכד. אמר רבי יהושע בן לוי, שלשה דברים סח לי מלאך המות: אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפניהן וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל. ואי פגע מאי תקנתיה? - לינשוף מדוכתיה ארבע אמות, אי איכא נהרא - ליעבריה, ואי איכא דרכא אחרינא - לזייל בה, ואי איכא גודא ליקו אחורא, ואי לא - ליהדר אפיה ולימא (זכריה ג') ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' עד דחלפי מיניה. אמר רבי זירא אמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה: טעון הדחה, ושטיפה, חי, ומלא, עיטור, ועיטוף, נוטלו בשתי ידיו, ונותנו בימין, ומגביהו מן הקרקע טפח, ונותן עינו בו ויש אומרים: אף משגרו במתנה לאנשי ביתו. אמר רבי יוחנן, אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד: הדחה, שטיפה, חי, ומלא. תנא: הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. אמר רבי יוחנן: כל המברך על כוס מלא - נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (דברים ל"ג) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. רבי יוסי בר חנינא אומר: זוכה ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא. עיטור - רב יהודה מעטרהו בתלמידים, רב חסדא מעטר ליה בנטלי. אמר רבי חנן: ובחי. אמר רב ששת: ובברכת הארץ. עיטוף - רב פפא מעטף ויתיב, רב אסי פריס סודרא על רישיה. נוטלו בשתי ידיו - אמר רבי חנינא בר פפא: מאי קראה - (תהלים קל"ד) שאו ידכם קדש וברכו את ה'. ונותנו לימין. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ראשונים שאלו: שמאל מהו שתסייע לימין? אמר רב אשי: הואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט

להו,

דף נא.ב

אנן נעבד לחומרא. ומגביהו מן הקרקע טפח - אמר רב אחא ברבי חנינא: מאי קראה - (תהלים קט"ז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. ונותן עיניו בו - כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה. ומשגרו לאנשי ביתו במתנה - כי היכי דתתברך דביתהו. עולא אקלע לבי רב נחמן, כריך ריפתא בריך ברכת מזונא, יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן. אמר ליה רב נחמן: לישדר מר כסא דברכתא לילתא. אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש, שנאמר (דברים ז') וברך פרי בטנך - פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש - שנאמר: (דברים ז') וברך פרי בטנך - פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך. אדהכי שמעה ילתא, קמה בזיהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ארבע מאה דני דחמרא. אמר ליה רב נחמן: נשדר לה מר כסא אחרינא, שלח לה: כל האי נבגא דברכתא היא. שלחה ליה: ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי. אמר רב אסי: אין מסיחין על כוס של ברכה. ואמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות. מאי כוס של פורענות? אמר רב נחמן בר יצחק: כוס שני. תניא נמי הכי: השותה כפלים לא יברך, משום שנאמר: (עמוס ד') הכון לקראת אלהיך ישראל - והאי לא מתקן. אמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא: האוכל ומהלך - מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד - מברך מיושב, וכשהוא מיסב ואוכל - יושב ומברך. והלכתא: בכולהו יושב ומברך. הדרן עלך שלשה שאכלו. משנה. אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה: בית שמאי אומרים, מברך על היום ואחר כך מברך על היין, ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום. בית שמאי אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס, ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים. בית שמאי אומרים: מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן, ובית הלל אומרים: על הכסת, בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים, ובית הלל אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית. בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה. בית שמאי אומרים: שברא מאור האש, ובית הלל אומרים: בורא מאורי האש. אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים, ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה. ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, וביד הלל אומרים: יברך במקום שנזכר. ועד מתי מברך? עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו. בא להן יין אחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס - בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון, ובית הלל אומרים: מברך על המזון ואחר כך מברך על היין. ועונין אמר אחר ישראל המברך, ואין עונין אמר אחר כותי המברך, עד שישמע כל הברכה כולה. גמרא. תנו רבנן, דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה: בית שמאי אומרים, מברך על היום ואחר כך מברך על היין, שהיום גורם לייבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר. דבר אחר: ברכת היין

תדירה וברכת היום אינה תדירה. תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם. והלכה כדברי בית הלל. מאי דבר אחר? - וכי תימא התם תרתי והכא חדא - הכי נמי תרתי נינהו: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם. והלכה כדברי בית הלל - פשיטא דהא נפקא בת קול - איבעית אימא: קודם בת קול, ואיבעית אימא: לאחר בת קול,

דף נבא

ורבי יהושע היא, דאמר: אין משגיחין בבת קול. וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא? והתניא: הנכנס לביתו במוצאי שבת - מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה, ואם אין לו אלא כוס אחד - מניחו לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו - והא, ממאי דבית שמאי היא, דלמא בית הלל היא? - לא סלקא דעתך, דקתני מאור ואחר כך בשמים, ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא - בית שמאי דתניא, אמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף, על מה נחלקו? על המאור ועל הבשמים - בית שמאי אומרים: מאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור. - וממאי דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה, דילמא בית הלל היא, ואליבא דרבי מאיר? - לא סלקא דעתך, דקתני הכא במתניתין: בית שמאי אומרים, נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה והתם בברייתא קתני: אם אין לו אלא כוס אחד - מניחו לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו, שמע מינה דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה. ומכל מקום קשיא - קא סברי בית שמאי: שאני עיולי יומא מאפוקי יומא, עיולי יומא - כמה דמקדמינן ליה עדיף, אפוקי יומא - כמה דמאחרינן ליה עדיף, כי היכי דלא להוי עלן כמשוי. וסברי בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס? והא תנן: בא להם יין לאחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס - בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון. מאי לאו דמברך עילויה ושתי ליה - לא, דמברך עילויה ומנח ליה. והאמר מר: המברך צריך שיטעום - דטעים ליה. והאמר מר: טעמו - פגמו - דטעים ליה בידיה. - והאמר מר: כוס של ברכה צריך שיעור, והא קא פחית ליה משיעוריה - דנפיש ליה טפי משיעוריה. - והא, אם אין שם אלא אותו כוס קתני - תרי לא הוי, ומחד נפיש. - והא תני רבי חייא, בית שמאי אומרים: מברך על היין ושותהו, ואחר כך מברך ברכת המזון - אלא: תרי תנאי ואליבא דבית שמאי. בית שמאי אומרים וכו'. תנו רבנן, בית שמאי אומרים: נוטלין לידיים ואחר כך מוזגין את הכוס, שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה - גזרה שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו, ויחזרו ויטמאו את הכוס. וליטמו ידים לכוס - ידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא על ידי משקין. ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידיים, שאם אתה אומר נוטלין לידיים תחלה, גזרה שמא יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידיים. וניטמי כוס לידיים - אין כלי מטמא אדם. - וניטמי למשקין שבתוכו - הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן, דתוכו טהור וגבו טמא. דתנן: כלי שנטמאו אחוריו

במשקין - אחוריו טמאים,

דף נבב

תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין, נטמא תוכו - נטמא כולו. במאי קא מיפלגי? - בית שמאי סברי: אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, גזרה משום ניצוצות, וליכא למגזר שמא יטמאו המשקין שבידים בכוס ובית הלל סברי: מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, אמרי: ניצוצות לא שכיחי, ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידים מחמת הכוס. דבר אחר: תכף לנטילת ידים סעודה. מאי דבר אחר? - הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי: לדידכו דאמריתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דגזרינן משום ניצוצות, אפילו הכי - הא עדיפא, דתכף לנטילת ידים סעודה. בית שמאי אומרים, מקנח וכו'. תנו רבנן, בית שמאי אומרים: מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן, שאם אתה אומר על הכסת - גזרה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת, ויחזרו ויטמאו את הידים. - ונטמייה כסת למפה - אין כלי מטמא כלי. - ונטמייה כסת לגברא גופיה - אין כלי מטמא אדם. ובית הלל אומרים: על הכסת, שאם אתה אומר על השלחן, גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן, ויחזרו ויטמאו את האוכלין. - ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו - הכא בשלחן שני עסקינן, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא על ידי משקין. במאי קמיפלגי? - בית שמאי סברי: אסור להשתמש בשלחן שני, גזרה משום אוכלי תרומה ובית הלל סברי: מותר להשתמש בשלחן שני, אוכלי תרומה זריזין הם. דבר אחר: אין נטילת ידים לחולין מן התורה. מאי דבר אחר? - הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי: וכי תימרו מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן, ומאי שנא גבי ידים דלא חיישינן - אפילו הכי הא עדיפא, דאין נטילת ידים לחולין מן התורה. מוטב שיטמאו ידים דלית להו עיקר מדאורייתא - ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא. בית שמאי אומרים, מכבדין וכו'. תנו רבנן, בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה, נמצא אתה מפסיד את האוכלין. אבל נטילת ידים לבית שמאי תחלה - לא סבירא להו, מאי טעמא - משום פירורין. ובית הלל אומרים: אם שמש תלמיד חכם הוא, נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד. במאי קמיפלגי? בית הלל סברי אסור להשתמש בשמש - עם הארץ ובית שמאי סברי: מותר להשתמש בשמש עם הארץ. אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא: בכוליה פרקין הלכה כבית הלל, בר מהא דהלכה כבית שמאי. ורבי אושעיא מתני איפכא, ובהא נמי הלכה כבית הלל. בית שמאי אומרים, נר ומזון וכו'. רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, חזייה לרבא דבריק אבשמים ברישא. אמר ליה: מכדי בית שמאי ובית הלל אמאור לא פליגי דתניא, בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה. ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה - עני רבא בתריה: זו דברי רבי מאיר, אבל רבי יהודה אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף. על מה נחלקו - על המאור ועל

הבשמים, שבית שמאי אומרים: על המאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור. ואמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל אליבא דרבי יהודה. בית שמאי אומרים, שברא כו'. אמר רבא: בברא כולי עלמא לא פליגי דברא משמע, כי פליגי בבורא, בית שמאי סברי: בורא - דעתיד למברא ובית הלל סברי: בורא נמי דברא משמע. מתיב רב יוסף: (עמוס ד') יוצר אור ובורא חשך, (ישעיהו מ"ה) יוצר הרים ובורא רוח, (ישעיהו מ"ב) בורא השמים ונוטיהם אלא אמר רב יוסף: בברא ובורא כולי עלמא לא פליגי דברא משמע, כי פליגי - במאור ומאורי דבית שמאי סברי: חדא נהורא איכא בנורא, ובית הלל סברי: טובא נהורי איכא בנורא. תניא נמי הכי, אמרו להם בית הלל לבית שמאי: הרבה מאורות יש באור. אין מברכין כו'. בשלמא נר - משום דלא שבת, אלא בשמים מה טעם לא? - אמר רב יהודה אמר רב: הכא במסבת נכרים עסקינן, מפני שסתם מסבת נכרים לעבודה זרה היא. הא מדקתני סיפא: אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה, מכלל דרישא לאו בעבודה זרה עסקינן - אמר רבי חנינא מסורא: מה טעם קאמר, מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים - מפני שסתם מסבת נכרים לעבודה זרה. תנו רבנן: אור ששבת מברכין עליו, ושלא שבת - אין מברכין עליו. מאי שבת ומאי לא שבת?

דף נגא

אי נימא, לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהתירא - והתניא: אור של חיה ושל חולה מברכין עליו - אמר רב נחמן בר יצחק: מאי שבת - ששבת מחמת מלאכת עבירה. תניא נמי הכי: עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו - למוצאי שבת מברכין עליה. תנו רבנן: נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי - מברכין עליו, נכרי מנכרי - אין מברכין עליו. מה שנא נכרי מנכרי דלא - משום דלא שבת, אי הכי ישראל מנכרי נמי, הא לא שבת - וכי תימא, הך איסורא אזל ליה והא אחרינא הוא ובידא דישראל קא מתילדא - אלא הא דתניא: המוציא שלהבת לרשות הרבים חייב, אמאי חייב? מה שעקר לא הניח ומה שהניח לא עקר אלא: לעולם דאיסורא נמי איתיה, וכי קא מברך - אתוספתא דהתירא קא מברך. אי הכי, נכרי מנכרי נמי - אין הכי נמי, גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון. תנו רבנן: היה מהלך חוץ לכרך וראה אור, אם רוב נכרים - אינו מברך, אם רוב ישראל - מברך. הא גופא קשיא אמרת: אם רוב נכרים - אינו מברך, הא מחצה על מחצה - מברך והדר תני: אם רוב ישראל - מברך, הא מחצה על מחצה - אינו מברך - בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך, ואידי (דתנן) (מסורת הש"ס: [דתנא]) רישא רוב נכרים - תנא סיפא רוב ישראל. תנו רבנן: היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו, בודק אחריו, אם ישראל הוא - מברך, אם נכרי הוא - אינו מברך. מאי איריא תינוק, אפילו גדול נמי - אמר רב יהודה אמר רב: הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקינן, גדול - מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא, תינוק - אימר ישראל הוא אקרי ונקיט. תנו רבנן: היה מהלך חוץ לכרך וראה אור, אם עבה כפי הכבשן - מברך עליו, ואם לאו - אינו מברך עליו. תני חדא: אור של כבשן מברכין עליו,

ותניא אידך: אין מברכין עליו - לא קשיא הא - בתחלה, הא - לבסוף. תני חדא: אור של תנור ושל כירים מברכין עליו, ותניא אידך: אין מברכין עליו - לא קשיא: הא בתחלה, הא לבסוף. תני חדא: אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו, ותניא אידך: אין מברכין עליו - לא קשיא: הא - דאיכא אדם חשוב, הא - דליכא אדם חשוב. ואי בעית אימא: הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא: הא דאיכא חזנא, הא דליכא חזנא, ואי בעית אימא: הא והא דאיכא חזנא, ולא קשיא: הא דאיכא סהרא, והא דליכא סהרא. תנו רבנן: היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפנייהם. בית שמאי אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו ובית הלל אומרים: אחד מברך לכולן, משום שנאמר: (משלי י"ד) ברב-עם הדרת מלך. בשלמא בית הלל מפרשי טעמא, אלא בית שמאי מאי טעמא? - קסברי מפני בטול בית המדרש. תניא נמי הכי: של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש. אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים. מאי טעמא? נר - לכבוד הוא דעבידא, בשמים - לעבורי ריחא הוא דעבידי. אמר רב יהודה אמר רב: כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו, וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה - מברכין עליו. אמר רב הונא: בשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר את הזוהמא - אין מברכין עליו. למימרא, דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה, מיתבי: הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח, אפילו ישב שם כל היום כלו - אינו מברך אלא פעם אחד, נכנס ויצא, נכנס ויצא - מברך על כל פעם ופעם והא הכא דלאו לריחא הוא דעבידא וקמברך - אין, לריחא נמי הוא דעבידא, כי היכי דנירחו אינשי וניתו ונזבון מיניה. תנו רבנן: היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח, אם רוב נכרים - אינו מברך, אם רוב ישראל - מברך. רבי יוסי אומר: אפילו רוב ישראל נמי אינו מברך, מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים. - אטו כולהו לכשפים מקטרין? - הוה לה מיעוטא לכשפים, ומיעוטא נמי לגמר את הכלים, אשתכח רובא דלאו לריחא עביד, וכל רובא דלאו לריחא עביד - לא מברך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים. תנו רבנן: היה מהלך בשוק של עבודה זרה, נתרצה להריח - הרי זה חוטא.

דף נגב

ואין מברכין על הנר עד שיאותו. אמר רב יהודה אמר רב: לא יאותו יאותו ממש, אלא: כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה, ואפילו ברחוק מקום. וכן אמר רב אשי: ברחוק מקום שנינו. מיתבי: היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס, או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת - אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת - משכחת לה דקיימא בקרן זוית, אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה, לאו דמרחקא? - לא, כגון דעמיא ואזלא. תנו רבנן: גחלים לוחשות - מברכין עליהן, אוממות - אין מברכין עליהן. היכי דמי לוחשות? - אמר רב חסדא: כל שאילו מכניס לתוכן קיסם

ודולקת מאיליה. איבעיא להו: אוממות או עוממות? - תא שמע, דאמר רב חסדא בר אבדימי: (יחזקאל ל"א) ארזים לא עממהו בגן אלהים. ורבא אמר: יאותו ממש. וכמה? אמר עולא: כדי שיכיר בין איסר לפונדיון חזקיה אמר: כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי. רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא. רבא מברך אדבי גוריא בר חמא. אביי מברך אדבי בר אבוה. אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות. אמר רבי זירא: מריש הוה מהדרנא, כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב - אנא נמי לא מהדרנא, אלא אי מקלע לי ממילא - מבריכנא. מי שאכל וכו'. אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא: מחלוקת בשכח, אבל במזיד - דברי הכל יחזור למקומו ויברך. פשיטא, ושכח תנן - מהו דתימא: הוא הדין אפילו במזיד, והאי דקתני ושכח - להודיעך כחן דבית שמאי, קמשמע לן. תניא, אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך, יחזור לראש הבירה ויברך? - אמרו להן בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה - לכבוד שמים לא כל שכן? הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי - ואשכח ארנקא דדהבא, וחד עביד במזיד כבית הלל - ואכליה אריא. רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא, אכל ואשתלי ולא בריך אמר: היכי אעביד? אי אמינא להו אנשאי לברך - אמרו לי: בריך, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת. מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא. אמר להו: אנטרו לי, דאנשאי יונה דדהבא. אזיל וברוך, ואשכח יונה דדהבא, ומאי שנא יונה - דמתילי כנסת ישראל ליונה, דכתיב: (תהלים ס"ח) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות. עד אימתי הוא וכו'. כמה שיעור עכול? - אמר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב וריש לקיש אמר: כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא, ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא: מי אמר ריש לקיש הכי? והאמר רב אמי אמר ריש לקיש: כמה שיעור עכול - כדי להלך ארבע מילין - לא קשיא: כאן באכילה מרובה, כאן באכילה מועטת. בא להם יין וכו'. למימרא, דישראל אף על גב דלא שמע כולה ברכה עונה, וכי לא שמע היכי נפיק - אמר חייא בר רב: בשלא אכל עמהן. וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: בשלא אכל עמהן. אמר ליה רב לחייא בריה: ברי, חטוף וברוך. וכן אמר רב הונא לרבה בריה: חטוף וברוך. למימרא, דמברך עדיף ממאן דעני אמן, והתניא, רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך אמר ליה רבי נהוראי: השמים כן הוא תדע, שהרי גוללירין יורדין ומתגרין במלחמה וגבורים יורדין ומנצחין. - תנאי היא, דתניא: אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע, אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן. בעי מיניה שמואל מרב: מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן? - אמר ליה: אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין. והני מילי בדלא עידן מפטרייהו, אבל בעידן מפטרייהו - עונין. תנו רבנן: שמן מעכב את הברכה, דברי רבי זילאי רבי זיואי אומר: אינו מעכב רבי אחא אומר: שמן טוב מעכב רבי זוהמאי אומר:

כשם שמזוהם פסול לעבודה - כך ידים מזוהמות פסולות לברכה. אמר רב נחמן בר יצחק: אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זוהמאי ידענא, אלא מתניתא ידענא דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא: (ויקרא כ') והתקדשתם - אלו מים ראשוניים, והייתם קדשים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן, אני ה' אלהיכם - זו ברכה. הדרן עלך אלו דברים.

דף נדא

משנה. הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר: ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו. על הזיקין, ועל הזועות, ועל הרעמים, ועל הרוחות, ועל הברקים אומר: ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות, ועל המדברות אומר: ברוך עושה בראשית. רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול אומר: ברוך שעשה את הים הגדול, בזמן שרואהו לפרקים. על הגשמים, ועל בשורות טובות, אומר: ברוך הטוב והמטיב. על בשורות רעות, אומר: ברוך דיין האמת. בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים, אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. מברך על הרעה מעין על הטובה, ועל הטובה מעין על הרעה. והצועק לשעבר - הרי זו תפלת שוא היתה אשתו מעוברת, ואומר: יהי רצון שתלד אשתי זכר - הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, ואומר: יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי - הרי זו תפלת שוא. הנכנס לכרך מתפלל שתיים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר: ארבע, שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו, נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד. חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שנאמר: (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו'. בכל לבבך - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך, ובכל מאדך - בכל ממונך. דבר אחר: בכל מאדך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה - מקל וחומר. כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים: עד העולם. משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד - התקינו שיהו אומרים: מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר: (רות ב') והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים: ה' עמכם, ויאמרו לו: יברכך ה' ואומר: (שופטים ו') ה' עמך גבור החיל ואומר: (משלי כ"ג) אל תבוז כי זקנה אמך ואומר: (תהלים קי"ט) עת לעשות לה' הפרו תורתך. רבי נתן אומר: הפרו תורתך משום עת לעשות לה'. גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי יוחנן, דאמר קרא: (שמות י"ח) ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וגו'. אניסא דרבים מברכינן, אניסא דיחיד לא מברכינן? והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא, נפל עליה אריא, אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה אתא לקמיה - דרבא, ואמר ליה: כל אימת דמטית להתם - בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא, אתעביד ליה

ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי. ותו, זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא, איתפרקא ליה אשיתא, על לגוה כי מטא לערבות, בריך: ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל, כי מטא לרסתקא דמחוזא, בריך: ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות - אמרי: אניסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי, אניסא דיחיד - איהו חייב לברוכי. תנו רבנן: הרואה מעברות הים, ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה - על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום. בשלמא מעברות הים, דכתיב: (שמות י"ד) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה מעברות הירדן, דכתיב: (יהושע ג') ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן. אלא מעברות נחלי ארנון מנלן? - דכתיב: (במדבר כ"א) על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה וגו' תנא: את והב בסופה - שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל, כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי

דף נדב.

עבדי להון נקירותא וטשו בהון, אמרי: כי חלפי ישראל הכא נקטלינון, ולא הוו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דישראל והוה ממידך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון, אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון, ונחת דמייהו לנחלי ארנון. כי אתו את והב, חזו דמא דקא נפיק מביני טורי, אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה, היינו דכתיב: (במדבר כ"א) ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. אבני אלגביש - מאי אבני אלגביש? תנא: אבנים שעמדו על גב איש וירדו על גב איש עמדו על גב איש - זה משה, דכתיב: (במדבר י"ב) והאיש משה ענו מאד, וכתוב (שמות ט'): ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה. ירדו על גב איש - זה יהושע, דכתיב: (במדבר כ"ז) קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, וכתוב: (יהושע י') ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדלות. אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל - גמרא גמירי לה. אמר: מחנה ישראל כמה הוי - תלתא פרסי, איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עליהו ואיקטלינהו. אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה, ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה, משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה, והיינו דכתיב: (תהלים ג') שני רשעים שברת וכדרכי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב (תהלים ג') שני רשעים שברת - אל תקרי שברת אלא שרבבת. משה כמה הוה - עשר אמות, שקיל נרגא בר עשר אמין שוור עשר אמין, ומחייה בקרסוליה וקטליה. ואבן שישב עליה משה - דכתיב: (שמות י"ז) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה. ואשתו של לוט - שנאמר (בראשית י"ט): ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. וחומת יריחו שנבלעה - דכתיב: (יהושע ו') ותפל החומה תחתיה. בשלמא כולהו -

ניסא, אלא אשתו של לוט, פורענותא הוא - דאמר ברוך דיין האמת. - והא הודאה ושבח קתני - תני: על לוט ועל אשתו מברכים שתים, על אשתו אומר: ברוך דיין האמת, ועל לוט אומר: ברוך זוכר את הצדיקים. אמר רבי יוחנן: אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא זוכר את הצדיקים, שנאמר: (בראשית י"ט) ויהי בשחת אלהים את ערי הכנען ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו'. וחומת יריחו שנבלעה - וחומת יריחו נבלעה? והא נפלה שנאמר: (יהושע ו') ויהי כשמע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה, ותפל החומה תחתיה - כיון דפותיה ורומה כי הדדי נינהו, משום הכי אבליעה בלועי. אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא. יורדי הים מנלן - דכתיב: (תהלים ק"ז) יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה', ואומר: ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות, ואומר: יחוגו וינועו כשכור, ואומר: ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקתיהם יוציאם, ואומר: יקם סערה לדממה, ואומר: וישמחו כי ישתקו, ואומר: יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. הולכי מדברות מנלן - דכתיב: תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו. מי שחלה ונתרפא - דכתיב: אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם וגו', ויצעקו אל ה' בצר להם וגו', ישלח דברו וירפאם וגו', יודו לה' חסדו. מי שהיה חבוש בבית האסורין, מנלן? - דכתיב: ישיב חשך וצלמות וגו', כי המרו אמרי אל וגו', ואומר: ויכנע בעמל לבם וגו', ואומר: ויצעקו אל ה' בצר להם, ואומר: יוציאם מחשך וצלמות וגו', ואומר: יודו לה' חסדו. מאי מברך? - אמר רב יהודה: ברוך גומל חסדים טובים. אביי אמר: וצריך לאודווי קמי עשרה, דכתיב: (תהלים ק"ז) וירוממוהו בקהל עם וגו'. מר זוטרא אמר: ותרין מינייהו רבנן, שנאמר: (תהלים ק"ז) ובמושב זקנים יהללוהו. מתקיף לה רב אשי: ואימא כולהו רבנן - מי כתיב בקהל זקנים? בקהל עם כתיב. - ואימא: בי עשרה שאר עמא, ותרי רבנן - קשיא. רב יהודה חלש ואתפת, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה: בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא. אמר להו: פטרתון יתי מלאודווי. והא אמר אביי: בעי אודווי באפי עשרה - דהווי בי עשרה. והא איהו לא קא מודה - לא צריך, דעני בתרייהו אמן. אמר רב יהודה: שלשה צריכין שימור, ואלו הן: חולה, חתן, וכלה, במתניתא תנא: חולה, חיה, חתן, וכלה. ויש אומרים: אף אבל. ויש אומרים: אף תלמידי חכמים בלילה. ואמר רב יהודה שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא. והמאריך בתפלתו, מעליותא היא? והאמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן:

דף נה.א

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר: (משלי י"ג) תוחלת ממשכה מחלה לב. ואמר רבי יצחק: שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם, ואלו הן: קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים - האי לא קשיא, הא - דמעייין בה,

הא - דלא מעיין בה. והיכי עביד - דמפיש ברחמי. והמאריך על שלחנו - דלמא אתי עניא ויהיב ליה, דכתיב (יחזקאל מ"א) המזבח עץ שלוש אמות גבה, וכתוב (יחזקאל מ"א) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כל זמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו - שלחנו של אדם מכפר עליו. והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא? והתניא, עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות: האוכל עלי קנים, ועלי גפנים, ולולבי גפנים, ומוריגי בהמה, ושדרו של דג, ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו, והשותה שמרי יין, והמקנח בסיד ובחרסית, והמקנח בצרור שקנח בו חברו, ויש אומרים: אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי - לא קשיא, הא - דמאריך ותלי, הא - דמאריך ולא תלי. כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה ברבי אלעאי: פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית. - אמר לה: הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא, עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא, דכי אזילנא בדיקנא נפשי בכולהו. ואמר רב יהודה, שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם: מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות. ספר תורה לקרות ואינו קורא - דכתיב (דברים ל') כי הוא חייך וארך ימך. כוס של ברכה לברך ואינו מברך - דכתיב (בראשית י"ב) ואברכה מברכך. והמנהיג עצמו ברבנות - דאמר רבי חמא בר חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו - מפני שהנהיג עצמו ברבנות. ואמר רב יהודה אמר רב, שלשה צריכים רחמים: מלך טוב, שנה טובה, וחלום טוב. מלך טוב - דכתיב (משלי כ"א) פלגי מים לב מלך ביד ה'. שנה טובה - דכתיב (דברים י"א) תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. חלום טוב - דכתיב (ישעיהו ל"ח) ותחלימני (ותחייני) (מסורת הש"ס: [והחייני]) אמר רבי יוחנן: שלשה דברים מכריז עליהם הקדוש ברוך הוא בעצמו, ואלו הן: רעב, ושובע, ופרנס טוב. רעב - דכתיב (מלכים ב' ח') כי קרא ה' לרעב וגו', שובע - דכתיב (יחזקאל ל"ו) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו, פרנס טוב - דכתיב (שמות ל"א) (ויאמר) (מסורת הש"ס: [וידבר]) ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו'. אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר (שמות ל"ה) ראו קרא ה' בשם בצלאל. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל? אמר לו: רבונו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכן? אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם. הלך ואמר להם לישראל: הגון עליכם בצלאל? אמרו לו: אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון - לפנינו לא כל שכן? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם - אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה - להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים. אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר

רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. כתיב הכא (שמות ל"ה) וימלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת, וכתיב התם (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב (משלי ג') בדעתו תהומות נבקעו. אמר רבי יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב') יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה. שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו, אמר ליה: אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה - דכתיב (שמות ל"א) ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. אמר רב חסדא: כל חלום ולא טוות. ואמר רב חסדא: חלמא דלא מפשר - כאגרתא דלא מקריא. ואמר רב חסדא: לא חלמא טבא מקיים כוליה, ולא חלמא בישא מקיים כוליה. ואמר רב חסדא: חלמא בישא עדיף מחלמא טבא. ואמר רב חסדא: חלמא בישא - עציבותיה מסתייה, חלמא טבא - חדוייה מסתייה. אמר רב יוסף: חלמא טבא - אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה. ואמר רב חסדא: חלמא בישא קשה מנגדא, שנאמר (קהלת ג') והאלהים עשה שיראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: זה חלום רע. (ירמיהו כ"ג) הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה', וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום? אלא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כשם שאי אפשר לבר בלא תבן - כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. אמר רבי ברכיה: חלום, אף על פי שמקצתו מתקיים - כולו אינו מתקיים, מנא לן - מיוסף דכתיב (בראשית ל"ז) והנה השמש והריח וגו'.

דף נה.ב

וההיא שעתא אמיה לא הות. אמר רבי לוי: לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד עשרים ושתיים שנה. מנלן - מיוסף, דכתיב (בראשית ל"ז) אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו', וכתיב (בראשית מ"א) ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו'. מן שבסרי עד תלתין כמה הוי - תלת סרי, ושב דשבעא ותרתי דכפנא - הא עשרים ושתיים. אמר רב הונא: לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב, ולאדם רע אין מראין לו חלום רע. תניא נמי הכי: כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב, וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע. והכתיב (תהלים צ"א) לא תאנה אליך רעה, ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא: שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים, ונגע לא יקרב באהלך - שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך - אלא: איהו לא חזי ליה, אחריני חזו ליה. - וכי לא חזא איהו מעליותא הוא? והאמר רבי זעירא: כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר (משלי י"ט) ושבע ילין בל יפקד רע, אל תקרי שבע אלא שבע - אלא הכי קאמר: דחזא ולא ידע מאי חזא. אמר רב הונא בר אמי אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן: הרואה חלום ונפשו עגומה ילך ויפתרנו בפני שלשה. יפתרנו? והאמר רב חסדא: חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא - אלא אימא: יטיבנו בפני שלשה. ליתי תלתא ולימא להו: חלמא טבא חזאי. ולימרו ליה הנך: טבא הוא, וטבא ליהוי, רחמנא לשוייה לטב. שבע זימנן לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא, ויהוי טבא. ולימרו שלש הפוכות, ושלש פדויות, ושלש שלומות. שלש הפוכות - (תהלים ל') הפכת

מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה, (ירמיהו לא) אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון וגו', (דברים כ"ג) ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך וגו'. שלש פדויות - דכתיב (תהלים נ"ה) פדה בשלום נפשי מקרב-לי וגו', (ישעיהו ל"ה), ופדויי ה' ישבון וגו' (שמואל א' י"ד), ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה וגו'. שלש שלומות - דכתיב (ישעיהו נ"ז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (דברי הימים א' י"ב), ורוח לבשה את עמשי וגו' (שמואל א' כ"ה), ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו'. אממר ומר זוטרא ורב אשי הוּו יתבי בהדי הדדי, אמרי: כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה. פתח חד מינייהו ואמר: האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו, ולימא הכי: רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים, אם טובים הם - חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף, ואם צריכים רפואה - רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמרים מצרעתה, וכחזקיה מחליו, וכמי יריחו על ידי אלישע, וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה - כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני, דעני צבורא אמן. ואי לא - לימא הכי: אדיר במרום שוכן בגבורה, אתה שלום ושמך שלום, יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום. פתח אידך ואמר: האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה, ולימא הכי: אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, שנאמר (בראשית מ"ט) בן פרת יוסף בן פרת עלי עין וגו', אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא: (בראשית מ"ח) וידגו לרב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם. ואי דחיל מעינא בישא דיליה - ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה. פתח אידך ואמר: - האי מאן דחליש, יומא קמא - לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזליה, מכאן ואילך - לגלי. כי הא דרבא, כי הוה חליש - יומא קמא לא מגלי, מכאן ואילך אמר ליה לשמעיה, פוק אכריז: רבא חלש. מאן דרחים לי - לבעי עלי רחמי, ומאן דסני לי - לחדי לי, וכתבי (משלי כ"ד) בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפן. שמואל כי הוה חזי חלמא בישא אמר: (זכריה י') וחלמות השוא ידברו. כי הוה חזי חלמא טבא אמר: וכי החלומות השוא ידברו? והכתיב (במדבר י"ב) בחלום אדבר בו. רבא רמי: כתיב בחלום אדבר בו וכתבי וחלמות השוא ידברו - לא קשיא, כאן - על ידי מלאך, כאן - על ידי שד. אמר רבי ביזנא בר זבדא אמר רבי עקיבא אמר רבי פנדא אמר רב נחום אמר רבי בירים משום זקן אחד, ומנו - רבי בנאה: עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים, ופעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם, ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה - וכולם נתקיימו בי, לקיים מה שנאמר: כל החלומות הולכים אחר הפה. אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא? - אין, וכדרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: מנין

שכל החלומות הולכין אחר הפה - שנאמר (בראשית מ"א) ויהי כאשר פתר לנו כן היה. אמר רבא: והוא דמפשר ליה מעין חלמיה, שנאמר (בראשית מ"א) איש כחלמו פתר. (בראשית מ'). וירא שר האפים - מנא ידע? אמר רבי אלעזר: מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו. אמר רבי יוחנן: השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו - הרי זו נבואה קטנה. ואמר רבי יוחנן, שלשה חלומות מתקיימין: חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו, וחלום שנפתר בתוך חלום. ויש אומר: אף חלום שנשנה, שנאמר (בראשית מ"א) ועל השנות החלום וגו'. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו, שנאמר (דניאל ב') אנת מלכא רעיונד על משכבך סלקו, ואיבעית אימא מהכא (דניאל ב') ורעיוני לבבך תנדע. אמר רבא: תדע, דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא, ולא פילא דעייל בקופא דמחטא.

דף נ"א

אמר ליה קיסר לרבי יהושע ברבי (חנינא) (מסורת הש"ס: [חנינא]) אמריתו דחכמיתו טובא, אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה: חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בך, ורעי בך שקצי בחוטרא דדהבא. הרהר כוליה יומא, ולאורתא חזא. אמר ליה שבור מלכא לשמואל: אמריתו דחכמיתו טובא, אימא לי מאי חזינא בחלמאי אמר ליה: חזית דאתו רומאי וישבו לך, וטחני בך קשייתא ברחייתא דדהבא. הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא. בר הדיא מפשר חלמי הוה, מאן דיהיב ליה אגרא - מפשר ליה למעליותא, ומאן דלא יהיב ליה אגרא - מפשר ליה לגריעותא. אביי ורבא חזו חלמא, אביי יהיב ליה זוזא ורבא לא יהיב ליה. אמרי ליה: אקרינן בחלמין (דברים כ"ח) שורך טבוח לעיניך וגו'. לרבא אמר ליה: פסיד עסקך ולא אהני לך למיכל מעוצבא דלבך, לאביי אמר ליה: מרווח עסקך, ולא אהני לך למיכל מחדוא דלבך. אמרי ליה: אקרינן (דברים כ"ח) בנים ובנות תוליד וגו', לרבא - אמר ליה כבישותיה, לאביי אמר ליה: בנד ובנתך נפיש, ומינסבן בנתך לעלמא, ומדמיין באפך כדקא אזלן בשביה. אקריין (דברים כ"ח) בניך ובנתך נתנים לעם אחר, לאביי אמר ליה: בנד ובנתך נפישין, את אמרת לקריבך, והיא אמרה לקריבה, ואכפה לך ויהבת להון לקריבה, דהוי כעם אחר. לרבא אמר ליה: דביתוהו שכיבא, ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי, דאמר רבא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: מאי דכתיב בניך ובנתך נתנים לעם אחר - זו אשת האב. אקרינן בחלמין (קהלת ט') לך אכל בשמחה לחמך, לאביי אמר ליה: מרווח עסקך, ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך. לרבא אמר ליה: פסיד עסקך, טבחת ולא אכלת, ושתית וקרית לפכוחי פחדך. אקרינן (דברים כ"ח) זרע רב תוציא השדה, לאביי אמר ליה מרישיה, לרבא אמר ליה מסיפיה. אקרינן (דברים כ"ח) זיתים יהיו לך בכל גבולך וגו', לאביי אמר ליה מרישיה, לרבא אמר ליה מסיפיה. אקרינן (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ וגו', לאביי אמר ליה: נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית, אימתך נפלת בעלמא. לרבא אמר ליה: בדיינא דמלכא אתבר, ומתפסת בגנבי, ודייני כולי עלמא קל וחומר מינד. למחר אתבר בדיינא דמלכא, ואתו ותפשי ליה לרבא. אמרי ליה: חזן חסא על פום דני.

לאביו אמר ליה: עיף עסקך כחסא, לרבא אמר ליה: מריר עסקך כי חסא. אמרי ליה: חזן בשרא על פום דני. לאביו אמר ליה: בסיס חמרך ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמרא מינד. לרבא אמר ליה: תקיף חמרך, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה. אמרי ליה: חזן חביתא דתלי בדיקלא, לאביו אמר ליה: מדלי עסקך כדיקלא. לרבא אמר ליה: חלי עסקך כתמרי. אמרי ליה: חזן רומנא דקדחי אפוס דני, לאביו אמר ליה: עשיק עסקך כרומנא. לרבא אמר ליה: קאוי עסקך כרומנא. אמרי ליה: חזן חביתא דנפל לבירא, לאביו אמר ליה: מתבעי עסקך, כדאמר נפל פתא בבירא ולא אשתכח. לרבא אמר ליה: פסיד עסקך ושדית ליה לבירא. אמרי ליה: חזין בר חמרא דקאי איסדן ונוער, לאביו אמר ליה: מלכא הוית, וקאי אמורא עלך. לרבא אמר ליה: פטר חמור גהיט מתפילך. אמר ליה: לדידי חזי לי ואיתיה - אמר ליה: וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך. לסוף אזל רבא לחודיה לגביה, אמר ליה: חזאי דשא ברייתא דנפל, אמר ליה: אשתך שכבא. אמר ליה: חזאי ככי ושני דנתור, אמר ליה: בנך ובנתך שכבן. אמר ליה: חזאי תרתי יוני דפרחון, אמר ליה: תרי נשי מגרשת. אמר ליה: חזאי תרי גרגלידי דלפתא, אמר ליה: תרין קולפי בלעת. אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא, אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי, אזל רבא לפרוקינהו - ומחוהו לרבא תרי, דלו למחוייה אחרית, אמר: מסתיי, תרין חזאי לסוף אתא רבא ויהיב ליה אגרא, אמר ליה: חזאי אשיתא דנפל. אמר ליה: נכסים בלא מצרים קנית. אמר ליה: חזאי אפדנא דאביו דנפל וכסיין אבקה, אמר ליה: אביו שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך. אמר ליה: חזאי אפדנא דידי דנפיל, ואתו כולי עלמא שקיל לבינתא לבינתא, אמר ליה: שמעתתך מבדרן בעלמא. אמר ליה: חזאי דאבקע רישי ונתר מוקרי, אמר ליה: אודרא מבי סדיא נפיק. אמר ליה: אקריון הללא מצראה בחלמא, אמר ליה: ניסא מתרחשי לך. הוה קא אזיל בהדיה בארבא, אמר: בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי? בהדי דקא סליק נפל סיפרא מיניה, אשכחיה רבא וחזא דהוה כתיב ביה: כל החלומות הולכין אחר הפה. אמר: רשע בדידך קיימא וצערתן כולי האי כולהו מחילנא לך, בר מברתיה דרב חסדא. יהא רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה. אמר: מאי אעביד? גמירי: דקללת חכם אפילו בחנם היא באה, וכל שכן רבא - דבדינא קא לייט, אמר: איקום ואגלי, דאמר מר: גלות מכפרת עון. קם גלי לבי רומאי, אזל יתיב אפתחא דריש טורזינא דמלכא. ריש טורזינא חזא חלמא, אמר ליה: חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעתי, אמר ליה: הב לי זוזא ולא יהב ליה, לא אמר ליה ולא מידי. אמר ליה: חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי, אמר ליה: הב לי זוזא ולא יהב ליה, ולא אמר ליה. אמר ליה: חזאי דנפל תכלא בכולה ידא, אמר ליה: נפל תכלא בכולהו שיראי. שמעי בי מלכא ואתיוה לריש טורזינא, קא קטלי ליה. אמר להו: אנא אמאי? אייתו להאי דהוה ידע ולא אמר אייתוהו לבר הדיא, אמרי ליה: אמטו זוזא דיך דחרבו

דף נ"ב

שיראי דמלכא כפיתו תרין ארזי בחבלא, אסור חד כרעיה לחד ארזא וחד כרעיה לחד

ארזא, ושרו לחבלא עד דאצטליק רישיה, אזל כל חד וחד וקם אדוכתיה ואצטליק ונפל בתרין. שאל בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל: ראיתי שני לחיי שנשרו. אמר: שני גדודי רומי יעצו עליך רעה, ומתו. אמר ליה בר קפרא לרבי: ראיתי חוטמי שנשר, אמר ליה: חרון אף נסתלק ממך. אמר ליה: ראיתי שני ידי שנחתכו, אמר ליה: לא תצטרך למעשה ידיך. אמר ליה: ראיתי שני רגלי שנקטעו, אמר ליה: על סוס אתה רוכב. חזאי דאמרי לי: באדר מיתת וניסן לא חזית, אמר ליה: באדרותא מיתת, ולא אתית לידי נסיון. אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל: ראיתי שאני משקה שמן לזיתים, אמר ליה: בא על אמו. אמר ליה: חזאי דקטיף לי כוכבא, אמר ליה: בר ישראל גנבת. אמר ליה: חזאי דבלעתי לכוכבא. אמר ליה: בר ישראל זבנתיה, ואכלת לדמיה. אמר ליה: חזאי עיני דנשקן אהדדי, אמר ליה: בא על אחותו. אמר ליה: חזאי דנשקי סיהרא, אמר ליה: בא על אשת ישראל. אמר ליה: חזאי דדריכנא בטונא דאסא, אמר ליה: בא על נערה המאורסה. אמר ליה: חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי, אמר ליה: משכבך הפוך. אמר ליה: חזאי עורבי דהדרי לפורייה, אמר ליה: אשתך זנתה מאנשים הרבה. אמר ליה: חזאי יוני דהדרי לפורייה, אמר ליה: נשים הרבה טמאת. אמר ליה: חזאי דנקיט תרי יוני ופרחון, אמר ליה: תרתי נשי נסבת ופטרתינון בלא גט. אמר ליה: חזאי דקליפנא ביעי, אמר ליה: שכבי קא משלחת. אמר ליה: כולהו איתנהו בי, בר מהא דליתיה אדהכי והכי אתיא האי איתתא, ואמרה ליה: האי גלימא דמכסא - דגברא פלוני הוא, דמית ואשלחתיה. אמר ליה: חזאי דאמרי לי: שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא. אמר ליה: אית לך נכסי בקפודקיא? אמר ליה: לאו. אזל אבוך לקפודקיא? אמר ליה: לאו. - אם כן: קפא - כשורא, דיקא - עשרה, זיל חזי קפא דריש עשרה, שהיא מלאה זוזי, אזל אשכח שהיא מלאה זוזי. אמר רבי חנינא: הרואה באר בחלום - רואה שלום, שנאמר (בראשית כו) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים. רבי נתן אומר: מצא תורה, שנאמר (משלי ח') כי מצאי מצא חיים וכתוב הכא באר מים חיים. רבא אמר: חיים ממש. אמר רבי חנן, שלש שלומות הן: נהר, צפור, וקדרה. נהר - דכתיב (ישעיהו ס"ו) הנני נטה אליה כנהר שלום, צפור - דכתיב (ישעיהו ל"א) כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות וגו', קדרה - דכתיב (ישעיהו כ"ו) ה' תשפת שלום לנו. אמר רבי חנינא ובקדרה שאין בה בשר שנינו: (מיכה ג') ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת. אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה נהר בחלום ישכים ויאמר הנני נטה אליה כנהר שלום, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (ישעיהו נ"ט) כי יבא כנהר צר. הרואה צפור בחלום ישכים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו', קודם שיקדמנו פסוק אחר - (משלי כ"ז) כצפור נודדת מן קנה וגו'. הרואה קדרה בחלום ישכים ויאמר ה' תשפת שלום לנו, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (יחזקאל כ"ד) שפת הסיר שפת. הרואה ענבים בחלום ישכים ויאמר (הושע ט') כענבים במדבר, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (דברים ל"ב) ענבמו ענבי רוש. הרואה הר בחלום ישכים ויאמר (ישעיהו נ"ב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (ירמיהו ט') על ההרים אשא בכי ונהי. הרואה שופר בחלום

ישכים ויאמר (ישעיהו כ"ז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (הושע ה') תקעו שופר בגבעה. הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר (שמות י"א) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (ישעיהו נ"ו) והכלבים עזי נפש. הרואה ארי בחלום ישכים ויאמר (עמוס ג') אריה שאג מי לא יירא, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (ירמיהו ד') עלה אריה מסבכו, הרואה תגלחת בחלום ישכים ויאמר (בראשית מ"א) ויגלח ויחלף שמלתיו, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (שופטים ט"ז) (כי) אם גלחתי וסר ממני כחי. הרואה באר בחלום ישכים ויאמר (שיר השירים ד') באר מים חיים, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (ירמיהו ו') כהקיר ביר מימיה. הרואה קנה בחלום ישכים ויאמר (ישעיהו מ"ב) קנה רצוץ לא ישבור, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (מלכים ב' י"ח) הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ. תנו רבנן: הרואה קנה בחלום - יצפה לחכמה, שנאמר (משלי ד') קנה חכמה, קנים - יצפה לבניה, שנאמר (משלי ד') ובכל קנייך קנה בינה. אמר רבי זירא: קרא, קורא, קירא, קניא - כולהו מעלו לחלמא. תניא: אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו. הרואה שור בחלום ישכים ויאמר (דברים ל"ג) בכור שורו הדר לו, קודם שיקדמנו פסוק אחר - (שמות כ"א) כי יגח שור את איש. תנו רבנן, חמשה דברים נאמרו בשור: האוכל מבשרו - מתעשר, נגחו - הויין ליה בנים שמנגחים בתורה, נשכו - יסורין באים עליו, בעטו - דרך רחוקה נזדמנה לו, רכבו - עולה לגדולה. והתניא: רכבו - מת - לא קשיא הא - דרכיב הוא לתורא, הא - דרכיב תורא לדידיה. הרואה חמור בחלום - יצפה לישועה, שנאמר (זכריה ט') הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור. הרואה חתול בחלום, באתרא דקרו ליה שונרא - נעשית לו שירה נאה, שינרא - נעשה לו שינוי רע. הרואה ענבים בחלום, לבנות בין בזמנן בין שלא בזמנן - יפות, שחורות, בזמנן - יפות, שלא בזמנן - רעות. הרואה סוס לבן בחלום, בין בנחת בין ברדוף - יפה לו, אדום - בנחת יפה, ברדוף קשה. הרואה ישמעאל בחלום - תפלתו נשמעת, ודוקא ישמעאל בן אברהם, אבל טייעא בעלמא - לא. הרואה גמל בחלום - מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה. אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי קראה - (בראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא - (שמואל ב' י"ב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. הרואה פינחס בחלום - פלא נעשה לו, הרואה פיל בחלום - פלאות נעשו לו, פילים - פלאי פלאות נעשו לו. והתניא: כל מיני חיות יפין לחלום, חוץ מן הפיל ומן הקוף - לא קשיא,

דף נ"א

הא - דמסרג, הא - דלא מסרג. הרואה הונא בחלום - נס נעשה לו. חנינא חנניא יוחנן - נסי נסים נעשו לו. הרואה הספד בחלום - מן השמים חסו עליו ופדאוהו. והני מילי - בכתבא. העונה יהא שמיה רבא מברך - מובטח לו שהוא בן העולם הבא, הקורא קריאת שמע - ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך. המניח תפילין בחלום - יצפה לגדולה, שנאמר (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך

וגו'. ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. המתפלל בחלום - סימן יפה לו, והני מילי - דלא סיים. הבא על אמו בחלום - יצפה לבינה, שנאמר (משלי ז') כי אם לבינה תקרא. הבא על נערה מאורסה - יצפה לתורה, שנאמר (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורשה. הבא על אחותו בחלום - יצפה לחכמה, שנאמר (משלי ו') אמר לחכמה אחתי את. הבא על אשת איש בחלום - מובטח לו שהוא בן העולם הבא, והני מילי - דלא ידע לה ולא הרהר בה מאורתא. אמר רבי חייא בר אבא: הרואה חטים בחלום - ראה שלום, שנאמר: (תהלים קמ"ז) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. הרואה שעורים בחלום - סרו עונותיו, שנאמר (ישעיהו ו') וסר עונך וחטאתך תכפר. אמר רבי זירא: אנא לא סלקי מבבל לארץ ישראל עד דחזאי שערי בחלמא. הרואה גפן טעונה בחלום - אין אשתו מפלת נפלים, שנאמר (תהלים קכ"ח) אשתך כגפן פריה. שורקה - יצפה למשיח, שנאמר (בראשית מ"ט) אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו. הרואה תאנה בחלום - תורתו משתמרת בקרבן, שנאמר (משלי כ"ז) נצר תאנה יאכל פריה. הרואה רמונים בחלום, זוטרי - פרי עסקיה כרמונא, רברבי - רבי עסקיה כרמונא, פלגי - אם תלמיד חכם הוא - יצפה לתורה, שנאמר (שיר השירים ח') אשקך מיין הרקח מעסיס רמני, ואם עם הארץ הוא - יצפה למצות, שנאמר (שיר השירים ד') כפלח הרמון רקתך. מאי רקתך - אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון. הרואה זיתים בחלום, זוטרי - פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים, והני מילי - פרי, אבל אילני - הויין ליה בניס מרובין, שנאמר (תהלים קכ"ח) בניך כשתלי זיתים וגו'. איכא דאמרי: הרואה זית בחלום - שם טוב יוצא לו, שנאמר (ירמיהו י"א) זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך. הרואה שמן זית בחלום - יצפה למאור - תורה, שנאמר (שמות כ"ז) ויקחו אליך שמן זית זך. הרואה תמרים בחלום - תמו עונותיו, שנאמר (איכה ד') תם עונך בת ציון. אמר רב יוסף: הרואה עז בחלום - שנה מתברכת לו, עזים - שנים מתברכות לו, שנאמר (משלי כ"ז) ודי חלב עזים ללחמך. הרואה הדס בחלום - נכסיו מצליחין לו, ואם אין לו נכסים - ירושה נופלת לו ממקום אחר. אמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא: והוא דחזא בכנייהו. הרואה אתרוג בחלום - הדור הוא לפני קונו, שנאמר (ויקרא כ"ג) פרי עץ הדר כפת תמרים, הרואה לולב בחלום - אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים. הרואה אווז בחלום - יצפה לחכמה, שנאמר (משלי א') חכמות בחוץ תרנה. והבא עליה - הוי ראש ישיבה. אמר רב אשי: אני ראיתיה ובאתי עליה, וסלקית לגדולה. הרואה תרנגול בחלום - יצפה לבן זכר, תרנגולים - יצפה לבנים זכרים, תרנגולת - יצפה לתרביצה נאה וגילה. הרואה ביצים בחלום - תלויה בקשתו, נשתברו - נעשית בקשתו, וכן אגוזים, וכן קשואים, וכן כלי זכוכית, וכן כל הנשברים כאלו. הנכנס לכרך - נעשו לו חפציו, שנאמר (תהלים ק"ז) וינחם אל מחוז חפצם. המגלח ראשו בחלום - סימן יפה לו, ראשו וזקנו - לו ולכל משפחתו. היושב בעריבה קטנה - שם טוב יוצא לו, בעריבה גדולה - לו ולכל משפחתו, והני מילי - דמדליה דלויי. הנפנה בחלום - סימן יפה לו, שנאמר (ישעיהו נ"א) מהר צעה להפתח, והני מילי - דלא

קנח. העולה לגג בחלום - עולה לגדולה, ירד - יורד מגדולתו. אביי ורבה דאמרי תרווייהו: כיון שעלה - עלה. הקורע בגדיו בחלום - קורעים לו גזר דינו. העומד ערום בחלום, בבבל - עומד בלא חטא, בארץ ישראל - ערום בלא מצות. הנתפש לסרדיוט - שמירה נעשית לו, נתנוהו בקולר - הוסיפו לו שמירה על שמירתו, והני מילי - בקולר, אבל חבלא בעלמא - לא. הנכנס לאגם בחלום - נעשה ראש ישיבה, ליער - נעשה ראש לבני כלה. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא, רב פפא דעייל לאגמא - נעשה ראש ישיבה, רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער - נעשה ראש לבני כלה. איכא דאמרי: תרווייהו לאגמא עיילי, אלא רב פפא דתלי טבלא - נעשה ראש ישיבה, רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא - נעשה ראש לבני כלה. אמר רב אשי: אנא עיילית לאגמא, ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי. תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: המקיז דם בחלום - עונותיו מחולין לו. והתניא: עונותיו סדורין לו מאי סדורין - סדורין לימחל. תני תנא קמיה דרב ששת: הרואה נחש בחלום - פרנסתו מזומנת לו, נשכו - נכפלה לו, הרגו - אבדה פרנסתו. אמר ליה רב ששת: כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא, רב ששת הוא דחזא חויה בחלמיה וקטליה. תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו, ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו - שנאמר (תהלים ק"ד) ויין ישמח לבב אנוש, ויש שותהו ורע לו - שנאמר (משלי ל"א) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, אמר ליה רבי יוחנן לתנא, תני: תלמיד חכם לעולם טוב לו, שנאמר (משלי ט') לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי.

דף נ"ב

אמר רבי יוחנן: השכים ונפל פסוק לתוך פיו - הרי זה נבואה קטנה. תנו רבנן, שלשה מלכים הם: הרואה דוד בחלום - יצפה לחסידות, שלמה - יצפה לחכמה, אחאב - ידאג מן הפורענות. שלשה נביאים הם: הרואה ספר מלכים - יצפה לגדולה, יחזקאל - יצפה לחכמה, ישעיה - יצפה לנחמה, ירמיה - ידאג מן הפורענות. שלשה כתובים גדולים הם: הרואה ספר תהלים - יצפה לחסידות, משלי - יצפה לחכמה, איוב - ידאג מן הפורענות. שלשה כתובים קטנים הם: הרואה שיר השירים בחלום - יצפה לחסידות, קהלת - יצפה לחכמה, קינות - ידאג מן הפורענות. הרואה מגלת אסתר - נס נעשה לו. שלשה חכמים הם: הרואה רבי בחלום - יצפה לחכמה, רבי אלעזר בן עזריה - יצפה לעשירות, רבי ישמעאל בן אלישע - ידאג מן הפורענות. שלשה תלמידי חכמים הם: הרואה בן עזאי בחלום - יצפה לחסידות, בן זומא - יצפה לחכמה, אחר - ידאג מן הפורענות. כל מיני חיות יפות לחלום, חוץ מן הפיל והקוף והקפוד. והאמר מר: הרואה פיל בחלום - פלא נעשה לו - לא קשיא, הא - דמסרג, הא - דלא מסרג. כל מיני מתכת יפין לחלום, חוץ ממר פסל וקרדום, והני מילי - דחזנהו בקתייהו. כל מיני פירות יפין לחלום, חוץ מפגי תמרה. כל מיני ירקות יפין לחלום, חוץ מראשי לפתות. והאמר רב: לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות - כי חזא - בכנייהו חזא. כל מיני צבעונין יפין לחלום, חוץ מן התכלת. כל מיני עופות יפין לחלום, חוץ מן קריא וקפופא וקורפרא.

[הגו"ף הגו"ף מעי"ן משיבי"ן ומרחיבי"ן, סימן]. שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן: גודגדניות, וכפניות, ופגי תמרה. שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן: רחיצה, וסיכה, ותשמיש. שלשה מעין העולם הבא, אלו הן: שבת, שמש, ותשמיש. תשמיש דמאי? אילימא תשמיש המטה - הא מכחש כחיש - אלא: תשמיש נקבים. שלשה משיבין דעתו של אדם, אלו הן: קול ומראה ורית. שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה, ואשה נאה, וכלים נאים. [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]. חמשה אחד מששים, אלו הן: אש, דבש, ושבת, ושינה, וחלום. אש - אחד מששים לגיהנם, דבש - אחד מששים למן, שבת - אחד מששים לעולם הבא, שינה - אחד מששים למיתה, חלום - אחד מששים לנבואה. ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן: עטוש, זיעה, שלשול, קרי ושינה, וחלום. עטוש - דכתיב (איוב מ"א) עטישתיו תהל אור, זיעה - דכתיב (בראשית ג') בזעת אפיק תאכל לחם, שלשול - דכתיב (ישעיהו נ"א) מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת, קרי - דכתיב (ישעיהו נ"ג) יראה זרע יאריך ימים, שינה - דכתיב (איוב ג') ישנתי אז ינוח לי, חלום - דכתיב (איוב ל"ח) ותחלימני והחיני. ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה, אלו הן: כרוב, ותרדין, וסיסין יבשין, וקיבה, והרת, ויותרת הכבד, ויש אומרים: אף דגים קטנים. ולא עוד אלא, שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם. עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו, וחליו קשה, אלו הן: בשר שור, בשר שמן, בשר צלי, בשר צפרים, וביצה צלויה, ותגלחת, ושחלים, והחלב, והגבינה, והמרחץ, ויש אומרים: אף אגוזים, ויש אומרים: אף קשואים. תנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמן קשואים - מפני שהן קשים לגוף כחרבות. איני? והכתיב (בראשית כ"ה) ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך, אל תקרי גוים אלא גיים, ואמר רב יהודה אמר רב: אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים - לא קשיא, הא - ברברבי, הא - בזוטרי. תנו רבנן: מת בבית - שלום בבית, אכל ושתה בבית - סימן יפה לבית, נטל כלים מן הבית - סימן רע לבית. תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא. כל דשקיל שכבא מעלי, בר ממסאנא וסנדלא, כל דיהיב שכבא מעלי, בר מעפרא וחרדלא. תנו רבנן, הרואה מרקוליס אומר: ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו, וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל, והשב לב עובדיהם לעבדך. ובחוץ לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך - מפני שרובה גוים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בחוץ לארץ צריך לומר כן, מפני שעתידין להתגייר, שנאמר (צפניה ג') אז אהפך אל עמים שפה ברורה. דרש רב המנונא: הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר: ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר: ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ראה מרקוליס אומר: ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר: ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים. רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא,

טריף להו ידא על גבייהו ואמר: רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמריוכו. מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל, הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא, לקיים מה שנאמר (ישעיהו י"ד) וטאטאתיה במטאטא השמד. אמר רב אשי: אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי, אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו.

דף נח.א

אמר רבי ירמיה בן אלעזר: נתקללה בבל - נתקללו שכניה, נתקללה שומרון - נתברכו שכניה. נתקללה בבל נתקללו שכניה, דכתיב (ישעיהו י"ד) ושמתיא למורש קפד ואגמי מים. נתקללה שומרון נתברכו שכניה, דכתיב (מיכה א') ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם וגו'. ואמר רב המנונא: הרואה אוכלוסי ישראל, אומר: ברוך חכם הרזים. אוכלוסי נכרים אומר: (ירמיהו נ') בושה אמכם וגו'. תנו רבנן: הרואה אוכלוסי ישראל אומר: ברוך חכם הרזים. שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה. בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר: ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני. הוא היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, וזרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני. וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש: גזז ולבן ונפץ וטוה וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני. כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי, ואני משכים ומוצא כל אלו לפני. הוא היה אומר: אורח טוב מהו אומר - כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח - לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מהו אומר - מה טורח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה - לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. על אורח טוב מהו אומר - (איוב ל"ו) זכר כי תשגיא פעלו אשר שררו אנשים. על אורח רע כתיב - (איוב ל"ז) לכן יראוהו אנשים וגו'. (שמואל א' י"ז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא: זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא, ונכנס באוכלוסא, ודרש באוכלוסא. אמר עולא: נקיטינן - אין אוכלוסא בבבל. תנא: אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא. תנו רבנן: הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם. הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. אמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. רב ששת סגי נהור הוה, הוה קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא, וקם אזל בהדייהו רב ששת. אשכחיה ההוא מינא אמר ליה: חצבי לנהרא, כגני לייא? אמר ליה: תא חזי דידיענא טפי מינך. חלף גונדא קמיינתא, כי קא אוושא אמר ליה ההוא מינא: אתא מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קאתי. חלף גונדא תניינא, כי קא אוושא אמר ליה

ההוא מינא: השתא קא אתי מלכא. אמר ליה רב ששת: לא קא אתי מלכא. חליף תליתאי, כי קא שתקא, אמר ליה רב ששת: ודאי השתא אתי מלכא. אמר ליה ההוא מינא: מנא לך הא? אמר ליה: דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב (מלכים א' י"ט) צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה. כי אתא מלכא, פתח רב ששת וקא מברך ליה. אמר ליה ההוא מינא: למאן דלא חזית ליה קא מברכת? ומאי הוי עליה דההוא מינא? איכא דאמרי: חברוהי כחלינהו לעיניה, ואיכא דאמרי: רב ששת נתן עיניו בו, ונעשה גל של עצמות. רבי שילא נגדיה לההוא גברא דבעל נכרית. אזל אכל ביה קורצי בי מלכא, אמר: איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא, כי אתא אמרי ליה: מה טעמא נגדתיה להאי? אמר להו: דבא על חמרתא. אמרי ליה: אית לך סהדי? אמר להו: אין. אתא אליהו, אדמי ליה כאיניש, ואסהיד. אמרי ליה: אי הכי בר קטלא הוא - אמר להו: אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל, אתון - מאי דבעיתון עבידו ביה. עד דמעייני ביה בדינא, פתח רבי שילא ואמר: (דברי הימים א' כ"ט) לך ה' הגדלה והגבורה וגו'. אמרי ליה: מאי קאמרת? אמר להו: הכי קאמינא - בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא, ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא. אמרו: חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי יהבי ליה קולפא, אמרו ליה: דון דינא. כי הוה נפיק, אמר ליה ההוא גברא: עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי? - אמר ליה: רשע לאו חמרי איקרו? דכתיב (יחזקאל כ"ג) אשר בשר חמורים בשרם. חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי, אמר: האי רודף הוא, והתורה אמרה: אם בא להרגך - השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה. אמר: הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא - דרשינא ליה: לך ה' הגדלה - זו מעשה בראשית, וכן הוא אומר (איוב ט') עשה גדלות עד אין חקר. והגבורה - זו יציאת מצרים, שנאמר (שמות י"ד) וירא ישראל את היד הגדלה וגו'. והתפארת - זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע, שנאמר (יהושע י') וידם השמש וירח עמד וגו'. והנצח - זו מפלתה של רומי, וכן הוא אומר (ישעיהו ס"ג) ויז נצחם על בגדי וגו'. וההוד - זו מלחמת נחלי ארנון, שנאמר (במדבר כ"א) על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה וגו'. כי כל בשמים ובארץ - זו מלחמת סיסרא, שנאמר (שופטים ה') מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו'. לך ה' הממלכה - זו מלחמת עמלק, וכן הוא אומר (שמות י"ז) כי יד על כס יח. והמתנשא - זו מלחמת גוג ומגוג, וכן הוא אומר (יחזקאל ל"ח) הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותבל. לכל לראש - אמר רב חנן בר רבא אמר רבי יוחנן: אפילו ריש גרגיתא מן שמיא מנו ליה. במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא: לך ה' הגדלה - זו קריעת ים סוף, והגבורה - זו מכת בכורות, והתפארת - זו מתן תורה, והנצח - זו ירושלים, וההוד - זו בית המקדש.

דף נח.ב

תנו רבנן: הרואה בתי ישראל, בישובן אומר - ברוך מציב גבול אלמנה, בחורבנן אומר -

ברוך דיין האמת. בתי אומות העולם, בישובן אומר - (משלי ט"ו) בית גאים יסח ה', בחורבנן אומר - (תהלים צ"ד) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא, כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי, נגד רב חסדא ואתנח. אמר ליה עולא: אמאי קא מתנחת? והאמר רב: אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר (יחזקאל כ"א) ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו', ורבי יוחנן אמר: אף כל גופו של אדם, שנאמר (יחזקאל כ"א) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה [כי באה] ונמס כל לב וגו' - אמר לו: היכי לא אתנח? ביתא דהווי בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא, ואפיין לכל מאן דצריך. ולא שקל ידא מן כיסא, דסבר: דילמא אתי עני בר טובים, ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף. ותו, הווי פתיחין ליה ארבע בבי לארבע רוחתא דעלמא, וכל דהווי עייל כפיין נפיק כי שבע. והווי שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי, דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בליליא. השתא נפל בתלא, ולא אתנח? - אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו, שנאמר (ישעיהו ה') באזני ה' צבאות אם לא - בתים רבים לשמה יהיו גדלים וטובים מאין יושב. ואמר רבי יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן, שנאמר (תהלים קכ"ה) שיר המעלות לדוד הבטחים בה' כהר ציון, מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישובו, אף בתיהן של צדיקים עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לישובן. חזייה דלא מיישב דעתיה, אמר ליה: דיו לעבד שיהא כרבו. תנו רבנן: הרואה קברי ישראל אומר: ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ועתיד להקימכם בדין. מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן: ויודע מספר כולכם, והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם, ברוך מחיה המתים. קברי נכרים אומר (ירמיהו נ') בושא אמכם וגו'. אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לאחר שנים עשר חדש - אומר ברוך מחיה המתים. אמר רב: אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש, שנאמר (תהלים ל"א) נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא, פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא, אמרו ליה: בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי: ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו. אמר להו: אנא נמי, כיון דחזתינכו חשבתניכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל, וברכינא עלייכו תלתא, הנך תרתי וברוך חכם הראים. אמרו ליה: חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב. אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הבהקנים אומר ברוך משנה הבריות. מיתבי: ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות. את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דיין אמת - לא קשיא, הא - ממעי אמו, הא - בתר דאיתיליד. דיקא נמי, דקתני דומיא דקטע, שמע מינה. תנו רבנן: הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות. ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו. על הזיקין - מאי זיקין? אמר

שמואל: כוכבא דשביט. ואמר שמואל: נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו. וגמירי דלא עבר כסלא, ואי עבר כסלא - חרב עלמא. והא קא חזינן דעבר - זיזיה הוא דעבר, ומתחזי כדעבר איהו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: וילון הוא דמקרע, דמגלגל ומחזי נהורא דרקיעא. רב אשי אמר: כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא, וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומיבעית, ומחזי כמאן דעבר. שמואל רמי: כתיב (איוב ט') עשה עש כסיל וכימה וכתיב (עמוס ה') עשה כימה וכסיל. הא כיצד: אלמלא חמה של כסיל - לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה, ואלמלא צינה של כימה - לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל. וגמירי, אי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור - כל מאן דהוה טריקא ליה עקרבא לא הוה חיי. והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב (איוב ל"ח) התקשר מעדנות כימה או משכות כסיל תפתח. מאי כימה? אמר שמואל: כמאה ככבי. אמרי לה דמכנפי, ואמרי לה: דמבדרן. מאי עש? אמר רב יהודה: יותא. מאי יותא? אמרי לה: זנב טלה, ואמרי לה: רישא דעגלא. ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה, דכתיב (איוב ל"ח) ועיש על בניה תנחם אלמא חסרה, ומתחזיא

דף נט.א

כטרפא דטריף. והאי דאזלא בתרה - דאמרה לה: הב לי בני שבשעה שהקדוש ברוך הוא בקש להביא מבול לעולם, נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם, וכשבקש לסתמה - נטל שני כוכבים מעיש וסתמה. וליהדר לה? - אין הבור מתמלא מחוליתו, אי נמי: אין קטיגור נעשה סניגור. וליברי לה תרי ככבי אחריני - (קהלת א') אין כל חדש תחת השמש. אמר רב נחמן: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לה, שנאמר (איוב ל"ח) ועיש על בניה תנחם. ועל הזועות. מאי זועות? אמר רבי קטינא: גוהא. רב קטינא הוה קאזיל באורחא, כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא. אמר: מי ידע אובא טמיא האי גוהא מהו? רמא ליה קלא: קטינא קטינא, אמאי לא ידענא? בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו גוהא. אמר רבי קטינא: אובא טמיא כדיב הוא, ומיליה כדיבין. אי הכי - גוהא גוהא מיבעי ליה - ולא היא, גוהא גוהא עביד, והאי דלא אודי ליה - כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה. ורב קטינא דידיה אמר: סופק כפיו, שנאמר (יחזקאל כ"א) וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי. רבי נתן אומר: אנחה מתאנח, שנאמר (יחזקאל ה') והניחותי חמתי במ והנחמתי. ורבנן אמרי: בועט ברקיע, שנאמר (ירמיהו כ"ה) הידד כדרכים יענה אל כל ישרי הארץ. רב אחא בר יעקב אמר: דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד, שנאמר: (ישעיהו ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי. ועל הרעמים מאי רעמים? אמר שמואל: ענני בגלגלא, שנאמר (תהלים ע"ז) קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ. ורבנן אמרי: ענני דשפכי מיא להדדי, שנאמר (ירמיהו י') לקול תתו המון מים בשמים. רב אחא בר יעקב אמר: ברקא תקיפא דבריק בעננא, ומתבר גזיזי דברזא. רב אשי אמר: ענני חלחולי

מחלחלי, ואתי זיקא ומנשב אפומייהו, ודמי כזיקא על פוס דני. ומסתברא כרבי אחא בר יעקב - דבריק ברקא ומנהמי ענני, ואתי מטרא. ועל הרוחות. מאי רוחות? אמר אביי: זעפא. ואמר אביי: גמירי, דזעפא בליליא לא הוי. והא קא חזינן דהוי - ההוא דאתחולי ביממא. ואמר אביי: גמירי, דזעפא תרתי שעי לא קאי, לקיים מה שנאמר (נחום א') לא תקום פעמים צרה. - והא קא חזינן דקאי - דמפסיק ביני ביני. ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. מאי ברקים? אמר רבא: ברקא. ואמר רבא: ברקא יחידאה, וברקא חיורא, וברקא ירוקתא, וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית, ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה - כולהו קשיין. למאי נפקא מינה - למבעי רחמי. והני מילי - בליליא, אבל בצפרא לית בהו מששא. אמר רבי שמואל בר יצחק: הני ענני דצפרא לית בהו מששא, דכתיב (הושע ו') וחסדכם כענן בקר וגו'. אמר ליה רב פפא לאביי, הא אמרי אינשי: כד מפתח בבי מיטרא, בר חמרא, מוך שקיך וגני - לא קשיא, הא - דקטר בעיבא, הא - דקטר בענני. אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי: לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, שנאמר (קהלת ג') והאלהים עשה שיראו מלפניו. ואמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו, שנאמר (יחזקאל א') כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפל על פני, לייטי עלה במערבא, משום דמחזי כמאן דסגיך לקשתא. אבל ברוכי ודאי מברך. מאי מברך - ברוך זוכר הברית. במתניתא תנא, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: נאמן בבריתו וקיים במאמרו. אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. על ההרים ועל הגבעות. אטו כל הני דאמרן עד השתא, לאו מעשה בראשית נינהו? והכתיב (תהלים קל"ה) ברקים למטר עשה - אמר אביי: כרוך ותני. רבא אמר: התם מברך תרתי, ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית, הכא - עושה מעשה בראשית איכא, שכחו מלא עולם - ליכא. אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה רקיע בטהרתה אומר ברוך עושה בראשית. אימתי? אמר אביי: כי אתא מטרא כולי ליליא, ובצפרא אתא אסתנא, ומגליא להו לשמיא. ופליגי דרפרם בר פפא אמר רב חסדא, דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, שנאמר (ישעיהו נ') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם.

דף נטב

תנו רבנן: הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן, אומר ברוך עושה בראשית. ואימת הוי? - אמר אביי: כל עשרים ושמונה שנין, והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע. רבי יהודה אומר: הרואה הים וכו'. לפרקים עד כמה? אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: עד שלשים יום. ואמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. והאידינא דשנייה פרסאי - מבי שבור ולעיל, רב יוסף אמר: מאיהי דקירא ולעיל. ואמר רמי בר אבא: הרואה דגלת אגשרא דשביסתנא אומר ברוך עושה בראשית.

מאי (בראשית ב') חדקל? - אמר רב אשי: שמימיו חדין וקלין. מאי פרת - שמימיו פרין ורבין. ואמר רבא: האי דחריפי בני מחוזא - משום דשתו מיא דדגלת, האי דגיחורי - משום דמשמשי ביממא, והאי דניידי עינייהו - משום דדיירו בבית אפל. על הגשמים כו'. ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך? והאמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא: מאימתי מברכין על הגשמים - משיצא חתן לקראת כלה. מאי מברכין? אמר רב יהודה: מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו, ורבי יוחנן מסיים בה הכי: אילו פיננו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו,,, עד תשתחוה, ברוך אתה ה' רוב ההודאות. רוב ההודאות ולא כל ההודאות? - אמר רבא: אימא האל ההודאות. אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והאל ההודאות, ואלא קשיא - לא קשיא, הא - דשמע משמע, הא - דחזא מחזי. דשמע משמע - היינו בשורות טובות, ותנן: על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב - אלא: אידי ואידי דחזי מחזי, ולא קשיא, הא - דאתא פורתא, הא - דאתא טובא. ואיבעית אימא: הא והא דאתא טובא, ולא קשיא, הא - דאית ליה ארעא, הא - דלית ליה ארעא. - אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך? והא (תנן) (מסורת הש"ס: [תניא]): בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה, שלו ושל אחרים - אומר הטוב והמטיב - לא קשיא, הא - דאית ליה שותפות, הא - דלית ליה שותפות, והתניא: קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו, על שלו ועל של חבריו - אומר ברוך הטוב והמטיב. וכל היכא דלית לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב? - והתניא, אמרו ליה: ילדה אשתו זכר, אומר ברוך הטוב והמטיב - התם נמי, דאיכא אשתו בהדיה, דניחא לה בזכר. תא שמע: מת אביו והוא יורשו, בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב - התם נמי, דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה. תא שמע: שינוי יין אינו צריך לברך, שינוי מקום צריך לברך. ואמר רבי יוסף בר אבא אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו שינוי יין אינו צריך לברך, אבל אומר ברוך הטוב והמטיב - התם נמי, דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה. בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו'. אמר רב הונא: לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן, אבל יש לו כיוצא בהן - אינו צריך לברך. ורבי יוחנן אמר: אפילו יש לו כיוצא בהן צריך לברך.

דף ס.א

מכלל דכי קנה וחזר וקנה - דברי הכל אין צריך לברך. ואיכא דאמרי, אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה, אבל קנה וחזר וקנה - אין צריך לברך. ורבי יוחנן אמר: אפילו קנה וחזר וקנה - צריך לברך. מכלל דכי יש לו וקנה - דברי הכל צריך לברך. מיתביב: בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו, קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם - צריך לברך, יש לו כיוצא בהם - אין צריך לברך, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בין כך ובין כך - צריך לברך. בשלמא ללישנא קמא, רב הונא - כרבי מאיר, ורבי יוחנן - כרבי יהודה, אלא ללישנא בתרא, בשלמא רב הונא - כרבי יהודה, אלא רבי יוחנן, דאמר כמאן? לא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה - אמר לך רבי יוחנן: הוא הדין דלרבי יהודה,

קנה וחזר וקנה- נמי צריך לברך, והא דקא מיפלגי ביש לו וקנה - להודיעך כחו דרבי מאיר, דאפילו קנה ויש לו - אין צריך לברך, וכל שכן קנה וחזר וקנה, דאין צריך לברך. - וליפלגו בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך, להודיעך כחו דרבי יהודה - כח דהתירא עדיף ליה. מברך על הרעה כו'. היכי דמי? - כגון דשקל בדקא בארעיה, אף על גב דטבא היא לדידיה, דמסקא ארעא שירטון ושבחא - השתא מיהא רעה היא. ועל הטובה כו'. היכי דמי? - כגון דאשכח מציאה, אף על גב דרעה היא לדידיה, דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה - השתא מיהא טובה היא. היתה אשתו מעוברת ואמר יהיה רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא. ולא מהני רחמי? מתיב רב יוסף: (בראשית ל') ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר? אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממנו, וארבעה מן השפחות - הרי עשרה, אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה - אין מזכירין מעשה נסים. ואיבעית אימא: מעשה דלאה - בתוך ארבעים יום הוה. כדתניא: שלשה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח, משלשה ועד ארבעים - יבקש רחמים שיהא זכר, מארבעים יום ועד שלשה חדשים - יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלשה חדשים ועד ששה - יבקש רחמים שלא יהא נפל, מששה ועד תשעה - יבקש רחמים שיצא בשלום. - ומי מהני רחמי? והאמר רב יצחק בריה דרב אמר: איש מזריע תחלה - יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה - יולדת זכר, שנאמר (ויקרא י"ב) אשה כי תזריע וילדה זכר - הכא במאי עסקינן - כגון שהזריעו שניהם בבת אחת. היה בא בדרך. תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: - מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ועליו הכתוב אומר (תהלים קי"ב) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בה'. אמר רבא: כל היכי דדרשת להאי קרא, מרישיה לסיפיה מדריש - מסיפיה לרישיה - מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש - משמועה רעה לא יירא מה טעם - נכון לבו בטח בה'. מסיפיה לרישיה מדריש: נכון לבו בטח בה' - משמועה רעה לא יירא. ההוא תלמידא דהוה קא אזיל בתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון. חזייה דקא מפחיד, אמר ליה: חטאה את דכתיב (ישעיהו ל"ג) פחדו בציון חטאים. אמר ליה: והכתיב (משלי כ"ח) אשרי אדם מפחד תמיד - אמר ליה: ההוא בדברי תורה כתיב. יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא, אתנח. אמר ליה: יסורים בעי ההוא גברא לאתווי אנפשיה? דכתיב (איוב ג') כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתני יבא לי. - והא כתיב: אשרי אדם מפחד תמיד - ההוא בדברי תורה כתיב. הנכנס לדרך. תנו רבנן, בכניסתו מהו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לדרך זה לשלום. נכנס, אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לדרך זה לשלום. בקש לצאת, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מדרך זה לשלום. יצא, אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מדרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום, ותסמכני לשלום, ותצעידני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך. אמר רב מתנא: לא שנו אלא בכרך שאין דנין

והורגין בו, אבל בכרך שדנין והורגין בו - לית לן בה. איכא דאמרי, אמר רב מתנא: אפילו בכרך שדנין והורגין בו, זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא. תנו רבנן, הנכנס לבית המרחץ אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתצילני מזה וכיוצא בו, ואל יארע בי דבר קלקלה ועון, ואם יארע בי דבר קלקלה ועון - תהא מיתתי כפרה לכל עונותי. אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דלא לפתח פומיה לשטן דאמר ריש לקיש וכן תנא משמיה דרב יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף: מאי קראה - דכתיב (ישעיהו א') כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו מאי אהדר להו נביא - שמעו דבר ה' קציני סדם וגו'. כי נפיק מאי אומר? אמר רב אחא: מודה אני לפניך ה' שהצלתי מן האור. רבי אבהו על לבי בני, אפחית בי בני מתותיה, אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא שזיב מאה וחד גברי בחד אבריה, אמר: היינו דרב אחא. דאמר רב אחא: הנכנס להקז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל: (שמות כ"א) ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. כי קאי מאי אומר? - אמר רב אחא: ברוך רופא חנם.

דף ס"ב

הנכנס לבית הכסא, אומר: התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, תנו כבוד לאלהי ישראל, הרפו ממני עד שאכנס ואעשה רצוני ואבא אליכם. אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דלמא שבקי ליה ואזלי. אלא לימא: שמרוני שמרוני, עזרוני עזרוני, סמכוני סמכוני, המתינו לי המתינו לי, עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם. כי נפיק אומר: ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד לפניך. מאי חתים? - אמר רב: רופא חולים. אמר שמואל: קא שוינהו אבא לכולי עלמא קצירי אלא: רופא כל בשר. רב ששת אמר: מפליא לעשות. אמר רב פפא: הלכך נמרינהו לתרוייהו, רופא כל בשר ומפליא לעשות. הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע. ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום, ותן חלקי בתורתך, ותרגילני לידי מצוה, ואל תרגילני לידי עבירה, ואל תביאני לידי חטא, ולא לידי עון, ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון, וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים, ותהא מטתי שלמה לפניך, והאר עיני פן אישן המות, ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו. כי מתער, אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא, כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות, ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים. כי שמע קול תרנגולא, לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כי פתח עיניה, לימא: ברוך פוקח עורים. כי תריץ ויתיב, לימא: ברוך מתיר

אסורים. כי לביש, לימא: ברוך מלביש ערומים. כי זקיף, לימא: ברוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא, לימא: ברוך רוקע הארץ על המים. כי מסגי, לימא: ברוך המכין מצעדי גבר. כי סיים מסאניה, לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. כי אסר המייניה, לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. כי פריס סודרא על רישיה, לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה. כי מעטף בציצית, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. כי מנח תפילין אדרעיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ארישיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין. כי משי ידיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. כי משי אפיה, לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך, ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך, ורחקני מאדם רע ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך, ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים, ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל. חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב - והתנן: על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דין האמת - אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. אמר רב אחא משום רבי לוי: מאי קרא - (תהלים ק"א) חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה, אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה. רבי שמואל בר נחמני אמר: מהכא - (תהלים נ"ו) בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות. רבי תנחום אמר: מהכא (תהלים קט"ז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. ורבנן אמרי מהכא (איוב א') ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברך. אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא, דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא לההיא מתא, בעא אושפיזא לא יהבי ליה. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. אזל ובת בדברא, והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא. אתא זיקא כבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכלא לחמרא. אמר: כל דעביד רחמנא לטב. ביה בליליא אתא גייסא, שבייה למתא. אמר להו: לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא

דף ס.א.א

הכל לטובה ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר: לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר (קהלת ה') אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. דרש רב נחמן בר רב חסדא: מאי דכתיב (בראשית ב') וייצר ה' אלהים את האדם בשני יודין - שני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא, אחד יצר טוב ואחר יצר רע. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אלא מעתה, בהמה דלא כתיב בה וייצר - לית לה יצרא?

והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדרבי שמעון בן פזי, דאמר רבי שמעון בן פזי: אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי. אי נמי: כדרבי ירמיה בן אלעזר, דאמר רבי ירמיה בן אלעזר: דו פרצופין ברא הקדוש ברוך הוא באדם הראשון, שנאמר (תהלים קל"ט) אחור וקדם צרתני. (בראשית ב') ויבן ה' אלהים את הצלע, רב ושמואל חד אמר: פרצוף, וחד אמר: זנב, בשלמא למאן דאמר, פרצוף - היינו דכתיב אחור וקדם צרתני, אלא למאן דאמר זנב, מאי אחור וקדם צרתני? - כדרבי אמי, דאמר רבי אמי: אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות. בשלמא אחור למעשה בראשית - דלא אברי עד מעלי שבתא, אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי? אילימא פורענות דנחש - והתניא, רבי אומר: בגדולה מתחילין מן הגדול, ובקללה מתחילין מן הקטן. בגדולה מתחילין מן הגדול - דכתיב (ויקרא י') וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו וגו'. בקללה מתחילין מן הקטן - בתחלה נתקלל נחש, ולבסוף נתקללה חוה, ולבסוף נתקלל אדם - אלא פורענות דמבול, דכתיב (בראשית ז') וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה, ברישא אדם והדר בהמה. בשלמא למאן דאמר פרצוף - היינו דכתיב וייצר בשני יודי"ן, אלא למאן דאמר זנב, מאי וייצר? - כדרבי שמעון בן פזי, דאמר רבי שמעון בן פזי: אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי. בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב (בראשית ה') זכר ונקבה בראם, אלא למאן דאמר זנב - מאי זכר ונקבה בראם? - כדרבי אבהו, דרבי אבהו רמי: כתיב זכר ונקבה בראם וכתוב (בראשית ט') כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד - בתחלה עלה במחשבה לבראת שנים, ולבסוף לא נברא אלא אחד. בשלמא למאן דאמר פרצוף - היינו דכתיב (בראשית ב') ויסגר בשר תחתנה, אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגר בשר תחתנה? - אמר רבי ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק: לא נצרכה אלא למקום חתך. בשלמא למאן דאמר זנב - היינו דכתיב ויבן, אלא למאן דאמר פרצוף - מאי ויבן? - לכדרבי שמעון בן מנסיא, דדרש רבי שמעון בן מנסיא: מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע - מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה לאדם הראשון, שכן בכרכי היס קורין לקליעתא בנייתא. דבר אחר: ויבן, אמר רב חסדא, ואמרי לה במתניתא תנא, מלמד שבנאה הקדוש ברוך הוא לחוה כבנין אוצר, מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה, כדי לקבל את הפירות - אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה, כדי לקבל את הולד. ויביאה אל האדם אמר רבי ירמיה בן אלעזר: מלמד שנעשה הקדוש ברוך הוא שושבין לאדם הראשון מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו. ולמאן דאמר פרצוף הי מנייהו סגי ברישא? אמר רב נחמן בר יצחק: מסתברא דגברא סגי ברישא, דתניא: לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו אשתו, נזדמנה לו על הגשר - יסלקנה לצדדין, וכל העובר אחורי אשה בנהר - אין לו חלק לעולם הבא. תנו רבנן: המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה - אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו - לא ינקה מדינה של גיהנם, שנאמר (משלי י"א) יד ליד לא ינקה רע - לא ינקה מדינה של גיהנם. אמר רב נחמן: מנוח עם הארץ היה, דכתיב

(שופטים י"ג) וילך מננוח אחרי אשתו. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אלא מעתה גבי אלקנה, דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו, וגבי אלישע דכתיב (מלכים ב' ד') ויקם וילך אחריה, הכי נמי אחריה ממש? אלא - אחרי דבריה ואחרי עצתה, הכא נמי - אחרי דבריה ואחרי עצתה. אמר רב אשי: ולמאי דקאמר רב נחמן מננוח עם הארץ היה - אפילו בי רב נמי לא קרא, שנאמר (בראשית כ"ד) ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש, ולא לפני האיש. אמר רבי יוחנן: אחורי ארי ולא אחורי אשה, אחורי אשה - ולא אחורי עבודה זרה, אחורי עבודה זרה - ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. ולא אמרן אלא דלא דרי מידי, ואי דרי מידי - לית לן בה, ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא ואי איכא פתחא אחרינא - לית לן בה, ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא, אבל רכיב חמרא - לית לן בה, ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין, אבל מנח תפילין - לית לן בה. אמר רב: יצר הרע דומה לזבוב, ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר (קהלת י') זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. ושמואל אמר: כמין חטה הוא דומה, שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רבץ. תנו רבנן: שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה. ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו, דכתיב (קהלת י') לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. תנו רבנן: כליות יועצות, לב מבין, לשון מחדך, פה גומר, ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל, קנה מוציא קול

דף סא.ב

ריאה שואבת כל מיני משקין, כבד כועס, מרה זורקת בו טפה ומניחתו, טחול שוחק, קרקבן טוחן, קיבה ישנה, אף נעור. נעור הישן, ישן הנעור - נמוק והולך לו. תנא: אם שניהם ישנים או שניהם נעורים - מיד מת. תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים יצר טוב שופטן, שנאמר (תהלים ק"ט) ולבי חלל בקרבי. רשעים - יצר רע שופטן, שנאמר (תהלים ל"ו) נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו, בינונים - זה וזה שופטן, שנאמר (תהלים ק"ט) יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו. אמר רבא: כגון אנו בינונים. אמר ליה אביי: לא שביק מר חיי לכל בריה ואמר רבא: לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי. אמר רבא: לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו. אמר רב: לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא. לאחאב בן עמרי - העולם הזה, ולרבי חנינא בן דוסא - העולם הבא. ואהבת את ה' אלהיך. תניא, רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא: אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר בכל מאדך. רבי עקיבא אומר: בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. תנו רבנן: פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים?

אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה (דברים ל') כי הוא חייך וארך ימך - כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה - על אחת כמה וכמה. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס - שנתפס על דברים בטלים. בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה? (תהלים י"ז) ממתים ידך ה' ממתים וגו' - אמר להם: חלקם בחיים. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו'. אמר רב יהודה אמר רב: לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים, וברואה. איתמר נמי, אמר רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא, הכי אמר רבי יוחנן: לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים, וברואה, ובשאינן גדר, ובזמן שהשכינה שורה. תנו רבנן: הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ובגליל לא יפנה אלא מזרח ומערב. ורבי יוסי מתיר, שהיה רבי יוסי אומר: לא אסרו אלא ברואה, ובמקום שאין שם גדר, ובזמן שהשכינה שורה. וחכמים אוסרים. חכמים היינו תנא קמא - איכא בינייהו צדדין. תניא אידך: הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ובגליל - צפון ודרום אסור, מזרח ומערב מותר. ורבי יוסי מתיר, שהיה רבי יוסי אומר: לא אסרו אלא ברואה. רבי יהודה אומר: בזמן שבת המקדש קיים - אסור, בזמן שאין בית המקדש קיים - מותר. רבי עקיבא אוסר בכל מקום. רבי עקיבא היינו תנא קמא - איכא בינייהו חוץ לארץ. רבה הווי שדיין ליה לבני מזרח ומערב, אזל אביי שדנהו צפון ודרום, על רבה תרצנהו. אמר: מאן האי דקמצער לוי? אנא כרבי עקיבא סבירא לי, דאמר: בכל מקום אסור.

דף סבא

תניא, אמר רבי עקיבא: פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל. אמר ליה בן עזאי: עד כאן העזת פנים ברבך - אמר ליה: תורה היא וללמוד אני צריך. תניא, בן עזאי אומר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא, ולמדתי ממנו שלשה דברים: למדתי

שאינן נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב, ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל. אמר לו רבי יהודה: עד כאן העזת פניך ברבך - אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך. רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו, אמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא אמר לו: כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא. אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך. מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל? אמר רבא: מפני שהתורה ניתנה בימין, שנאמר (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו. רבה בר בר חנה אמר: מפני שהיא קרובה לפה. ורבי שמעון בן לקיש אמר: מפני שקושר בה תפילין. רב נחמן בר יצחק אמר: מפני שמראה בה טעמי תורה. כתנאי, רבי אליעזר אומר: מפני שאוכל בה. רבי יהושע אומר: מפני שכותב בה. רבי עקיבא אומר: מפני שמראה בה טעמי תורה. אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים: מן הנחשים, ומן העקרבים, ומן המזיקין. ויש אומרים: אף חלומותיו מיושבים עליו. ההוא בית הכסא דהוה בטבריא, כי הווי עיילי ביה בי תרי אפילו ביממא מתזקי, רבי אמי ורבי אסי הווי עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי. אמרי להו רבנן: לא מסתפיתו? - אמרי להו: אנן קבלה גמירינן, קבלה דבית הכסא - צניעותא ושתיקותא, קבלה דיסורי - שתיקותא ומבעי רחמי. אביי מרביא ליה אמיה אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא. ולרביא ליה גדיא - שעיר בשעיר מיחלף. רבא, מקמי דהוי רישא - מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא, בתר דמלך - עבדא ליה כוותא, ומנחא ליה ידא ארישיה. אמר עולא: אחורי הגדר - נפנה מיד, ובבקעה - כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע. איסי בר נתן מתני הכי, אחורי הגדר - כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע, ובבקעה - כל זמן שאין חברו רואהו. מיתיבי: יוצאין מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר והן טהורין - בטהרות הקלו. תא שמע: כמה ירחקו ויהיו טהורין - כדי שיהא רואהו - שאני אוכלי טהרות, דאקילו בהו רבנן. רב אשי אמר: מאי כל זמן שאין חברו רואה דקאמר איסי בר נתן - כל זמן שאין חברו רואה את פרועו, אבל לדידיה חזי ליה. ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן, אמר: האי צנוע באורחותיו הוה. אמר לו רב נחמן: את עיילת בהדיה לבית הכסא, וידעת אי צנוע אי לא? דתניא: אין קורין צנוע - אלא למי שצנוע בבית הכסא. ורב נחמן, מאי נפקא ליה מיניה? - משום דתניא: כשם שנפרעין מן המתים - כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן. תנו רבנן: איזהו צנוע - זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום. איני? והאמר רב יהודה אמר רב: לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית, כדי שלא יהא צריך להתרחק ותו, רבא ביממא הוה אזיל עד מיל, ובלילא אמר ליה לשמעיה: פנו לי דוכתא ברחובה דמתא. וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה: חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא, דבעינא למפני - לא תימא במקום אלא אימא כדרך שנפנה ביום. רב אשי אמר: אפילו תימא במקום - לא נצרכה אלא לקרן זוית. גופא, אמר רב יהודה אמר רב: לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית, כדי שלא יהא צריך להתרחק. תניא נמי הכי, בן עזאי אומר: השכם וצא, הערב וצא, כדי שלא תתרחק. משמש ושב, ואל תשב ותמשמש, שכל היושב וממשמש -

אפילו עושין כשפים באספמיא - באין עליו. ואי אנשי ויתבי ואחר כך משמש, מאי תקנתיה? - כי קאי לימא הכי: לא לי לא לי, לא תחיס ולא תחתים, לא הני ולא מהני, לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא.

דף ס.ב.ב

תניא, בן עזאי אומר: על כל משכב שכב - חוץ מן הקרקע, על כל מושב שב - חוץ מן הקורה. אמר שמואל: שינה בעמוד השחר - כאסטמא לפרזלא, יציאה בעמוד השחר - כאסטמא לפרזלא. בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי: עד דכפנת - אכול, עד דצחית - שתי, עד דרתחא קדרך - שפוך. קרנא קריא ברומי - בר מזבין תאני, תאני דאבוך זבין אמר להו אביי לרבנן: כי עייליתו בשבילי דמחוזא למיפק ביה בחקלא, לא תחזו לא להך גיסא ולא להך גיסא, דלמא יתבי נשי ולאן אורח ארעא לאסתכולי בהו. רב ספרא על לבית הכסא, אתא רבי אבא נחר ליה אבבא, אמר ליה: ליעול מר בתר דנפק, אמר ליה: עד השתא לא עיילת לשעיר, וגמרת לך מילי דשעיר? לאו הכי תנן: מדורה היתה שם, ובית הכסא של כבוד, וזה היה כבודו: מצאו נעול - בידוע שיש שם אדם, מצאו פתוח - בידוע שאין שם אדם, אלמא: לאו אורח ארעא הוא - והוא סבר: מסוכן הוא, דתניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: עמוד החוזר - מביא את האדם לידי הדרוקן. סילון החוזר - מביא את האדם לידי ירקון. רבי אלעזר על לבית הכסא, אתא ההוא רומאה דחקיה, קם רבי אלעזר ונפק. אתא דרקונא שמטיה לכרכשיה, קרי עליה רבי אלעזר: (ישעיהו מ"ג) ואתן אדם תחתיך אל תקרי אדם אלא אדום. (שמואל א' כ"ד) ואמר להרגך ותחס עליך, ואמר? ואמרתי מיבעי ליה ותחס? וחסתי מיבעי ליה - אמר רבי אלעזר, אמר לו דוד לשאול: מן התורה - בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה, והתורה אמרה: בא להרגך השכם להרגו. אלא צניעות שהיתה בך - היא חסה עליך, ומאי היא - דכתיב (שמואל א' כ"ד) ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו. תנא: גדר לפניו מן גדר, ומערה לפניו ממערה. להסך - אמר רבי אלעזר: מלמד שסכך עצמו כסוכה. (שמואל א' כ"ד) ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט אמר רבי יוסי ברבי חנינא: כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר (מלכים א' א') והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו. (שמואל א' כ"ו) אם ה' הסיתך בי ירח מנחה אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד מסית קרית לוי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותנו, דכתיב (שמות ל') כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'. מיד (דברי הימים א' כ"א) ויעמד שטן על ישראל, וכתיב (שמואל ב' כ"ד) ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל. וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר, דכתיב (שמואל ב' כ"ד) ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד. מאי עת מועד? - אמר שמואל סבא חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא: משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו. רבי יוחנן אמר: עד חצות ממש. (שמואל ב' כ"ד) ויאמר למלאך המשחית בעם רב אמר רבי אלעזר, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למלאך: טול לי רב שבהם, שיש בו ליפרע מהם

כמה חובות. באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין. (דברי הימים א' כ"א) ובהשחית ראה ה' וינחם, מאי ראה? אמר רב: ראה יעקב אבינו, דכתיב (בראשית ל"ב) ויאמר יעקב כאשר ראם. ושמואל אמר: אפרו של יצחק ראה שנאמר (בראשית כ"ב) אלהים יראה-לו השם. רבי יצחק נפחא אמר: כסף כפורים ראה, שנאמר (שמות ל') ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל וגו'. רבי יוחנן אמר: בית המקדש ראה, דכתיב (בראשית כ"ב) בהר ה' יראה. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני, חד אמר: כסף הכפורים ראה, וחד אמר: בית המקדש ראה. ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה, שנאמר (בראשית כ"ב) אשר יאמר היום בהר ה' יראה. לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו'. מאי קפנדריא? אמר רבא: קפנדריא כשמה. ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר: כמאן דאמר אינש אדמקיפנא אדרי - איעול בהא. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא - מותר לעשותו קפנדריא. רבי אבהו אמר: אם היה שביל מעיקרו - מותר. אמר רבי חלבו אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת להתפלל - מותר לעשותו קפנדריא שנאמר (יחזקאל מ"ו) ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים וגו'. ורקיקה מקל וחומר. אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה - כאילו רוקק בבת עינו, שנאמר (מלכים א' ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים. אמר רבא: רקיקה בבית הכנסת-שריא, מידי דהוה אמנעל. מה מנעל, בהר הבית - אסור, בבית הכנסת - מותר, אף רקיקה - בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי. אמר ליה רב פפא לרבא, ואמרי לה רבינא לרבא, ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא: אדיליף ממנעל, נילף מקפנדריא - אמר ליה: תנא יליף ממנעל, ואת אמרת מקפנדריא מאי היא? דתניא: לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות הצרורים לו בסדינו, ובפונדתו מופשלת לאחוריו, ולא יעשנה קפנדריא, ורקיקה מקל וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון אמרה תורה (שמות ג') של נעליך מעל רגליך רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל שכן. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר (אסתר ד') כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, והלא דברים קל וחומר: ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם - כך, רקיקה שהיא מאוסה, לפני מלך מלכי המלכים - לא כל שכן? - אמר ליה, אנא הכי קאמינא: נימא הכא לחומרא והכא לחומרא,

דף סגא

ואימא: הר הבית דאסור במנעל - לילפא ממנעל, אבל (ב"ה) (מסורת הש"ס: [בית הכנסת]) דשרי במנעל, אדיליף ממנעל ולהיתר - נילף מקפנדריא ולאסור - אלא אמר רבא: כי ביתו. מה ביתו, אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש, אף בית הכנסת: קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי. כל חותמי ברכות שבמקדש כו'. כל כך למה - לפי שאין עונין אמן במקדש. ומנין שאין עונין אמן במקדש - שנאמר (נחמיה ט') קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם. ואומר (נחמיה ט') ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. יכול כל הברכות כולן תהא להן תהלה

אחת - תלמוד לומר ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה - תן לו תהלה. התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו וכו'. מאי ואומר? - וכי תימא: בעז מדעתיה דנפשיה קאמר - תא שמע (שופטים ו') ה' עמך גבור החיל. וכי תימא: מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון - תא שמע (משלי כ"ג) אל תבוז כי זקנה אמך. ואומר (תהלים קי"ט) עת לעשות לה' הפרו תורתך. אמר רבא: האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש, מסיפיה לרישיה מדריש. מרישיה לסיפיה מדריש: עת לעשות לה' מאי טעם - משום הפרו תורתך. מסיפיה לרישיה מדריש: הפרו תורתך מאי טעמא - משום עת לעשות לה'. תניא, הלל הזקן אומר: בשעת המכניסין - פזר, בשעת המפזרים - כנס. ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו - פזר, שנאמר (משלי י"א) יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו - כנס, שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. דרש בר קפרא: זלת - קבוץ קנה מינה, באתר דלית גבר - תמן הוי גבר. אמר אביי, שמע מינה: באתר דאית גבר - תמן לא תהוי גבר. פשיטא - לא נצרכה אלא בששניהם שוין. דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה - (משלי ג') בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך. אמר רבא: אפילו לדבר עבירה. דרש בר קפרא: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה. מה היא? אמר רב חסדא: מחטא דתלמיותא. תניא, רבי אומר: לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר (משלי י"ח) איש רעים להתרועע. תניא, רבי אומר: אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו, שאלמלי לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו - לא בא לאותו דבר. תניא, רבי אומר: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה - לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. אמר חזקיה בריה דרבי פרנך אמר רבי יוחנן: למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות - לומר לך: כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן - סוף נצרך לכהן על ידי אשתו, שנאמר (במדבר ה') ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה אשתו וכתוב והביא האיש את אשתו וגו'. ולא עוד אלא - סוף שנצרך להן, שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו. אמר רב נחמן בר יצחק: ואם נתנן - סוף מתעשר, שנאמר (במדבר ה') איש אשר יתן לכהן לו יהיה - לו יהיה ממון הרבה. אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר: כל המשתף שם שמים בצערו - כופלין לו פרנסתו, שנאמר (איוב כ"ב) והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך. רבי שמואל בר נחמני אמר: פרנסתו מעופפת לו כצפור, שנאמר וכסף תועפות לך. אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: כל המרפה עצמו מדברי תורה - אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר (משלי כ"ד) התרפית ביום צרה צר כחכה. אמר רב אמי בר מתנה אמר שמואל: ואפילו מצוה אחת, שנאמר התרפית - מכל מקום. אמר רב ספרא, רבי אבהו הוה משתעי: כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו שני תלמידי חכמים רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל. כיון שראה אותם, אמר להם: למה באתם? אמרו ליה: ללמוד תורה באנו. הכריז עליהם: אנשים הללו גדולי הדור הם, ואבותיהם שמשו בבית המקדש, כאותה ששנינו: זכריה בן קבוטל אומר:

הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דניאל. התחיל הוא מטמא והם מטהרים, הוא אוסר והם מתירים. הכריז [עליהם]: אנשים הללו של שוא הם, של תהו הם. אמרו לו: כבר בנית - ואי אתה יכל לסתור, כבר גדרת - ואי אתה יכול לפרוץ. אמר להם: מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים? - אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ. אמר להם: והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ? - אמרו לו: הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל. אמר להם: אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל. - אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים, והם שגרונו אצלך, וכן אמרו לנו: לכו ואמרו לו בשמנו: אם שומע - מוטב, ואם לאו - יהא בנדוי.

דף סגב

ואמרו לאחינו שבגולה: אם שומעין - מוטב, ואם לאו - יעלו להר, אחיה יבנה מזבח, חנניה יגן בכנור, ויכפרו כולם ויאמרו: אין להם חלק באלהי ישראל. מיד געו כל העם בבכיה ואמרו: חס ושלוש יש לנו חלק באלהי ישראל. וכל כך למה? - משום שנאמר (ישעיהו ב') כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. בשלמא הוא מטהר והם מטמאין - לחומרא, אלא הוא מטמא והם מטהרין, היכי הוי? והא תניא: חכם שטמא - אין חברו רשאי לטהר, אסר - אין חברו רשאי להתיר - קסברי: כי היכי דלא נגררו בתריה. תנו רבנן: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו. פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש: (שמות ל"ג) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה: (שמות ל"ג) והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד, תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה - על אחת כמה וכמה. (שמות ל"ג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. אמר רבי יצחק: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אני ואתה נסביר פנים בהלכה. איכא דאמרי, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים - כך אתה הסבר פנים לישראל, והחזר האהל למקומו. (שמות ל"ג) ושב אל המחנה וגו'. אמר רבי אבהו, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס, ישראל מה תהא עליהם? אם אתה מחזיר האהל למקומו - מוטב, ואם לאו - יהושע בן נון תלמידך משרת תחתך. והיינו דכתיב ושב אל המחנה. אמר רבא: אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה, שנאמר (שמות ל"ג) ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש: (דברים כ"ז) הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם. וכי אותו היום נתנה תורה לישראל! והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך: שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו: תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם. הסכת - עשו כתות וכתות ועסקו

בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה. כדברי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב (ירמיהו נ') חרב (על) (מסורת הש"ס: [אל]) הבדים ונאלו - חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בדד ועוסקים בתורה. ולא עוד אלא שמטפשים, כתיב הכא ונאלו, וכתיב התם (במדבר י"ב) אשר נואלנו. ולא עוד אלא שחוטאים - שנאמר ואשר חטאנו. איבעית אימא מהכא (ישעיהו י"ט) נואלו שרי צען. דבר אחר: הסכת ושמע ישראל - כתתו עצמכם על דברי תורה, כדאמר ריש לקיש. דאמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה - שנאמר (במדבר י"ט) זאת התורה אדם כי ימות באהל. דבר אחר: הסכת ושמע ישראל - הס ואחר כך כתת. כדרבא, דאמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה. אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב (משלי ל') כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב, במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנו, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב (משלי ל') אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה - כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא, ואם זמם - יד לפה. פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניה ודרש: מאי דכתיב (שמואל א' ט"ו) ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אוספך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל, והלא דברים קל וחומר: ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו - כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו - על אחת כמה וכמה. פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש: (דברים כ"ג) לא תתעב אדמי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, והלא דברים קל וחומר: ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן, שנאמר (בראשית מ"ז) ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי - כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו - על אחת כמה וכמה. פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש: (שמואל ב' ו') ויברך ה' את עבד אדם (הגתי) בעבור ארון האלהים, והלא דברים קל וחומר: ומה ארון שלא אכל ושתה, אלא כבוד ורביץ לפניו - כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו, ומהנהו מנכסיו - על אחת כמה וכמה. מאי היא ברכה שברכו? - אמר רב יהודה בר זבידא: זו חמות ושמונה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד,

דף סדא

שנאמר (דברי הימים א' כ"ו) פעלתי השמיני וכתיב (דברי הימים א' כ"ו) כי ברכו אלהים (דברי הימים א' כ"ו) כל אלה (לעבד) (מסורת הש"ס: [מבני עובד]) אדם המה ובניהם ואחיהם (אנשי) [איש] חיל בכח לעבדה ששים ושנים לעבד אדם. אמר רבי אבין הלוי:

כל הדוחק את השעה - שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה - שעה נדחת מפניו, מדרבה ורב יוסף. דרב יוסף סיני, ורבה עוקר הרים. אצטריכא להו שעתא, שלחו להתם: סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף, דאמרי ליה כלדאי: מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא. כל הנך שני דמלך רבה, אפילו אומנא לביתיה לא קרא. ואמר רבי אבין הלוי: מאי דכתיב (תהלים כ') יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק - מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה. ואמר רבי אבין הלוי: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה, שנאמר (שמות י"ח) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים. וכי לפני האלהים אכלו? והלא לפני משה אכלו אלא לומר לך: כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה - כאילו נהנה מזיו שכינה. ואמר רבי אבין הלוי: הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום. שהרי יתרו שאמר לו למשה (שמות ד') לך לשלום - עלה והצלית, דוד שאמר לו לאבשלום (שמואל ב' ט"ו) לך בשלום - הלך ונתלה. ואמר רבי אבין הלוי: הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, שנאמר (בראשית ט"ו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום. אמר רבי לוי בר חייא: היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה - זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר (תהלים פ"ד) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיהו נ"ד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך. (תהלים קי"ט) שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול (תהלים קכ"ב) יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך (תהלים קכ"ב) למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך (תהלים כ"ט) ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. הדרך עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות. -